

Redaktionelt forord

Samtidig med offentliggørelsen af dette temanummer af *Økonomi & Politik* om »Regering og opposition 2001-2011« er et folketingsvalg på vej. Dette giver naturligvis anledning til en række spekulationer om resultatet af valget, sammensætningen af det nye Folketing, dannelse af en ny regering og indholdet af det nye regeringsgrundlag. Forud for valget er det langt fra givet, hvad resultatet bliver. Den økonomiske krise fordrer et valg mellem en blå og en rød økonomisk plan, mellem Lars Løkke Rasmussen eller Helle Thorning-Schmidt. Lige meget hvad resultatet bliver, kan det hævdes, at der er tale om et historisk valg. Skal det lykkes for Venstre og Konservative for fjerde gang at erobre regeringsmagten – denne gang med hjælp fra DF og Liberal Alliance? I så fald er en nyere tradition for udskiftning af regeringskonstellationen cirka hvert tiende år brudt. Eller vil SF, S og RV tage stafetten og dermed danne en af de yngste og mest uprøvede regeringer i mange år?

Ordet »historisk« bliver også anvendt i flere af dette temanummers bidrag. *Lars Bille* og *Johannes Andersen*, der hver for sig er forfatter til de to første artikler, er enige om at beskrive valget i 2001 som historisk. Venstre blev landets største parti, Dansk Folkeparti blev det tredjestørste parti, og Centrum-Demokraterne måtte forlade Folketinget. Samlet set betød dette, at der kunne dannes regering

med udelukkende borgerlige partier. Denne højredrejning af danske vælgere blev yderligere markant i løbet af 00'erne. Interessant nok viser det sig dog, at vælgerne holdningsmæssigt har bevæget sig markant mod venstre! Hertil kommer at danske vælgere – måske især de yngste – bliver bedre og bedre til at kombinere holdninger på tværs af traditionelle ideologiske positioner.

Karina Kosiara-Pedersen viser desuden i sit bidrag, hvordan kampen om at komme i Folketinget har undergået forandringer i det sidste årti. De traditionelle kampagneformer udfoldes stadig, men hertil kommer nye kampagneformer, der er baseret på sociale medier, og som primært er muliggjort af den teknologiske udvikling. Valgkampagnerne er blevet dyrere, og med inspiration fra udlandet er partierne blevet mere professionelle i deres tilgang til kampagnerne. De forberedes tidligere, eksperter i politisk kommunikation indgår, og der anvendes både meningsmålinger og fokusgrupper – hvis partierne har råd.

Partipolitikken har også ændret sig siden 2001. Det giver dette temanummer to eksempler på. I sit bidrag diskuterer *Peter Kurrild-Klitgaard* den såkaldte »kontraktpolitik« og »kulturkampen«. Det konkluderes, at særligt begrebet »kulturkamp« undergik en forandring i stærk kontrast til de oprindelige ambitioner. Denne konceptglidning kan være én af

forklaringerne på en såkaldt »afliberalisering« af borgerlige vælgers holdninger.

Et andet eksempel på en politisk nydannelse, der kendetegner perioden 2001-2011, diskuteres i temanummerets afsluttende artikel. *Mikkel Vedby Rasmussen* diskuterer de valg, som generaler, embedsmænd og politikere på begge fløje har stået over for de sidste ti år i relation til forsvarspolitikens politiske økonomi. I perioden 2001-2011 bevægede Forsvaret de facto sig fra et såkaldt stabiliseringsforsvar til et kampagneforsvar. Imidlertid var Forsvaret organiseret og modtog bevillinger, som om det var et interventionsforsvar. Denne grundlæggende ubalance mellem mål og midler efterlader i 2011 Forsvaret i en

bevillingsmæssig krise med udsigt til store besparelser, men manglende bevidsthed om hvilke opgaver, som skal prioriteres.

Temanummeret er redigeret af *Lars Bille*. Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, har finansieret et seminar, hvor hvert enkelt bidrag er blevet præsenteret og har modtaget kvalificerede input til forbedringer. En særlig tak skal rettes til *Jørgen Elklit*, professor ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, der har fulgt projektet fra start til slut og fungeret som reviewer på de enkelte bidrag.

Martin Marcussen og Karsten Ronit
Ansvarshavende redaktører

Den partipolitiske udvikling 2001 til 2011

**Lars Bille, Lektor, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet,
lb@ifs.ku.dk**

Folketingsvalget i 2001 havde skabt en ny og uvant parlamentarisk situation, som vælgerne fastholdt i 2005 og 2007. Hvilke effekter har den haft på partierne og på deres indbyrdes samarbejds- og modsætningsforhold? DF transformeredes til et i klassisk forstand ansvarligt parti ved at stemme for samtlige finanslove mod hver gang at få gennemført stramninger af udlændingepolitikken. VK holdt sammen og trods momentvis intern utilfredshed med samarbejdet med DF, blev det fastholdt. Utilfredsheden med blokpolitikken og DF's indflydelse førte til dannelsen af Ny Alliance, som hurtigt faldede for så at gro lidt igen under navnet Liberal Alliance. Samtlige partier på nær DF skiftede formand. S måtte endda igennem to formandsskift, inden det kunne genvinde noget af dets tidligere styrke og indlede et hidtil uset tæt samarbejde med SF, som ændrede sin politik i en midtsøgende retning. RV havde konstant placeringsproblemer, som blandt andet resulterede i en partispaltelse.

Valget i 2001 var på mange måder historisk. Ud over at der for første gang blev afholdt valg både til Folketinget og til de kommunale råd på samme dag, lykkedes det for Venstre (V) med en tilslutning på 31,2 pct. at blive landets største parti, en position som Socialdemokratiet (S) havde haft siden 1924. For det andet var det første gang siden 1929, at der var mulighed for at danne en borgerlig regering alene med støtte fra et parti til højre for sig. Det traditionelle centrum i dansk politik var ikke afgørende for flertalsdannelsen

i det nye Folketing. Det var kun sket to gange siden 1945, nemlig efter valgene i 1966 og 1971, hvor S kunne danne flertal alene med Socialistisk Folkeparti (SF). For det tredje var det ikke lykkedes CentrumDemokraterne (CD), som havde været repræsenteret i Folketinget siden 1973, at komme over spærregrænsen. For det fjerde, at Dansk Folkeparti (DF) så kort tid efter sin dannelse i 1995 havde tiltrukket så mange vælgere, at det blev Folketingets tredjestørste parti. Nu var det ikke længere muligt at komme uden om partiet. Mandattal har deres egen tvingende kraft.

Vælgervandringerne vidnede om et opbrud i de mønstre, som havde været dominerende i dansk politik. Det var ikke længere de rent socio-økonomiske og fordelingspolitiske spørgsmål, der dominerede vælgernes adfærd, men de mere værdibaserede (se Johannes Andersens bidrag til dette temanummer).

Mandatfordelingen viste, at de partier (V, DF, De Konservative (K), Kristeligt Folkeparti (KrF)), der før valget havde peget på V's leder Anders Fogh Rasmussen som statsminister, havde opnået flertal. Regeringsdannelsen blev derfor problemfri, og VK-regeringen blev udnævnt i november 2001.

V og K havde udarbejdet et fyldigt rege-

ringsgrundlag, som ifølge statsministeren fra ord til andet indeholdt, hvad de havde lovet under valgkampen. K's leder Bendt Bendtsen erklærede sig uforbeholdent tilfreds med resultatet og fremhævede, at K havde fået indføjjet, at skattestoppet kun var første station på vejen mod egentlige skattelettelser.

En ny politisk situation var opstået. S havde lidt et alvorligt nederlag. Det Radikale Venstre (RV) befandt sig i den uvante situation, at deres mandater i realiteten var uden interesse. Det gamle radikale motto om, at enten var de radikale i regering eller også regerede de alligevel gav ingen mening længere. Regeringens parlamentariske muligheder for at få gennemført sit program var enten at søge flertallet med DF eller med S. Andre muligheder var der ikke.

Det politisk afgørende var, hvorledes DF ville håndtere den nyvundne magtposition. Hidtil havde partiet været uden indflydelse på flertalsdannelsen. Det havde kunnet læse op af partiprogrammet og profilere sig i en ansvarsfri position. Nu måtte det nødvendigvis indgå kompromiser. Kunne partiet holde til det, og ville dets vælgere, som var vant til at se partiet i skarp opposition, acceptere dette? Hvor langt og hvor længe kunne V og K holde til at samarbejde med DF? Hvordan tacklede S nederlaget og oppositionsrollen og RV den manglende indflydelse på flertalsdannelsen? Kort sagt: Hvilken betydning ville den nye parlamentariske situation få for partierne og for deres indbyrdes samarbejds- og modsætningsforhold?

2001 til 2005: Det nye flertal i arbejde

Er der tvivl om en regerings parlamentariske basis afklares den i forbindelse med finanslovsforhandlingerne. Her er det praksis, at partier, der ellers altid som »ansvarlige partier« stemmer for finansloven, kan tillade sig at stemme imod, hvis regeringen ikke på forhånd har sit flertal i orden. DF havde aldrig stemt for en finanslov, så finanslovsforhand-

lingerne blev den første test på, om partiet for alvor ville indtræde i rollen som støtteparti.

Ved førstebehandling af regeringens forslag blev der derfor lyttet særligt opmærksomt til DF's finansordfører Kristian Thulesen Dahl's indlæg. Han nævnte enkelte udgiftsmæssigt mindre, men umiddelbart forståelige sociale forbedringer for de ældre, hvor partiet ønskede ændringer og i givet fald også kunne finde på at gennemføre uden om regeringen, men hovedbudskabet var, at partiet ikke stillede ultimative krav.

Efter en rituel runde med de øvrige partier, kunne regeringen og DF allerede i februar meddele, at de havde indgået et finanslovsforlig, som i alt væsentligt var identisk med regeringens forslag. DF fik dog forhandlet sig frem til en pulje på 150 millioner kroner til forbedringer for de ældre (f.eks. gratis influenza vaccination).

Det politisk centrale var knap så meget de økonomiske elementer som den kendsgerning, at DF for første gang deltog i et politisk forlig af så vidtrækkende betydning. Det, der havde været et af målene for Pia Kjærsgaard med bruddet med Fremskridtspartiet, nemlig at skabe et parti der blev taget alvorligt af de andre partier, et parti der kunne indgå aftaler på lige fod med dem, et »stuerent« parti med magt og indflydelse, var nu lykkedes. Forliget var også historisk i den forstand, at det ikke inddrog et eller flere af midterpartierne. For første gang siden 1928 blev en finanslov båret igennem alene med stemmer til højre for midten. Da regeringens flertal var sikret på forhånd blev finansloven vedtaget med alle partiers stemmer på nær Enhedslisten (EL) og SF, som begge stemte imod.

Forliget indeholdt en musefældeklause, nemlig at DF kun i enighed med regeringen om finansieringen kunne støtte yderligere udgiftskrævende forslag. De meldinger, der fra tid til anden var kommet fra partiet om, at

det på f.eks. det socialpolitiske område kunne danne flertal med S og de andre oppositionspartier uden om regeringen – et alternativt socialpolitiske flertal – var hermed demonteret.

Ved 3. behandlingen af finansloven måtte DF igennem en demonstration af, hvad det at have politisk ansvar indebar. Partiet havde erklæret, at de betragtede en overførsel af midler fra Den Sociale Pensionsfond til brug på finansloven som et tyveri fra pensionisterne. Da partiet havde indgået et finanslovsforlig, måtte det betyde, at partiet nu accepterede en sådan overførsel. Men Kristian Thulesen Dahl udtalte ikke desto mindre, at DF ville stemme for et ændringsforslag stillet af EL, der gik ud på, at der ikke skulle hæves fra fonden. Han gik åbenbart ud fra, at regeringen havde et flertal for overførslen i og med, at S som sædvanlig ville stemme for. Men en sådan stemmeadfærd tillader de parlamentariske spilleregler ikke. Havde man indgået en aftale om finansloven, var det hele finansloven, man stemte om og ikke udvalgte dele af den. Da de øvrige oppositionspartier tilkendegav, at de ikke ville redde regeringen, måtte DF derfor skifte mening: Partiet ville alligevel ikke stemme for EL's ændringsforslag, hvis det ville bringe regeringen i mindretal.

En markant stramning af udlændingepolitikken havde været et af valgkampens dominerende temaer. Det var ganske enkelt en politisk nødvendighed for regeringen at komme med et udspil hertil. I januar 2002 fremlagde regeringen et forslag til en markant begrænsning af antallet af udlændinge, der kom til Danmark. Vedrørende flygtninge bevarede FN-konventionsflygtningebegrebet, mens de-facto flygtningebegrebet blev afskaffet, permanent opholdstilladelse skulle nu første gives efter syv år og ikke som hidtil efter tre år, statsborgerskab kunne først gives efter et års permanent opholdstilladelse, dog således at begået kriminalitet kunne forlænge perioden, og desuden skulle der bestås en prøve i

dansk og samfundsforståelse samt underskrives en erklæring om at ville overholde dansk lovgivning, herunder menneskerettighederne.

Vedrørende udlændinge, der allerede opholdt sig i Danmark, ophævedes retskravet på familiesammenføring, aldersgrænsen for ægtefællesammenføring hævedes fra 18 til 24 år samt at ægteparrets samlede tilknytning til Danmark skulle være større end til et andet land, en bestemmelse der også omfattede danske statsborgere, der ønskede at gifte sig med en udlænding. Asylsøgere kunne ikke længere gifte sig i Danmark, og reglen om familiesammenføring for forældre over 60 år ophævedes. Vedrørende de økonomiske støttemuligheder begrænsedes disse således, at integrationsydelsen svarende til satserne i kontanthjælpssystemet nedsattes til niveauet for statens uddannelsesstøtte.

Efter fremlæggelsen af forslaget skete der i lang tid ikke noget. Både DF og S (som havde en uafklaret udlændingepolitik) undrede sig over ikke at blive indbudt til forhandlinger. Pia Kjærsgaard mente det derfor nødvendigt at gøre opmærksom på, at såfremt DF skulle medvirke til en finanslov for 2003, kunne det kun ske, såfremt indvandringen var under kontrol. Om denne raslen med de flertalsgivende mandater var årsagen vides ikke, men det er et faktum, at regeringen og DF i maj 2002 indgik en aftale. Udlændingepakken blev vedtaget med V, K og DF's stemmer. Alle de øvrige partier stemte imod.

Det var også regeringen og DF der alene indgik et medieforlig i juni 2002, besluttede at gå med i Irak-krigen i marts 2003 (se Mikkel Vedby Rasmussens bidrag til dette temanummer), vedtog en skattereform i april 2003 og indgik forlig om kriminalforsorgen og politiet i efteråret 2003 samt vedtog den omfattende strukturreform i juni 2004. Det var blokpolitik. Regeringen og DF indgik dog også en række forlig, hvori et eller flere af de an-

dre partier deltog, men der kan ikke herske tvivl om, at efterhånden som DF havde vist sig rede til at indgå de nødvendige kompromisser med regeringen, kunne den forhandle med de andre partier ud fra den styrke, det giver, at alle vidste, at den havde sit flertal i orden.

Udviklingen i det parlamentariske arbejde afhang også af, hvorledes S kom igennem den efterbehandlingsproces, valgnederlaget havde nødvendiggjort. Det skulle vise sig, at den blev endog meget konfliktfyldt, ja nærmest lammende for den autoritet og kraft, hvormed partiet kunne udfylde dets rolle som oppositionsparti.

S formand Poul Nyrup Rasmussen havde i løbet af første halvdel af 2002 brugt en del tid på at besøge et stort antal partiforeninger for at lytte til partiets græsrodder og få en fornemmelse af, hvilke politiske og organisatoriske ændringer der var nødvendige for at styrke partiet. På et forretningsudvalgsmøde i august 2002 fremlagde Nyrup Rasmussen en plan for en foryngelse af partitoppen. Det lykkedes ham imidlertid ikke at få udvalgets tilslutning hertil. Partiformanden var åbenlyst blevet udfordret og havde måttet indkassere et nederlag i den magtkamp, der nu pågik i partiet.

Skulle en eller anden være lidt tung i opfattelsen af, at det var det, der fandt sted, blev enhver tvivl bortvejret, da Nyrup Rasmussen kort efter måtte indkassere nederlag nummer to. Mogens Lykketoft havde tilkendegivet, at han ville trække sig fra den magtfulde position som politisk ordfører for at hellige sig udenrigspolitikken. Nyrup Rasmussens kandidat til den post var Henrik Sass Larsen. Det udløste omgående en reaktion fra Svend Auken, der erklærede, at hvis posten som politisk ordfører blev ledig, så gik han da ud fra, at Frank Jensen skulle have den. Da det blev klart for Nyrup Rasmussen, at Mogens Lykketoft ikke bakkede op om hans forslag, veg

han tilbage for at tage et afstemningsopgør i gruppen. Han anbefalede derfor, at Mogens Lykketoft fortsatte på posten, og at der i øvrigt ikke skete ændringer i gruppeledelsen.

Forløbet efterlod indtrykket af en stærkt svækket partiformand og en tilsvarende styrket Mogens Lykketoft, hvis aktive tilslutning til en fornyelse af partiet syntes nødvendig for, at den kunne gennemføres. Forløbet viste også, at de gamle fløje fra formandsopgøret i 1992 stadig var virksomme. Dertil kom den fortsatte kamp mellem strammerfløjen og slapperfløjen i udlændingepolitikken.

Kulminationen kom 19. november 2002 på et hasteindkaldt forretningsudvalgsmøde. Her meddelte Nyrup Rasmussen, at han trak sig som partiformand. Umiddelbart efter mødet erklærede Mogens Lykketoft, at han var blevet opfordret til at stille op som formandskandidat, og at han havde imødekommet opfordringen efter at have sikret sig, at andre mulige kandidater ikke ville stille op. Trods mange protester fra partiets bagland over den måde hvorpå folketingsgruppen havde håndteret hele sagen og over kortslutningen af den interne demokratiske proces om medindflydelse på formandsvalget, blev Mogens Lykketoft valgt som formand på den ekstraordinære kongres 14. december 2002.

De efterfølgende kampvalg om fordelingen af diverse ordførerskaber og tillidsposter vidende om, at den interne magtkamp ikke var overstået, at Mogens Lykketoft fra begyndelsen var en svækket formand, og at partiet ville få svært ved at præstere en stærk og sammenhængende oppositionspolitik. En regerings styrke afhænger ikke kun af egne meritter, men også af oppositionens svaghed.

2005-2007: Det nye flertal bider sig fast

Valget 8. februar 2005 blev ikke udskrevet, fordi regeringen var kørt fast og derfor måtte have vælgerne til at løse op for en politisk hårknude. Netop fordi der ikke var en umid-

delbar politisk strid, der skulle løses, var der heller ikke et par enkelte temaer, der kom til at dominere valgkampen. Regeringen spillede ud med at afgive valgløfter til en samlet sum af 24 milliarder kroner samt at fastholde skattestoppet og den stramme udlændingepolitik. Hermed var udgiftsniveauet sat, og de andre partier stod ikke tilbage, men fulgte pænt efter med deres løfter. Selvfølgelig var der forskel på partiernes opfattelser af, hvem der skulle betale mere og hvem mindre, ligesom der var forskellige opfattelser af, om der var økonomisk råderum til at afholde udgifterne, om beregningerne af væksten i beskæftigelsen var korrekte osv.

Tilbage stod et billede, hvor det måtte være vanskeligt for vælgerne at finde en klar ideologisk forskel mellem regering og opposition (se Peter Kurrild-Klitgaards bidrag til dette temanummer). Derfor kom det til at spille en rolle, hvem vælgerne havde den største tillid til ville være den bedste leder af en kommende regering. Her stod Anders Fogh Rasmussen med et forspring, som det ville være vanskeligt for Mogens Lykketoft at indhente.

Lederproblematikken blev yderligere understreget af, at medierne endnu en gang lancerede og dækkede valget som et præsidentvalg med hovedvægt lagt på personer og processer og det på trods af, at det danske valgsystem og partisystem er ganske anderledes end det amerikanske og engelske, hvorfra den væsentligste inspiration til den politiske kommunikation blev hentet. Professionaliseringen og kapitalintensiveringen af de danske valgkampe blev med 2005- valgkampen endnu mere markant (se Karina Kosiara-Pedersens bidrag til dette temanummer).

Valgdeltagelsen faldt fra 87,1 til 84,5 pct. Der var således ikke tale om et mobiliseringsvalg, men om et bekræftelses- eller repetitionsvalg, idet flere af de betydningsfulde forandringer valget i 2001 havde resulteret i, blev bevaret. V fastholdt stillingen som Dan-

marks største parti trods en tilbagegang på fire mandater. S fortsatte tilbagegangen med et tab på fem mandater og tangerede med kun 25,8 pct. af de afgivne stemmer det historisk lave resultat fra 1973. Tilbagegang for de to største partier: Så meget for pressens præsidentvalgstema!

Der blev ikke ændret på, hvem der skulle have regeringsmagten. Noget af V's tilbagegang blev opvejet af, at K vandt to mandater og dermed for første gang siden 1984 kunne notere en mandatfremgang. Og da DF fortsatte fremgangen fra de foregående valg og yderligere cementerede positionen som det tredjestørste parti, var der et klart flertal for regeringens fortsættelse. Den historiske forandring, der var sket i 2001 blev opretholdt. Det traditionelle center i dansk politik var fortsat uden direkte indflydelse på flertalsdannelsen.

Det traditionelle center blev også svækket i den forstand, at det hverken lykkedes for Kristendemokraterne (KD) eller CD at komme over spærregrænsen. Målt på stemmemæssig fremgang var valgets vinder RV, der næsten fordoblede sin tilslutning, en fremgang der især blev hentet blandt de storkøbenhavnske yngre og veluddannede vælgere, dem som blev døbt cafe latte segmentet. Men målt på graden af parlamentarisk indflydelse var RV en af valgets tabere. Dets 17 mandater kunne ikke bruges på den måde de radikale historisk havde været vant til. Det nye var, at der for første gang siden 1973 kun var ét parti i centrum – i traditionel forstand – idet indholdet i begreberne venstre – centrum – højre med de værdipolitiske emners stigende betydning i forhold til de traditionelle fordelingspolitiske emner var under forandring.

En af valgets vigtigste konsekvenser var, at det førte til, at hele seks partiledere besluttede at træde tilbage. Det gjaldt Mimi Jakobsen fra CD, Marianne Karlsmose fra KD og Rune Engelbreth Larsen fra Minoritetspartiet.

Men det politisk betydningsfulde var dog, at formændene fra S, SF og RV trådte tilbage i løbet af valgperioden.

Allerede under selve valgkampen forberedte fløjene i S sig på, at et nyt formandsopgør ville blive udløst, når partiet led nederlag. Det var nemlig symptomatisk for den socialdemokratiske valgkamp, at den bar præg af, at der langt ind i partiorganisationen ikke var en tro på, at det ville lykkes at vælte den siddende regering. Mogens Lykketoft meddelte på selve valgaftenen, at han trådte tilbage som formand for partiet. Belært af erfaringen advarede de socialdemokratiske borgmestre og andre dele af baglandet om, at formandsvalget ikke igen blev afgjort via kabaler lagt i de christianborgske korridorer.

Der var derfor stemning for, at der burde være mere end én kandidat, og at valget skulle afgøres ved en urafstemning blandt samtlige medlemmer. Helle Thorning-Schmidt meddelte, at hun havde besluttet sig for at stille op. Hun fik omgående støtte fra de fleste på Nyrup-fløjen og fra LO. Frank Jensen meddelte, at han også stillede op. De fleste på Auken-fløjen støttede ham.

De to kandidater repræsenterede forenklet sagt partiets højrefløj og venstrefløj. Frank Jensen mente ikke, at klassekampen var død. Uligheden i samfundet var steget under den borgerlige regering, og han ville derfor arbejde for at skabe en retfærdigere fordeling af goderne ved at stå i spidsen for et mere venstreorienteret parti. Helle Thorning-Schmidt var af den opfattelse, at hvis Socialdemokratiet blev mere venstreorienteret, ville muligheden for at genvinde regeringsmagten gå tabt. Hun ville søge mod midten, søge indflydelse og indgå forlig. På det omstridte udlændingspørgsmål erklærede Frank Jensen, at tilknytningskravet i udlændingeloven stred mod internationale konventioner, og at det skulle ændres. Det fandt Helle Thorning-

Schmidt var et kursskifte og var uenig med ham.

Det blev besluttet at sende valget af formand til urafstemning blandt de omkring 52.000 medlemmer. Når man tager hele den socialdemokratiske bevægelses organisatoriske historie og image i betragtning, må den beslutning karakteriseres som nærmest revolutionerende. Et markant skridt i den langvarige omstilling og modernisering af partiet var dermed taget.

Resultatet af afstemningen blev offentliggjort i april. Med 24.261 stemmer til Helle Thorning-Schmidt mod Frank Jensens 21.348 stemmer vandt hun klart, men ikke klart nok til at hendes modstandere var knock-outet, blot groggy. I sin takketale kritiserede hun partiets hidtidige kurs, bekendtgjorde at partiet nu sagde endegyldigt farvel til billedet af S som topstyret og betonagtigt. Al fløjkrig måtte stoppe, og at det var alvorligt ment, understregede hun ved at erklære, at dem, der ikke ville være med, måtte blive hjemme. Dristigt af et 38-årigt nyvalgt folketingsmedlem, som endnu ikke havde holdt sin jomfrutale i Folketinget, og som var temmelig uerfaren udi det specielle christiansborgske miljø med dets mange fælder, fristelser og snubletråde. Men hun kunne gå til opgaven med den styrke og legitimitet, der lå i, at hun var den første formand for partiet, som var valgt direkte af medlemmerne.

Da SF's tilslutning ved et folketingsvalg endnu en gang havde været vigende, valgte Holger K. Nielsen at træde tilbage efter 14 år på formandsposten. Efter lidt indledende spilfægterier endte det med, at tre kandidater stillede op: Villy Søvndal, Pia Olsen og Meta Fuglsang. Kun Villy Søvndal var medlem af Folketinget. Partiet havde tradition for i fuld offentlighed at føre undertiden ganske ophevede debatter om den politiske linje, så kampen om formandsposten fremstod derfor som

langt mindre skelsættende og dramatisk end den tilsvarende kamp i S.

Efter en vedtægtsændring blev det muligt at sende valget af formand til urafstemning blandt de omkring 8.000 medlemmer. Resultatet af afstemningen blev, at Villy Søvndal fik næsten 60 pct. af de 6.114 afgivne stemmer. Han proklamerede, at SF nu ville blive skarpere i sin kritik ud fra et tydeligere venstreorienteret standpunkt. SF rykkede til venstre, S mod midten, hvis de nyvalgte formænd ellers fik magt, som de havde agt, og RV skulle finde ud af, hvad det ville bruge 17 mandater til.

Det var ikke alle radikale, der var lige begejstrede for en fortsat stærk binding til et samarbejde med S. I april 2006 meddelte Marianne Jelved derfor, at folketingsgruppen havde besluttet, at den ikke længere automatisk indgik i en alliance med S. I det hele taget skulle de radikale mandater ikke på forhånd tælles med nogen steder. Derfor ville de pege på hende som partiets statsministerkandidat. Baggrunden for at bryde det 13 år lange samarbejde med S lå også i et ønske om at spille på den kritik, der var internt i V og K af regeringens tætte samarbejde med DF.

RV havde fem uomgængelige krav. Ville de andre partier ikke være med til det, så blev der ikke noget flertal med RV. De fem krav var 1) en udlændingepolitik, hvor danske statsborgere altid kunne bo og arbejde i Danmark med deres ægtefælle og børn; 2) en skattepolitik, hvor der gennemførtes en skattereform, der i stedet for skattestoppet satte skatten på arbejde ned og skatten på bolig op; 3) en skolepolitik, hvor undervisningen skulle tilrettelægges lokalt; 4) et velfærdssamfund der byggede på tillid, ansvar og gensidig respekt; 5) en udenrigspolitik, hvor Danmark igen skulle helt i front med bistand til verdens fattigste lande og være aktive i kampen for menneskerettigheder og det internationale retssamfund. Til disse fem krav kunne

man så lægge, at Marianne Jelved skulle være statsminister. Det var en satsning, partiet var i gang med, og Marianne Jelved erkendte da også, at hvis den slog fejl, måtte hun gå af som leder.

Svigtende tilslutning i meningsmålingerne indicerede skepsis i vælgerkorpset og bekræftede måske Svend Aukens vurdering, at de radikale med sine krav udfordrede folks humoristiske sans. Flere og flere tillidsfolk tvivlede på satsningens bærekraft. Derfor besluttede partiets folketingsgruppe og hovedbestyrelse, at det ikke længere var et ultimativt krav, at Marianne Jelved skulle være statsminister efter næste valg. Man ønskede at flytte fokus fra personen til indholdet i politikken. Den grundlæggende uenighed om, hvorvidt partiets førsteprioritet skulle være at holde DF uden for indflydelse ved enten at satse på et samarbejde med S eller ved at satse på at blive en del af en borgerlig regering, subsidiært fungere som støtteparti for en sådan, eksisterede fortsat.

Uenigheden førte til, at pressen kunne bringe rygter om, at Naser Khader var på vej til at skifte parti eller stifte sit eget parti. Begge dele dementerede han. 7. maj 2007 viste rygterne sig dog at være sande. Den dag kulminerede de radikales uenighed og den parlamentariske situation rystedes, da Naser Khader sammen med to medlemmer af Europaparlamentet – den radikale Anders Samuelsen og den konservative Gitte Seeberg – meddelte, at de havde forladt deres partier og dannet et nyt politisk parti: Ny Alliance (NA).

Der blev ikke fremlagt et partiprogram. Det skulle udarbejdes i samarbejde med de nye medlemmer hen over sommeren. Men de tre erklærede dog, at de ville arbejde for en skattereform, hvor skatten kom ned på omkring 40 procent for alle, for en realistisk indvandringspolitik og human flygtningepolitik med vægt på demokratisk integration, og hvor det var slut med, at DF definerede poli-

tikken. Nok var nok. De tre stiftere så primært betydningen af det nye parti i den katalysatoreffekt, de forudså, det ville have på partisystemet og det parlamentariske samarbejdsmønster.

NA fik en nærmest stormende modtagelse af vælgerne. Anders Samuelsen oplyste, at allerede 9. maj om aftenen havde over 14.000 tilmeldt sig partiet, og næsten 5.000 havde allerede betalt medlemsgebyret på 200 kr. Opinionsinstitutternes meningsmålinger i maj viste en tilslutning til partiet i størrelsesordenen ni til tolv procent. Hvis det niveau kunne fastholdes ved et valg, ville det være mere end rigeligt til at placere partiet centralt i flertalsdannelsen i Folketinget.

For første gang i RV's historie havde det oplevet et egentligt brud. Folketingsgruppen planlagde derfor en række møder med henblik på at formulere en fremadrettet strategi. Det stod også klart, at en større rokade i ledelsen stod for døren. Den blev et faktum i juni 2007. Efter 19 år som partileder blev Marianne Jelved afløst af gruppens hidtidige næstformand Margrethe Vestager, som uden modkandidat blev valgt til ny gruppeformand. Hun fastslog, at der nu kun var ét ultimativt krav, nemlig at DF blev holdt uden for indflydelse. RV skulle generobre pladsen i midten af dansk politik, og derfor kunne det principielt pege på både Anders Fogh Rasmussen og Helle Thorning-Schmidt som statsministere.

I lighed med den forrige valgperiode blev samtlige finanslovsforlig indgået alene mellem regeringen og DF. Blokpolitikken havde bidt sig fast, men dog ikke mere end at regeringen også indgik forlig med et eller flere af de andre partier på enkelte politikområder. Væsentligst blandt disse var velfærdsforliget fra sommeren 2006.

I januar 2006 erklærede DF, at partiet var parat til at hæve efterlønsalderen fra 60 år til 62

år og folkepensionsalderen fra 65 år til 67 år. Meldingen var overraskende, fordi partiet hidtil havde stået fast på, at efterlønnen ikke på nogen måde måtte forringes. Partiet ville da heller ikke være med til hverken at ændre på efterlønnen som en ret eller i vilkårene for at få efterløn. Der tegnede sig nu et klart flertal for en reform om en senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. I et forsøg på at berolige DF's kernevælgere erklærede Pia Kjærsgaard senere, at partiet ikke ville gå med til ændringer i efterlønnen, uden at der også gennemførtes stramninger af kravene til familiesammenføring.

Offentligheden var på forhånd blevet grundigt forberedt på, at reformer var nødvendige. Da regeringen på forhånd havde tilkendegivet, at den seriøst gik efter et bredt forlig, havde den forsynet både S og DF med en de facto veto. Deres udmeldinger var da også på den ene side præget af en vilje til konstruktive forhandlinger og på den anden at pege på områder, hvor indrømmelser fra regeringen absolut var nødvendige. Hverken SF eller EL deltog i forhandlingerne. I juni 2006 kunne regeringen, S, DF og RV præsentere det forlig, de var nået frem til.

Efterlønnen var bevaret som en rettighed og kunne stadig oppebæres i fem år. Efterlønsalderen blev gradvist sat op til 62 år og folkepensionsalderen til 67 frem til 2022, men der var en klausul om, at efterlønsalderen og pensionsalderen skulle stige i takt med, at befolkningens gennemsnitslevealder steg, og det kunne betyde, at pensions- og efterlønsalderen i 2025 blev henholdsvis 68 år og 63 år. Stramningerne på udlændingeområdet var skrevet i et sidekapitel og alene aftalt mellem regeringen og DF.

Den senere tilbagetrækningsalder fra arbejdsmarkedet betød sammen med de øvrige tiltag til fremme af beskæftigelsen, forskningen og uddannelserne, der lå i forliget, at en væsentlig del af opgaven med at udvide an-

tallet af beskæftigede og dermed grundlaget for bevarelsen af velfærdssamfundet årtier frem efter forligspartiernes opfattelse var løst.

Helle Thorning-Schmidt havde nu bevist, at hun kunne indgå store politiske aftaler med bred opbakning fra fagbevægelsen. Det havde hun endog meget brug for. Det gjorde det sværere for hendes modstandere i og udenfor S at fremstille hende som en politisk novice uden politisk tyngde. DF havde ifølge dem selv bevist dets regeringsduelighed ved, at det også i situationer, hvor regeringen ønskede at inddrage andre partier, var rede til at tage ansvar for beslutninger, som partiet ellers havde agiteret stærkt imod. Trods de radikales ønske om helt at afskaffe efterlønnen havde de medvirket aktivt og placeret sig centralt i forhandlingsprocessen og sikret sig, at de var med i den fremtidige udmøntning af det omfattende forlig.

I slutningen af marts 2006 havde oppositionspartierne til venstre for regeringen varslet et mistillidsvotum til den konservative familie- og forbrugerminister Lars Barfoed på grund af svigt i fødevarekontrollen. DF var bestemt ikke utilbøjelig til at ville stemme for, men en intervention fra statsministeren om, at han ville gøre spørgsmålet til et kabinetspørgsmål, resulterede i, at det blev afværget. I stedet indgik regeringen en aftale med DF om at iværksætte en uvildig undersøgelse af ministerens håndtering af fødevarekontrollen.

Den resulterede i december 2006 i en alvorlig kritik af ministeren og statsrevisorerne gav ham en næse i den øvre ende af skalaen. Oppositionspartierne fastholdt på den baggrund deres krav om ministerens afgang. Det var nu op til DF, om partiet denne gang ville skride til handling eller endnu en gang blive beskyldt for at brøle op som en løve, men falde ned som et lam.

Det blev løven, der sejrede. På et møde med Anders Fogh Rasmussen og Bendt Bendtsen meddelte Pia Kjaersgaard, at DF ikke længe havde tillid til Lars Barfoed. I den situation kunne statsministeren vælge igen at gøre det til et kabinetspørgsmål og udskrive folketingsvalg. Det gjorde han ikke. I stedet trak Lars Barfoed sig som minister. Udgangen på sagen kan vanskeligt tolkes som andet end en ydmygelse af de konservative, men også af statsministeren. DF's magtdemonstration gav yderligere ammunition til de kredse i de to regeringspartiers baglande, som ønskede, at regeringen ikke baserede sig på DF's mandater. Nok var nok.

I august 2007 fremlagde regeringen et samlet forslag til skattelettelser, kvalitetsreform og en plan for den økonomiske politik frem mod 2015. Skatten på arbejdsindtægter skulle nedsættes og energiafgifterne skulle fremover stige i takt med løn- og prisudviklingen, så deres reelle værdi ikke længere blev udhulet af inflationen. Regeringen hævdede, at skatteplanen var fuldt finansieret og statsministeren mente, at der ikke var tale om skattelettelser, men om en skatteomlægning, mens Bendt Bendtsen konsekvent talte om en skattelettelser. Begge var dog enige om, at der ikke var brugt penge på skattelettelser, som ellers kunne være brugt på velfærd. Flanken til S blev hermed søgt dækket.

S mente, at det nu var klart demonstreret, at regeringen ville bruge penge på skattelettelser frem for på investeringer i velfærd, at skatteplanen var til ugunst for de mindrebemidlede, og at regeringen ikke ønskede et serviceløft i den offentlige sektor, fordi det offentlige forbrug ikke måtte stige mere end den samlede samfundsøkonomi. Det var ikke her, regeringen skulle finde flertallet. Det kunne kun DF levere. Her var man endog meget kritiske over for skattepakken, men afviste trods alt ikke at gå i realitetsforhandlinger med regeringen.

Efter første forhandlingsrunde med partierne enkeltvis, var der kun RV, NA og selvfølgelig DF tilbage ved bordet, men det tog kun yderligere en runde før normalsituationen var genoprettet med forhandlinger alene med DF. I september 2007 indgik de et forlig. Den partipolitiske kerne i forliget var, at K måtte opgive en nedsættelse af topskatten nu og her. Dette samt lettelser i bunden var indrømmelsen til DF. Til gengæld fik K igennem, at antallet af top- og mellemskatteydere ikke måtte stige i de kommende år. Skete det, skulle grænsen for topskat sættes op i 2010, hvilket var ensbetydende med, at DF havde accepteret en nedsættelse af topskatten. Alt i alt var det forhold, at der i det hele taget blev vedtaget skattelettelser på arbejdsindkomster en sejr for K.

Det var regeringens plan, at kvalitetsreformen skulle forhandles på plads inden de afsluttende forhandlinger om finansloven. Det betød, at begge dele skulle være på plads i begyndelsen af november. Forhandlingerne om regeringens udspil gik endog meget trevent. DF og S tilkendegav begge, at der skulle afsættes flere midler til de offentligt ansatte, og det var ikke udelukket, at de i fællesskab kunne presse regeringen under forhandlingerne om kvalitetsreformen. På den baggrund valgte statsministeren 24. oktober at udskrive valg til afholdelse 13. november 2007.

2007-2011: Fronterne trækkes op

Hovedtemaerne i valgkampen blev skattelettelser versus offentligt betalt velfærd, de offentligt ansattes løn- og arbejdsvilkår, energi- og miljøpolitik, udlændingepolitikken – herunder ikke mindst behandlingen af asylansøgere og deres børn – samt selvfølgelig: Hvem skulle have regeringsmagten, rød eller blå blok, som medierne forenkledede valgkampen til at handle om. Det siden 2001 eksisterende samarbejde mellem regeringen og DF skulle efter oppositionens og nogle af rege-

ringspartierne egne medlemmers mening brydes.

Det blev det ikke. Det opbrud i vælgerkorpset, som dannelse af NA havde skabt i sommeren 2007, havde fortonet sig under valgkampen, hvor NA tabte mange stemmer i slutspurten. Det fik 2,8 procent af stemmerne og fem mandater. Regeringen kunne med støtte fra DF og det ene af de to færøske medlemmer, som tilsluttede sig V's gruppe, lige akkurat mønstre de magiske 90 mandater. Vælgerne havde for anden gang fastholdt den parlamentariske situation, der var skabt i 2001.

I begyndelsen af december 2007 mistede regeringen sit flertal. Pia Christmas-Møller trådte ud af den konservative folketingsgruppe og blev løsgænger. Hun havde mistet tilliden til partiets ledelse. Hun erklærede, at hun forsat ville støtte regeringen, så dens liv var ikke umiddelbart i fare, men hun sagde tillige, at hun ikke var blind for, at hendes stemme kunne blive afgørende. Der var hermed lagt et øget pres på regeringen for at finde brede løsninger og ikke forsat basere sig alene på DF.

I januar 2008 lykkedes det for Pia Christmas-Møller at samle et flertal bestående af S, SF, RV, EL, NA og de to grønlandske folketingsmedlemmer bag et forslag om, at regeringen skulle indkalde Folketingets partier til forhandlinger om nogle konkrete forbedringer nu og her for de afviste irakiske asylsøgere og om en flerårig asyлтаle.

På den baggrund erklærede statsministeren, at han ikke ville acceptere, at regeringen kom i mindretal. Skete det, ville han udskrive valg. Statsministeren opnåede hermed to ting. Dels at den klassiske mindretalsparlamentarisme fra 1980'erne – hvis kernepunkt netop var, at regeringen dengang accepterede at komme i mindretal på selv vigtige politikområder uden at træde tilbage eller udskrive

valg – ikke ville blive genoptaget, dels at de forhandlinger, han førte med NA, nu skete med truslen om et valg hængende over hovedet. NA besluttede derfor at stemme for en afværgedagsorden, der blandt andet udtrykte tillid til regeringen. Flertallet bag regeringen var sikret.

Herefter begyndte NA's nedsmeltning. Gitte Seeberg forlod partiet og blev løsgænger. Hun var uenig i den politiske kurs partiet nu havde besluttet at følge, nemlig at være et borgerligt parti, der var garant for regeringen i stedet for at være et borgerligt midterparti, der kunne stå frit og vælge at støtte forslag fra begge sider i Folketinget. I februar 2008 forlod Malou Aamund NA, fordi hun ikke længere troede på projektet. Nok så afgørende valgte hun at slutte sig til V's folketingsgruppe. Dermed havde regeringen og DF generobret flertallet. I juni 2008 blev Jørgen Poulsen ekskluderet af NA's folketingsgruppe.

Partiet foretog herefter en markant ideologisk drejning i liberal retning og skiftede navn til Liberal Alliance (LA). Den udvikling var Naser Khader imod. Han forlod partiet i januar 2009 for senere at blive optaget i de konservatives folketingsgruppe. Endelig skal nævnes, at Simon Emil Ammitzbøll, der tidligere havde forladt RV og forgæves søgt at danne et nyt parti, i juni 2009 meldte sig ind i LA. Partiet kæmpede nu for at overleve.

Med flertallet intakt kunne det politiske arbejde fortsætte ad de samme spor som de foregående år. Regeringen indgik finanslovsforligene med DF, som hver gang stillede krav om – og fik – gennemført stramninger på udlændingeområdet. For de øvrige partier foregik forhandlingerne med bevidstheden om, at regeringen – når det kom til stykket – havde sit flertal i orden og agtede at bruge det, som det skete, da der i marts 2009 blev vedtaget en ny skattereform. Skulle tingenes tilstand ændres var det øjensynligt nødven-

digt, at S, SF og RV opstillede et troværdigt regeringsalternativ inden næste valg.

Første skridt hertil blev taget, da S og SF i august 2008 enedes om et integrationsudspil, hvoraf det fremgik, at SF fortsat var imod 24-års reglen og tilknytningskravet, men at partiet ikke ville stille krav om at få reglerne ændret under en socialdemokratisk ledet regering. Dermed var en væsentlig sten ryddet af vejen for et fremtidigt regeringssamarbejde mellem de to partier, noget der understøttedes af, at S – selvom det ikke direkte fremgik af udspillet – skulle have givet SF den indrømmelse at anerkende det som en ligeværdig regeringspartner på linje med RV. Det var begge partiers opfattelse, at det hermed bedre kunne lykkes dem at overbevise vælgerne om, at oppositionen ikke ville føre en slap udlændingepolitik, hvis de fik magten, noget som hidtil havde været et af regeringens vellykkede angrebspunkter mod oppositionen.

Dernæst begyndte SF den lange march mod midten. I november 2008 stemte SF for første gang ja til en borgerlig regerings finanslov. Gruppeformand Ole Sohn lagde ikke skjul på, at det var et led i at samle oppositionen og gøre SF til et ansvarligt parti, der kunne indgå i en socialdemokratisk ledet regering. I januar 2009 stemte SF for Bankpakke II, tilsluttede sig for første gang under en borgerlig regering et stort trafikforlig og præsenterede sammen med S et fælles skatteudspil, der var ledsaget af en politisk aftale om, at de to partier enten blev sammen eller gik sammen under skatteforhandlingerne. I juni 2009 deltog SF for første gang i et forsvarsforlig.

Et af SF's organisatoriske kendetegn var det medlemsdemokrati, der rådede gennem den store indflydelse partiets medlemsorganisation havde via den medlemsvalgte hovedbestyrelses størrelse og beføjelser. Folketingsgruppen måtte således ikke indgå større skriftlige politiske aftaler med andre partier uden hovedbestyrelsens godkendelse. En løbende

inddragelse af medlemmerne må nødvendigvis give en relativt tung beslutningsproces.

Partiformanden og dele af den øvrige ledelse fremsatte derfor forslag om at effektivisere og strømline partiets organisation for at give den daglige ledelse og folketingsgruppen større manøvrerum og handlekraft. De fandt, det var en nødvendig forudsætning for, at partiet kunne operere effektivt i det høje tempo politik foregik på, og især i den beslutningsmaskine en regering var. Forslaget gik ud på at omdanne hovedbestyrelsen og forretningsudvalget til én samlet landsledelse på 17 medlemmer.

Debatten på partiets landsmøde i april 2009 viste, at her blev der pillet ved parties hjertedrødder. Efter mange kritiske indlæg blev forslaget vedtaget med 224 stemmer for og 166 imod. Hermed var magtbalancen mellem medlemsorganisationen, parlamentsgruppen og partiledelse blevet forrykket til fordel for sidstnævnte. Medlemsdemokratiet var neddroget, og topstyringen øget. Ledelsen kunne nu forhandle et regeringsgrundlag, uden at den løbende skulle tilbage til en stor og ikke altid forudsigelig hovedbestyrelse for at få det godkendt.

Det andet store tema på landsmødet var debatten og vedtagelsen af et reformprogram, som skulle ligge til grund for netop forhandlingerne om et regeringsgrundlag. Et sådan program ville samtidig kunne opfattes som et supplement til det i 2003 vedtagne principprogram – som talte om en revolutionær proces, hvor et flertal i befolkningen gradvist afskaffede kapitalismen – uden dog at være et egentligt nyt principprogram. I reformprogrammet var socialistiske målsætninger om at gøre op med kapitalismen fjernet og erstattet med nogle mærkesager med en formodet bred vælgerappel såsom klima, grøn vækst og velfærd. Også reformprogrammet blev vedtaget. Der er meget, der kan gennemføres, når der er fremgang (både med-

lemstal og vælgertilslutning steg), så selvom en del indlæg på landsmødet handlede om, at forandringerne i partiet gik lige lovlig hurtigt, var Villy Søvndals lederskab fortsat stærkt efter landsmødet.

I august 2009 præsenterede Helle Thorning-Schmidt og Villy Søvndal et fælles skatteudspil »Fair Forandring«. Udspillet var bemærkelsesværdigt. Socialdemokratiets formand erklærede nemlig klart og tydeligt, at partiets mål var, at SF kom med i en regering. Aldrig før havde en socialdemokratisk partileder før et valg direkte erklæret at ville danne regering med SF, og aldrig før var de to partier gået til valg som et samlet alternativ til en siddende regering. Hun ønskede også RV med i en regering, men understregede, at det, som S-SF nu havde fremlagt vedrørende skatte- og udlændingepolitikken, var det, de ville gennemføre efter valget. Det måtte de radikale acceptere. Ellers måtte de vælte regeringen. Der kunne ikke ændres et komma.

RV modtog udspillet med sindsro. Margrethe Vestager fastholdt, at RV ville pege på Helle Thorning som statsminister, og at ambitionen fortsat var at få indflydelse på et regeringsgrundlag herunder selvfølgelig også på skatte- og udlændingepolitikken, hvor de bestemt ikke var enige med S-SF. Hun mindede stiltøydigt om, at der ikke var udsigt til, at S-SF alene kunne opnå 90 mandater.

S-SF aksen blev yderligere cementeret, da de i maj 2010 fremlagde deres fælles svar, »En Fair Løsning«, på de udfordringer dansk økonomi nu stod over for. Hovedindholdet i planen var, at det via trepartsforhandlinger skulle aftales, at danskerne skulle arbejde 12 minutter mere om dagen, færre støtteordninger til erhvervslivet, en ekstraskat til bankerne, en modernisering af dagpengesystemet, de unge skulle hurtigere gennem deres uddannelser, skatten på almindelige arbejdsindkomster skulle lettes, ekstraskat på indkomster over en million. Retten til efterløn skulle

bevares, men det skulle gøres mere attraktivt at udskyde tidspunktet for at benytte denne ret. Vejen ud af den økonomiske krise gik ikke gennem nul vækst i de offentlige udgifter. RV havde ikke været inddraget i forarbejdet med planen og tilsluttede sig derfor heller ikke indholdet. Den uenighed kunne besværliggøre deres eventuelle regeringsforhandlinger efter folketingsvalget i 2011.

5. april 2009 afløste finansminister Lars Løkke Rasmussen Anders Fogh Rasmussen som statsminister, da han var blevet udnævnt til NATO's generalsekretær. Ministerrokaden var beskeden og omfattende kun venstremindre, enkelte udskiftninger skete siden, men det var først i februar 2010 Løkke Rasmussen for alvor satte sit eget hold. Anledningen var, at forsvarsminister Søren Gade valgte at gå af efter de skandaler, der havde udspillet sig i Forsvaret. Det skal bemærkes, at de konservatives leder Lene Espersen blev den første kvindelige danske udenrigsminister og Gitte Lillelund Bech (V) blev den første kvindelige danske forsvarsminister, og at der nu var ni kvindelige ministre ud af i alt 19 ministre.

Den nye statsminister stod over for et andet sæt af problemer end sin forgænger. Først og fremmest var den politiske dagsorden siden årsskiftet 2008/09 domineret af den finansielle og økonomiske krise med faldende økonomisk vækst, stigende arbejdsløshed, et trængt boligmarked, voksende underskud på statsfinanserne og langsigtede strukturelle problemer i dansk økonomi, alt sammen noget der udfordrede bevarelsen endside udbygningen af de offentlige velfærdsordninger.

Ud over en stram finanslov for 2010 indgik regeringen og DF i maj 2010 et forlig om en økonomisk genopretningsplan, der fremover skulle styrke de offentlige budgetter med 24 mia. kr. I forliget indgik nulvækst i de offentlige udgifter, en halvering af dagpengeperioden til to år, loft over fradrag for fagligt kon-

tingent, udskydelse af den aftalte lettelse i topskatten til 2014, loft over børnechecken på 30.000 kr. per familie, fastfrysning af beløbet til u-landsbistand og besparelser på voksen- og efteruddannelse. Med forliget blev en af regeringens mærkesager – skat-testoppet – opgivet.

Fagbevægelsen, S og SF protesterede kraftigt over halveringen af dagpengeperioden, men begge partier var alligevel noget uldne i deres udmeldinger om, hvorvidt de ville tilbagerulle beslutningen, hvis de fik regeringsansvar. RV var godt tilfreds med halveringen, så hjælp derfra kunne ikke ventes. DF fandt, at partiet ved at gå med til så upopulære besparelser havde bevist, at de nu for alvor var modne til at påtage sig regeringsansvar.

Den offentlige betaling til private sygehuse udviklede sig i efteråret 2010 til en alvorlig sag for regeringen. Rigsrevisionen var i 2009 kommet frem til, at der, mens Løkke Rasmussen var sundhedsminister, var sket en overbetaling til de private sygehuse. Statsrevisorerne tildelte ham derfor en næse af de større. Det var i sig selv bemærkelsesværdigt, men endnu mere bemærkelsesværdigt var det, at de ikke var enige. De af V og K udpegede statsrevisorer tilsluttede sig ikke kritikken. Både flertallet og mindretallet beskyldte i fuld offentlighed hinanden for at drive partipolitik på sagen.

Forløbet var en illustration af, hvilke effekter udviklingen af et tobloksystem kan have, nemlig at normalt uvildige, ophøjede og sagligt respekterede institutioner – Rigsrevisionen og Statsrevisorerne – bliver omdannet til en almindelig ideologisk og partipolitisk kamplads. Regeringen havde nået et ideologisk mål, nemlig at fremme privathospitalernes placering i det samlede sygehusvæsen, så nu og her kunne regeringen tilsyneladende være ligeglad med rigsrevisoren, så længe DF støttede regeringen. På sigt kan en sådan udvikling undergrave borgernes tillid til, at

ministerier og myndigheder opfører sig korrekt og ordentligt. Politik består – trods alt – af mere end blot det at kunne tælle til 90.

Udenrigsminister Lene Espersen havde udtalt, at der skulle skrues ned for de gyldne hanner og taksterne til de private sygehuse følgende nedsættes med 25 pct. Oppositionen efterlyste de beregninger hun baserede sig på. Hendes svar i Folketinget i 2009 var, at hun havde dem fra et internt udredningsarbejde i den konservative folketingsgruppe. Dem havde oppositionen derfor ikke krav på at få udleveret. Det kom imidlertid frem i efteråret 2010, at de i virkeligheden stammede fra Sundhedsministeriet. Hun havde dermed givet mangelfulde eller urigtige svar til Folketinget, og det er en alvorlig sag. Hun blev derfor tildelt en stor næse af Folketinget. Længere ville regeringen og DF trods alt ikke gå.

Næsen, kritikken af hende fordi hun på grund af ferie havde meldt afbud til et møde, hvor USA's udenrigsminister Hilary Clinton deltog og påstande om, at hun ikke deltog nok i ministertermøderne i EU svækkede hende alvorligt. Når hertil lægges det for en partileder alvorlige faktum, at hendes parti havde en historisk lav tilslutning i meningsmålingerne (5-6 procent), blev hun af sit bagland kritiseret for ikke at profilere konservative mærkesager godt nok. Kritikken blev så voldsom, at hun i januar 2011 valgte at trække sig som leder. Lars Barfoed blev valgt til ny leder. Et par uger senere valgte Henriette Kjær at trække sig som politisk ordfører og gruppeformand på grund af alvorlig rod i hendes privatøkonomi. Det var herefter stejlt op ad bakke for K.

For første gang siden 2001 måtte regeringen i efteråret 2010 føre finanslovsforhandlinger uden at have det sædvanlige flertal bag sig. Per Ørum Jørgensen havde i maj 2010 forladt de konservative og meldt sig ind i Kristendemokraterne. Det lykkedes dog regeringen at

få ham med i et forlig sammen med DF. Også denne gang lykkedes det for DF at få strammet udlændingepolitikken. Det gjaldt det hidtidige system for familiesammenføring, hvor ægtefæller som hovedregel kunne komme til landet, hvis vedkommende var fyldt 24 år og parret opfyldte tilknytningskravet. Det blev nu suppleret med et pointsystem á la det, der var vedtaget af regeringen og DF i marts 2010 vedrørende tildeling af permanent ophold. Det betød, at der skulle optjenes point på sprog, uddannelse og erhvervsevne for at få familiesammenføring, også selvom man var fyldt 24. Til gengæld kunne særligt kvalificerede familiesammenføres, selvom de ikke var fyldt 24 år. Desuden skærpedes tilknytningskravet og den økonomiske garanti, som herboende skulle stille, fordobledes til 100.000 kr. Udformningen af et optjeningsprincip for at få ret til nogle sociale ydelser f. eks. børnecheck, indgik også i aftalen.

Den konkrete udmøntning af pointsystemet skabte uro både i regerings- og oppositionspartierne. Det endte med, at VKO gennemførte deres system, at S-SF havde et andet og knapt så stramt, mens RV og EL slet ikke ville have et sådant system. Uenigheden mellem S-SF og RV i udlændingepolitikken blev således trukket skarpt op.

Trods genopretningspakken og en stram finanslov var der bred enighed om, at det ikke var nok til at skaffe balance i dansk økonomi. Da flere og flere vælgere og fremtrædende tillidsfolk i regeringspartierne mente, at det var nødvendigt gradvist at afvikle efterlønnen, steg nogle af politikernes mod til at tage et opgør med denne hellige ko i dansk politik. I sin nytårstale 2011 varslede statsministeren en afskaffelse af efterlønnen.

I april 2011 kom så regeringens plan for at forbedre statsfinanserne med 47 mia. kr. frem mod 2020. Genopretningspakken fra 2010 havde skaffet 24 mia. kr. og resten skulle

hentes først og fremmest via en tilbage-trækningsreform. Regeringen havde opgivet at få efterlønnen helt afskaffet og satsede i stedet for på en markant ændring af velfærds-forliget fra 2006.

S ville imidlertid ikke være med til så omfattende ændringer i efterlønnen og pensionsalderen, som regeringen havde lagt op til. S og SF fastholdt, at de 47 mia. kr. kunne skaffes uden indgreb i efterlønnen ved at følge deres plan, »Fair Forandring«, tilsat investeringer i uddannelse og jobskabelse samt loft over pensionsindbetalingerne.

Regeringen forhandlede videre med DF og RV. DF havde som betingelse for at gå med til en tilbagetrækningsreform stillet krav om øget grænsekontrol, hårdere straffe for hjemmerøverier og voldtægt (tryghedspakke), bedre muligheder for at udvise kriminelle udlændinge samt, at udlændinge skulle arbejde flere år end hidtil for at få ret til sociale ydelser. Forhandlingerne herom foregik alene mellem regeringen og DF, og da en aftale om øget grænsekontrol var på plads i maj 2011, indgik DF forlig om tilbagetrækningsreformen med regeringen og RV. Forliget betød, at efterlønnen fortsat var en ret, at efterlønsperioden afkortedes fra fem til tre år, at efterlønsalderen sættes op til 64 og pensionsalderen til 67 samt, at der indførtes en seniorførtidspension.

RV havde meldt ud, at en afskaffelse eller i det mindste en omfattende ændring af efterlønnen var en nationaløkonomisk nødvendighed. Trods partiets erklærede ønske om en ny regering med Helle Thorning-Schmidt som statsminister, valgte RV til mange iagttageres overraskelse at få gennemført radikal politik sammen med den siddende regering, selvom det i høj grad såede tvivl om regeringsalternativets troværdighed. DF havde givet køb på aldrig at ville lægge stemmer til en forringelse af efterlønnen. Det gjorde de nu mod til

gengæld at få opfyldt andre af dets mærkesager.

Da tilbagetrækningsreformen var en ændring af velfærdsforliget fra 2006, som alle forligsdeltagerne ikke var enig i, tilsagde de parlamentariske spilleregler, at vælgerne skulle høres ved et valg, før de kunne vedtages. Dette gjaldt ikke regeringens andre aftaler med DF. De skulle gennemføres inden Folketingets sommerferie. Problemet var her, at regeringen stod uden et flertal. Efter et mildt sagt kaotisk forløb endte det med, at de to løsgængere Per Ørum Jørgensen og Pia Christmas-Møller mod yderst beskedne indrømmelser støttede aftalerne. Oppositionen gik stærkt imod grænseaftalen og det signal om lukkethed, den mente, der lå i den. Efterfølgende blev der fra EU-kommissionens og især Tysklands side rejst alvorlig tvivl om, hvorvidt grænseaftalen overholdt Schengen-aftalen.

Afslutning: Og hvad nu?

Folketingsvalget i 2001 havde skabt en ny og uvant parlamentarisk situation. Hvilke effekter har den så haft på partierne og på deres indbyrdes samarbejds- og modsætningsforhold? DF transformeredes til et i klassisk forstand ansvarligt parti ved at stemme for samtlige finanslove mod hver gang at få gennemført stramninger af udlændingepolitikken. VK holdt sammen og trods momentvis intern utilfredshed med samarbejdet med DF, blev det fastholdt.

Utilfredsheden med blokpolitikken og DF's indflydelse førte til dannelsen af Ny Alliance, som næsten visnede væk for så at gro lidt igen under navnet Liberal Alliance. Samtlige partier på nær DF skiftede formand. S måtte endda igennem to formandsskift, inden det kunne genvinde noget af dets tidligere styrke og indlede et hidtil uset tæt samarbejde med SF, som ændrede sin politik i en midtsøgende retning.

RV havde placeringsproblemer. Det havde resulteret i en splittelse af partiet. Dets forsøg på at finde en vej ud af det politiske vakuum, det havde været bragt i, bestod i at ønske en ny regering med Helle Thorning-Schmidt som statsminister, indgå et forlig om en tilbagetrækningsreform med V, K og DF og så i øvrigt kræve ændringer i S og SF's indgåede aftaler som forudsætning for at gå i regering samme med dem.

To gange havde vælgerne bekræftet 2001-

valget. I en situation, der i modsætning til tidligere er præget af økonomisk krise og stillet over for et betydeligt klarere markeret valg mellem V, K, DF eller SF, S, RV, mellem en blå eller en rød økonomisk plan, mellem Lars Løkke Rasmussen eller Helle Thorning-Schmidt, vil de så gøre det igen i efteråret 2011?

Litteratur

Artiklen baserer sig på et systematisk arbejde med godt 10.000 danske aviser.

Vælgerne 2001-2010

– stabilitet, dynamik og skæve vinkler

Johannes Andersen, lektor, Institut for økonomi, politik og forvaltning,
Aalborg Universitet, johannes@epa.aau.dk

Ved valget i 2001 stemte mere end halvdelen af vælgerne på et borgerligt parti, og det var også tilfældet ved folketingsvalgene i 2005 og 2007. De danske vælgere i 00'erne har altså stået for en markant højredrejning. Samtidigt har vælgerne holdningsmæssigt bevæget sig markant mod venstre. Både fordelingspolitisk og værdipolitisk. Det gælder ikke mindst for de borgerlige vælgere, der på trods af denne holdningsmæssige bevægelse holder fast i de borgerlige partier. Enten fordi de borgerlige partier er fulgt med, og fordi oppositionen også har bevæget sig, således at afstanden fortsat er stor. Eller fordi vælgere bliver bedre og bedre til at kombinere holdninger på tværs af traditionelle ideologiske positioner. Denne tilstand vidner om, at vælgerne bliver mere og mere dynamiske i deres tilgang til det politiske, og derfor også lader sig inspirere af givne politiske og livsstilsmæssige faktorer. Det gælder ikke mindst for de yngre vælgere.

En bevægelse til højre

Folketingsvalget i 2001 medførte et systemskifte i dansk politik, forstået på den måde, at Danmark herefter blev ledet af en borgerlig regering i en relativt lang periode. Ved valget blev Venstre for første gang siden 1920 det største parti i Danmark, mens Socialdemokraterne led et markant nederlag, der sendte partiet ned på en tilslutning som i 1973. Det var imidlertid blot starten på endnu mere tilbagegang ved de to efterfølgende folketingsvalg.

De danske vælgere orienterede sig med andre ord til højre, da et flertal på over 52 pct. stemte på et borgerligt parti. En tilslutning der endda voksede i 2007, bl.a. takket være indtoget af et nyt politisk parti, Ny Alliance. De politiske partiers og de to blokkes samlede tilslutning er vist i tabel 1. Der er tale om tilslutning blandt alle vælgere, dvs. også dem der har stemt på partier, der ikke er blevet repræsenteret i Folketinget. Opgørelsen for de to blokke omfatter imidlertid kun de partier, der er valgt ind.

Forudsætningen for den borgerlige bloks succes er, at det er lykkedes for de borgerlige partier at mobilisere en relativt stor andel af vælgerne til at tage springet fra den socialistiske (røde) til den borgerlige (blå) blok. At det med andre ord er lykkedes for de borgerlige politikere at ændre nogle af de socialistiske vælgeres prioriteringer. Det er umiddelbart set de spændende vælgere i det danske vælgerkorps.

Der er nemlig både »kedelige« og »spændende« vælgere. De kedelige vælgere er dem, der gør som de altid har gjort, og det vil de sandsynligvis fortsætte med at gøre. De flytter ikke på ret meget. Mindst af alt på sig selv. Omvendt flytter de spændende vælgere op og ned på rigtig mange ting. Først og

Tabel 1. Folketingsvalg 1998-2007, pct afgivne stemmer

Parti	Folketingsvalg				Meningsmåling
	1998	2001	2005	2007	2010
Enhedslisten	2,7	2,4	3,4	2,2	5,8
SF	7,6	6,4	6,0	13,0	17,0
Socialdemokraterne	35,9	29,1	25,8	25,5	24,4
Det radikale Venstre	3,9	5,2	9,2	5,1	6,9
Kristeligt Folkeparti	2,5	2,3	-	-	-
Centrum-Demokraterne	4,3	-	-	-	-
Det konservative Folkeparti	8,9	9,1	10,3	10,4	6,7
Venstre	24,0	31,2	29,0	26,3	20,7
Ny Alliance/Liberal Alliance	-	-	-	2,8	7,5
Dansk Folkepart	7,4	12,0	13,3	13,8	9,8
»Rød blok« (EL, SF, SD og RV)	50,1	45,4	44,4	45,8	54,1
»Blå blok« (KF, V, NA og DF)	47,1	52,3	52,6	53,3	44,7

Kun partier der er repræsenteret i Folketinget er medtaget

fremmest på sig selv og på deres politiske præferencer, når det drejer sig om valg af politisk parti i forbindelse med et folketingsvalg (Andersen, 2008).

Det er dem, partierne er stærkt optaget af, for det er dem, der er nøglen til succes – og fiasko. Medier, kommentatorer og forskere er også optaget af dem, for det er dem der giver systemet dynamik, og åbner for nye mulige konstellationer i relation til regeringsdannelsen. Det gør, at vælgerne naturligt nok også er ret optaget af dem. For det er dem, der fylder i offentligheden, og det er dem, der tilsyneladende afgør, om en vælger er på det tabende eller det vindende hold (Mair, Müller og Plasser, 2004).

At det strukturelt og formelt er urimeligt at skelne mellem vælgere på denne måde, er en anden sag. For alle stemmer i forbindelse med et valg tæller jo lige meget, og derfor er de formelt set alle afgørende for valgresulta-

tet. Hvis et parti ikke er i stand til at mobilisere kærnevælgerne til fortsat at støtte partiet, hjælper det ikke meget, at det er i stand til at fiske nye vælgere hos de andre partier. Det betyder, at et parti altid har mindst to opgaver i forbindelse med en valgkamp og et folketingsvalg, nemlig at fastholde kærnevælgerne og at erobre nyt land blandt marginalvælgerne, dvs. de vælgere der skifter parti fra et valg til det næste.

Efter valget er overstået, har et parti yderligere to opgaver. Den første er at optimere egen position i kampen for regeringsmagten, hvilket åbner for et helt andet politisk spil, hvor selv partier der har tabt ved selve valget også kan spille en central rolle. Det er også tilfældet i forhold til det sidste mål for et politisk parti, nemlig det lange seje træk, med stribevis af ofte usynlige initiativer med henblik på at præge det løbende politiske arbejde i Folketinget (Strøm, 1990).

Men det ændrer ikke ved, at hvis man skal have succes som parti, er fremgang ved et folketingsvalg og efterfølgende indflydelse på regeringsdannelsen de centrale opgaver, og de vægtes mere og mere af de politiske partier (Goul Andersen, 2007). I 2001 lykkedes det for Anders Fogh Rasmussen og Venstre at erobre så mange stemmer, at han bl.a. takket være Dansk Folkepartis fremgang fik et flertal bag sig, og kunne efterfølgende danne en borgerlig regering, der relativt stabilt har siddet på magten lige siden, dvs. hen over tre valgperioder.

Ved folketingsvalget i 2001 var andelen af partiskiftere den samme som ved valget i 1998. Ved begge valg var omfanget omkring 28 pct.. Det fremgår af tabel 2, der angiver omfanget af og retningen på vælgervandringer 1998-2007. Den afgørende forskel på de to valg er imidlertid, at der var langt flere vælgere i 2001, der skiftede parti på tværs af blokkene.

Ved valget i 1998 skiftede 9 pct. af vælgerne mellem blokkene, men det skete i to bevægelser, der stort set opvejede hinanden. Ved valget i 2001 skiftede 14 pct. mellem blokkene, men her var det afgørende, at hele 12 pct. af vælgerne skiftede fra rød til blå blok. Det var ved hjælp af disse vælgere, Anders Fogh Rasmussen og Pia Kjærsgaard

skabte grundlaget for etableringen af den borgerlige regering.

Valget i 2001 kan altså opfattes som et resultat af et højreskred i den danske vælgerbefolkning, sammenlignet med 1998. Forstået på den måde, at de vælgere der har skiftet side fra 1998 til 2001 repræsenterer en højredrejning. Resultatet er en fremgang for den blå blok i stort set alle sociale kategorier, men den blå blok er især overrepræsenteret hos mænd, vælgere der var unge i 1980'erne, vælgere med folkeskoleuddannelse og vælgere ansat i den private sektor.

Tabel 3 viser den sociale profil hos de vælgere, der har skiftet parti på tværs af blokkene, og her fremgår det, at ved valget i 2001 er den blå bloks fremgang især sikret af en bevægelse hos mænd, yngre vælgere, personer med folkeskoleniveau som højeste skoleniveau og arbejdere. Bemærkelsesværdigt er det imidlertid også, at kvinder og ansatte i den offentlige sektor ligger nogenlunde på gennemsnitsniveauet, hvilket har ført til den tese, at Anders Fogh Rasmussen vandt valget i 2001, fordi han mobiliserede en relativt stor gruppe offentligt ansatte kvinder (Goul Andersen og Borre, 2003). Hvad man altså godt kan fastholde med en vis ret. Det er dog især de yngre mænd uden længerevarende uddannelse, der gjorde den store forskel for blå bloks fremgang ved folketingsvalget i 2001.

Tabel 2. Vælgervandringer 1998-2007. Pct. af alle vælgere

	Folketingsvalg			
	1998	2001	2005	2007
Stemte på samme parti som sidst	71	72	76	73
Partiskiftere	29	28	24	27
Partiskifternes adfærd:				
<i>Stemte på parti i samme blok – rød blok</i>	7	6	8	10
<i>Stemte på parti i samme blok – blå blok</i>	13	8	8	9
<i>Gik fra rød til blå blok</i>	4	12	4	4
<i>Gik fra blå til rød blok</i>	5	2	5	4

Tabel 3. Social profil og vælgervandringer mellem de politiske blokke. Pct. af vælgerne.

	Folketingsvalg					
	2001		2005		2007	
	Fra rød til blå	Fra blå til rød	Fra rød til blå	Fra blå til rød	Fra rød til blå	Fra blå til rød
<i>Køn</i>						
Mænd	14	1	4	5	3	4
Kvinder	11	3	4	5	6	4
<i>Generation</i>						
1985-92 – De unge	-	-	-	-	7	13
1975-84 – 90'ernes unge	17	5	2	10	5	3
1960-74 – De nykonservative	15	2	5	5	5	6
1945-59 – 68'erne	13	1	4	3	3	4
1930-44 – Efterkrigsgenerationen	10	1	3	2	5	1
Før 1930 – De ældste	6	1	3	2	4	2
<i>Skolegang</i>						
Folkeskole/real/10 klasse.	14	1	4	4	4	4
Student	9	3	3	6	5	4
<i>Erhverv</i>						
Arbejder	21	2	6	6	6	3
Funktionær	10	2	4	3	5	5
Selvstændig	3	0	2	4	0	9
Studerende	13	6	1	15	2	9
Pensionist	12	1	4	3	4	3
<i>Ansættelse</i>						
Offentlig sektor	12	2	4	4	6	3
Privat sektor	13	1	4	4	3	7
Total	12	2	4	5	4	4

Siden 2001 har den borgerlige regering fastholdt magten, selv om dens parlamentariske grundlag er blevet relativt svagere fra valg til valg. De bevægelser der har været på tværs af blokkene ved valgene i 2005 og 2007 har været af begrænset karakter, og de har været nogenlunde lige store i begge retninger, og derfor har de opvejet hinanden. Der er dog enkelte bemærkelsesværdige undtagelser, hvilket også fremgår af tabel 3. Det er især den relativt store bevægelse i retning af rød blok hos især de yngre vælgere og hos studerende.

Men det ændrer ikke på det forhold, at den blå blok har fastholdt magten efter valgene i både 2005 og 2007. Vælgernes højredrejning

ved valget i 2001 er med andre ord blevet re-produceret op gennem 00'erne. Der er med andre ord ingen af de politiske partier eller blokke, der siden 2001 for alvor har været i stand til at mobilisere vælgere til at flytte sig på tværs af blokkene.

Set i det lys er det store spørgsmål, om vælgerne også har fastholdt den ideologiske profil fra 2001 op gennem perioden, eller om der er sket et holdningsmæssigt skred til enten venstre eller højre. Her er det nærliggende at antage, at der er sket en venstredrejning som følge af, at de politiske partier i den blå blok har ført en politik, der langt hen kan siges at være tæt på den politik, venstrefløjen stod for i 1990'erne. Altså en politik der godt nok har

lagt vægt på et uændret skattetryk og en hård linje overfor indvandrere m.m., men som samtidig også lagde vægt på en fastholdelse og nogen gange ligefrem en udvidelse af velfærdsstaten. Med det konkrete resultat at eksempelvis antallet af offentligt ansatte er steget i perioden 2001 til 2010. Især siden 2007 kan der noteres en markant stigning af antallet af offentligt ansatte.

Tesen for den videre kortlægning af vælgerne i 00'erne er altså, at vælgerne holdningsmæssigt og politisk bevægede sig mod højre op til valget i 2001, men at de siden har bevæget sig mod venstre. Dels fordi de borgerlige partier og den første politik har bevæget sig i samme retning, og dels fordi nogle af de fokuspunkter, den blå blok havde fra starten, eksempelvis en hårdere kurs overfor indvandrere og kriminelle, i relativ stor udstrækning er blevet realiseret, hvilket formodentlig har virket fremmende for en mere pragmatisk linje i de nævnte værdispørgsmål. Det kan siges at være en paradoksalt tese, set i lyset af, at den borgerlige regering har fastholdt magten gennem hele perioden (Shamshiri-Petersen, 2010). Denne teses holdbarhed skal undersøges nærmere i det følgende.

Nu behøver et holdningsmæssigt skred mod venstre ikke nødvendigvis at være lig med en klar ideologisk forskydning. Der kan også være tale om, at holdninger blandes mere og mere, således at man kan lokalisere flere og flere vælgere, der kombinerer synspunkter på tværs af de klassiske ideologiske standpunkter. At der dukker nye politiske identiteter frem, der gør det nemmere at stemme på et borgerligt parti ved det ene valg og et venstrefløjsparti ved det næste. Eller omvendt.

En mulig ny profil kunne være *den forbrugerske medborger*, der er kendetegnet ved, at vedkommende på den ene side ønsker flere individuelle valg i forhold til den offentlige sektor, og på den anden side gerne vil betale skat til den offentlige service. En vælger der

altså deler ideologiske synspunkter med både højre- og venstresiden i dansk politik. En vælger der derfor heller ikke kan have de store problemer med at skifte parti, fordi det kan gøres uden at skifte holdning (Andersen, Clement og Kristensen, 2011). Også det skal undersøges nærmere. Ud fra en tese om, at netop sådanne blandingsformer kan have afgørende betydning for udviklingen af den danske politiske kultur i 00'erne. Med store politiske effekter til følge.

De to teser udfordrer gensidigt hinanden. For en tese om en venstredrejning passer måske ikke alt for godt til en tese om, at en del vælgere blander holdninger på tværs af ideologiske positioner. Eller også kan en samtidig højre- og venstredrejning hos vælgerne netop ses som et udtryk for denne kombination. Dertil kommer, at andre faktorer kan spille en større og større rolle for vælgernes præferencer, eksempelvis personfaktoren, altså at ledende politikere kan have afgørende betydning for, om en vælger skifter og i hvilken retning skiftet går. Mair, Müller og Plasser (2004) formulerer det på den måde, at partierne i stigende udstrækning *bliver* deres ledere (2004: 265). På denne måde åbnes der ikke mindst for, at æstetiske og følelsesmæssige elementer også kan spille en central rolle i det politiske univers (Andersen og Kristensen, 2006). Ud fra en antagelse om, at disse forhold står centralt for vælgerne i en kontekst, hvor medieformidlet politik fylder mere og mere. Sagt med den tilføjelse, at disse elementer er meget vanskelige at påvise nærmere. Men diskussionen heraf er nødvendig og bør tages.

I det følgende fokuseres der altså på to teser. I første omgang skal det afdækkes, i hvilken udstrækning vælgerne op gennem 00'erne bevæger sig holdningsmæssigt mod venstre. I anden omgang undersøges det nærmere, om vælgere blander holdninger fra forskellige positioner i det ideologiske univers. Tilsammen skulle disse to teser om vælgerne i

00'erne meget gerne kunne indgå som centrale elementer i en fortsat drøftelse af vælgeradfærden 2001-2011.

En bevægelse til venstre

De danske vælgere kan langt hen karakteriseres som det, der i valgforskningen kaldes for issue-vælgere. Dvs. at deres adfærd er bestemt af deres vurdering af de forskellige partiers standpunkter i forhold til en række konkrete sager, som optager de pågældende vælgere. Den bærende antagelse er, at vælgerne på den ene side kan placere sig selv i forhold til en række sagers vigtighed og perspektiv, og på den anden side kan placere de politiske partier på samme måde (Shamshiri-Petersen, 2010: 75).

Så hvis en vælger finder, at en given sag er vigtig, og hvis vælgeren foretrækker bestemte løsninger eller perspektiver i denne sag, så kan vedkommende som regel også placere de politiske partiers holdninger, løsninger og perspektiver i forhold til samme sag, og på den måde finde ud af, hvilket parti der bedst kan repræsentere den pågældende vælger. Her kan både nærhed og retning være centrale dimensioner for partivalg (Nielsen og Thomsen, 2003: 238f). Nogle vælgere stemmer på det parti, der ligger tættest på egne holdninger, eksempelvis i velfærdsspørgsmål. Også selv om de pågældende vælgere ikke finder, at der er tale om specielt vigtige spørgsmål ved lige netop det givne valg. Det er nærhedsprincippet, hvor krydset sættes på det parti, der ligger nærmest vælgerens holdninger. Andre vælgere stemmer på det parti, der i en vigtig sag indtager synspunkter, der peger i samme retning som vælgernes præferencer, også selv om disse vælgere på andre områder ikke deler partiets synspunkter. Det kan eksempelvis være i indvandrerspørgsmål, hvor disse vælgere finder, at det pågældende parti siger »sandheden«. Det er retningsprincippet, hvor vælgeren stemmer på det parti, der bedst pejler retning i forhold til en given sag, der har vælgerens bevågenhed.

Vælgernes position som issue-vælgere afspejler både en stigning i det generelle uddannelsesniveau og en svækkelse af eksempelvis klassestrukturer og andre sociale dimensioners strukturerende betydning for den politiske orientering (Borre, 2001; Andersen, Borre, Goul Andersen og Nielsen, 1999; Goul Andersen og Borre, 2003; Goul Andersen, Andersen, Borre, Hansen og Nielsen, 2007). Vælgerne ved mere i kraft af længere uddannelse, følger løbende med i informationsstrømme om politik og oplever ikke længere, at de traditionelle ideologiske holdninger knyttet til eksempelvis klassepositioner, er tilstrækkelige til at agere i det politiske univers. De vil selv tage stilling, og gerne i relation til sager, som de på et givet tidspunkt finder vigtige.

Hvor det i 1970'erne og ind i 1980'erne især var de økonomiske og til dels også forsvarspolitiske spørgsmål, der spillede en central rolle som vigtige issues for vælgerne og partierne, er de fordelingspolitiske spørgsmål siden gledet noget i baggrunden, til fordel for værdipolitiske spørgsmål, omfattende eksempelvis indvandring, miljø og kampen mod kriminalitet. Frem til 2009 er 00'erne i høj grad præget af disse issues, bl.a. aktualiseret af regeringens opgør med »smagsdommere«. Samtidig med at der dog også jævnligt var fokus på skattestop og muligheder for skattelettelser (Borre, 2007: 178). Efter at den økonomiske krise i 2008 i første omgang var et anliggende for politikere, økonomer og eksperter, kommer den i løbet af 2009-10 til at fylde mere og mere i vælgernes bevidsthed som en vigtig issue. Effekten i forhold til et folketingsvalg af denne udvikling har vi imidlertid i skrivende stund fortsat til gode.

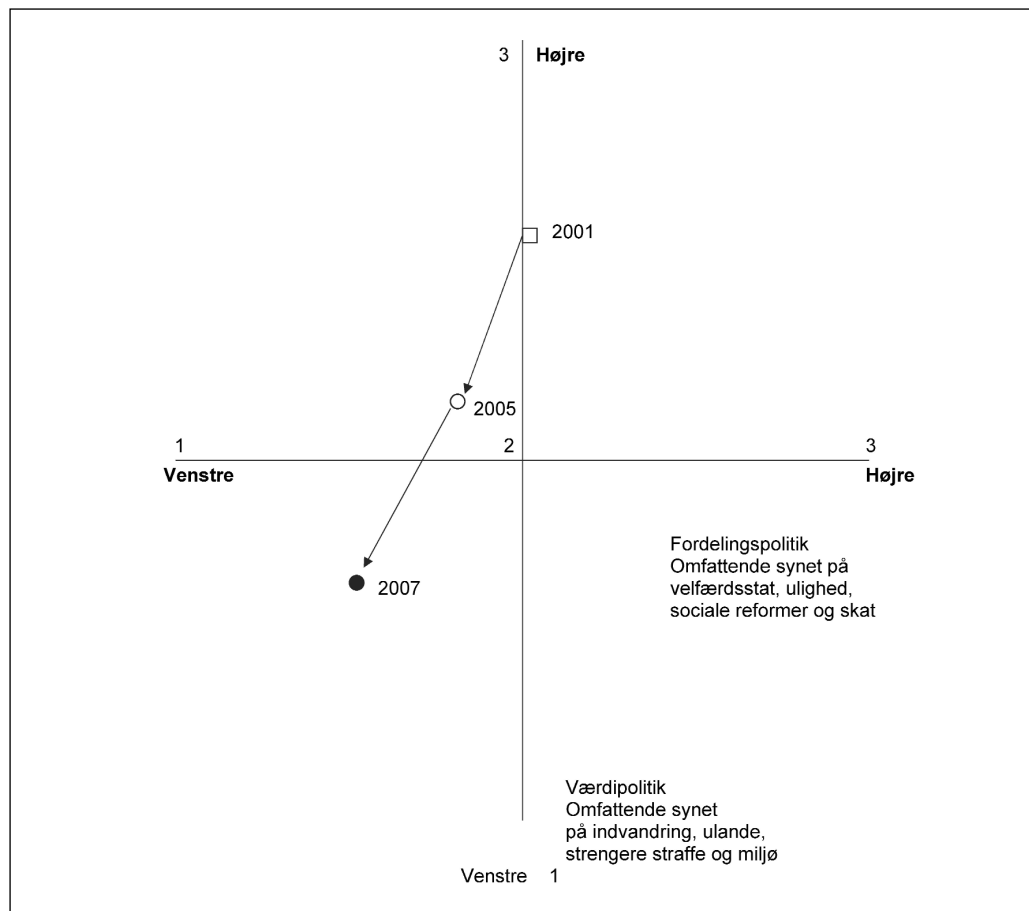
Det betyder at de tre folketingsvalg der blev afholdt i perioden 2001-2010 i stor udstrækning har været præget af værdipolitiske issues, samtidig med at de fordelingspolitiske issues også har spillet en rolle, ikke mindst tematiseret omkring skattespørgsmål. Væl-

gernes orientering i forhold til politik og partierne følger altså to dimensioner, en fordelingspolitisk og en værdipolitisk. To dimensioner der ligger som latente holdninger hos vælgerne, og som i forbindelse med valgundersøgelserne udkrystalliserer sig som netop disse to dimensioner.

Det sker med udgangspunkt i fire fordelingspolitiske og fire værdipolitiske spørgsmål, der efter hvert valg stilles til vælgerne i repræsentative spørgeskemaundersøgelser. De fordelingspolitiske spørgsmål omhandler sy-

net på sociale reformers omfang, ulighed, erhvervslivets autonomi og beskatning af høje indtægter. Disse spørgsmål falder indtil videre i den samme dimension, og fungerer derfor som et godt indeks til at identificere grundlæggende fordelingspolitiske holdninger. De værdipolitiske spørgsmål omhandler synet på indvandring som en trussel, nedprioritering af miljøinteresser, strengere straffe for vold og flere penge til ulands hjælp. Også disse spørgsmål danner en dimension og kan fungere som et indeks til at identificere grundlæggende værdipolitiske holdninger

Figur 1. Vælgernes position i det fordelingspolitiske og værdipolitiske univers 2001-2007. Gns.

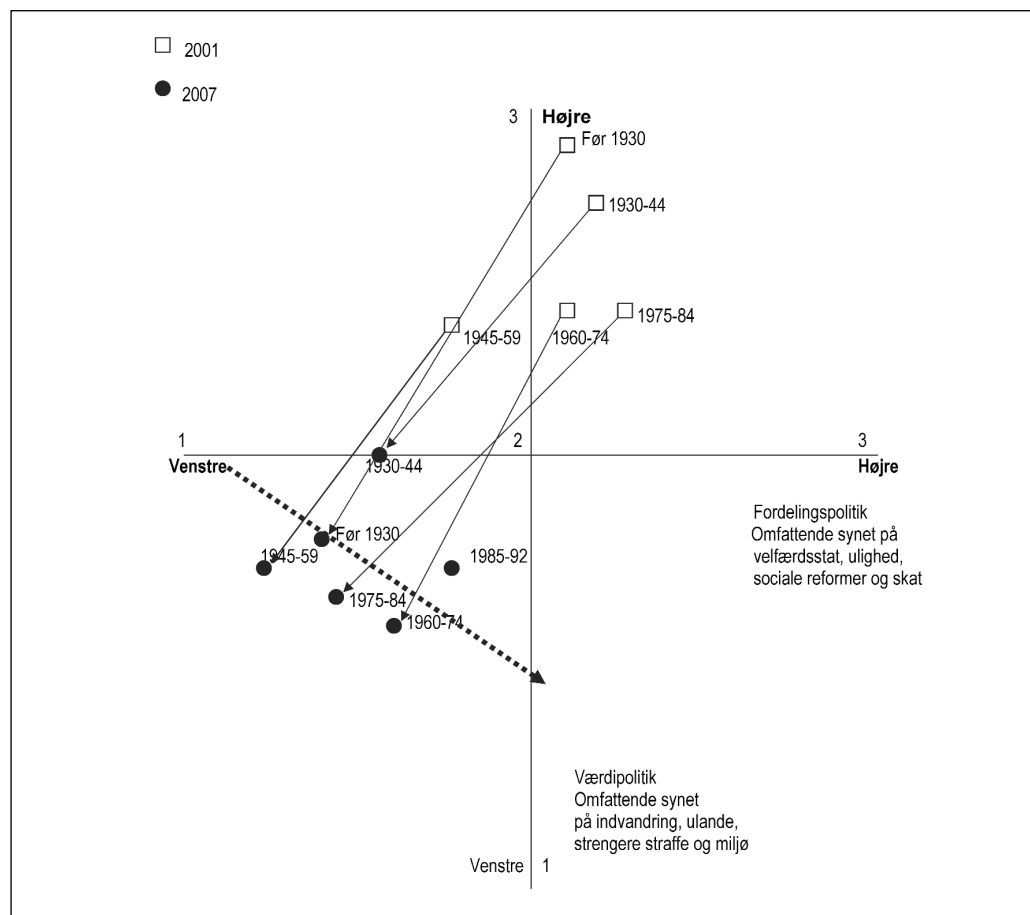
(Borre, 2007: 180). Det skal understreges, at der her er tale om praktiske operationaliseringer af to dimensioner i vælgerne politiske holdninger, og at man derfor primært skal fastholde det generelle perspektiv. En nærmere undersøgelse af eksempelvis vælgerne konkrete holdninger til indvandring eller miljøspørgsmål kræver langt flere spørgsmål.

Benyttes de to dimensioner til at indkredse vælgerne holdninger og bevægelser fra folketingsvalget i 2001 over valget i 2005 til folketingsvalget 2007, kan der lokaliseres en

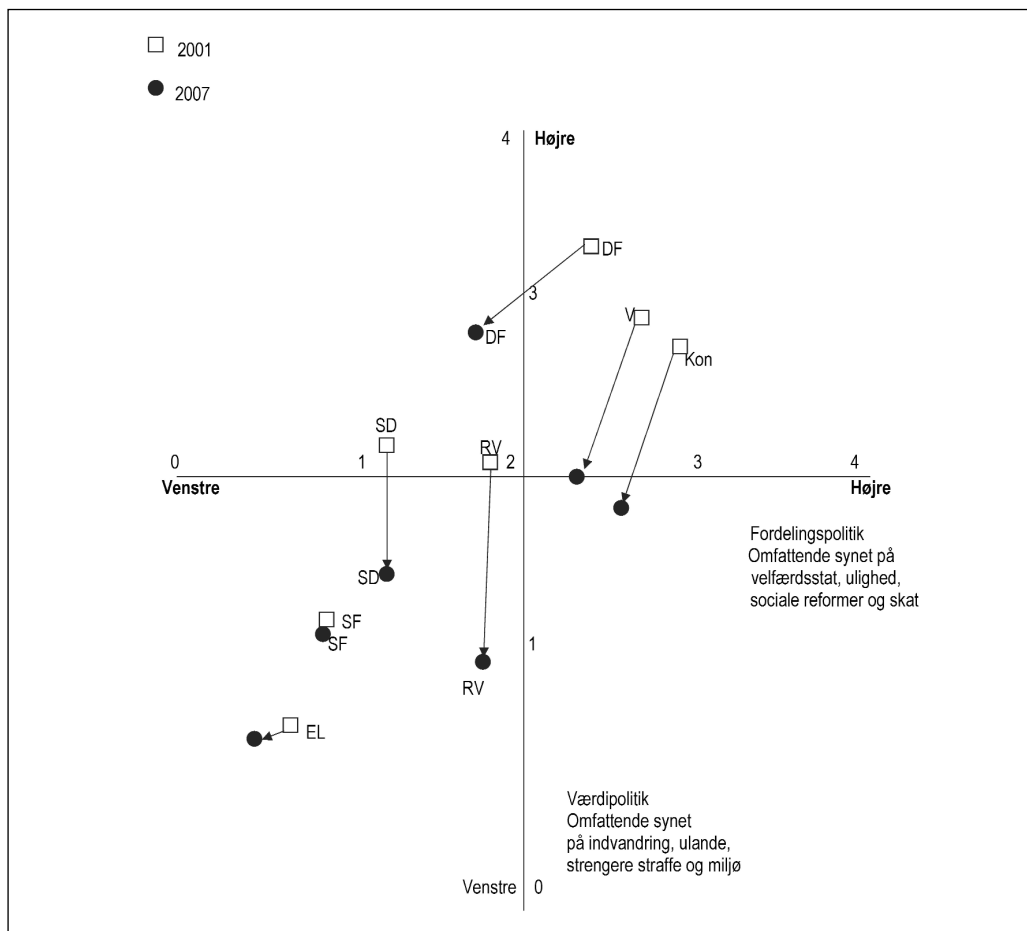
markant venstredrejning. Det fremgår i første omgang af figur 1, der viser vælgerne gennemsnitlige position i det fordelingspolitiske og værdipolitiske univers. Der er tale om en bevægelse mod venstre på begge dimensioner. Mest udpræget på den værdipolitiske dimension.

Anvendes en opdeling af vælgerne på forskellige generationer fremkommer der et lignende billede. Det fremgår af figur 2. Både de yngste og de ældste vælgere bevæger sig i samme retning. De bliver mere og mere ven-

Figur 2. Generationer og det fordelingspolitiske og værdipolitiske univers 2001-2007. Gns.

Figur 3. De centrale politiske partier og det fordelingspolitiske og værdipolitiske univers 2001-2007. Gns.

streorienterede på begge dimensioner. Igen især på den værdipolitiske dimension.

Det er muligt at lave et tilsvarende billede af de politiske partiers vælgere, placeret i samme univers. Det er sket i figur 3. Også her kan der lokaliseres markante bevægelser mod venstre på begge dimensioner. Men det gælder kun for de borgerlige partiers vælgere. Når det drejer sig om Socialdemokraternes og Det radikale Venstres vælgere fastholdes positionen på den fordelingspolitiske dimension, mens der sker et markant ryk mod

venstre på den værdipolitiske dimension. Ikke mindst for de radikale vælgere. Endelig bliver SF's og Enhedslistens vælgere stående på stort set samme position op gennem 00'erne. Hvilket kan siges at være ret logisk. Det er altså ikke bare målepunkterne der har flyttet sig. Mønstret i disse bevægelser taler for, at det er vælgerne, der har gjort det. Altså især de vælgere, der tidligere har været placeret eller bevæget sig til højre.

Der kan grundlæggende lokaliseres to umiddelbart modsatrettede tendenser hos vælger-

ne i 00'erne. Vælgerne har langt hen stemt på de samme politiske partier som de gjorde i 2001. De bevægelser der siden har været i vælgerne partipræferencer på tværs af rød og blå blok har stort set opvejet hinanden. Højredrejningen fra 2001 er altså blevet reproduceret ved de efterfølgende valg. Samtidig med at vælgerne holdningsmæssigt har bevæget sig markant mod venstre. Ikke mindst de borgerlige vælgere.

At disse modsatrettede bevægelser kan udfoldes side om side kan givet forklares ud fra flere forskellige faktorer. En af dem er, at de borgerlige partier har foretaget en tilsvarende bevægelse, således at de også på udvalgte områder indtager mere »venstreorienterede« holdninger. I hvert fald i så stor udstrækning, at deres vælgere ikke har valgt dem fra (Shamshiri-Petersen, 2010). En anden kan være, at oppositionen af forskellige grunde ikke har været acceptabel for de vælgere, der har flyttet sig politisk mod venstre. Eksempelvis fordi disse partier også har flyttet sig mod venstre. Det er i hvert fald tilfældet for Socialdemokraterne og Det radikale Venstre. Med det resultat, at afstanden mellem dem og de »bevægelige« vælgere relativt set er lige så stor som tidligere. Det kan også skyldes, at oppositionen ledes af politiske ledere, man ikke uden videre har kunnet forlige sig med. Under alle omstændigheder er der tale om et udfordrende paradoks, der ikke umiddelbart er fundet en analytisk løsning på (Borre, 2007: 193).

For nogle vælgere har det at stemme på en borgerlig regering været ensbetydende med en markant bevægelse til højre. At dømme efter vælgerne placering i det politiske univers har det ikke mindst været værdipolitiske spørgsmål, der har været afgørende for denne bevægelse. Det gælder især indvandrerspørgsmål, som over 50 pct. af danskerne har fundet er vigtige (Goul Andersen, 2003: 139). Denne politiske mobilisering har regeringen og Dansk Folkeparti fastholdt med en

lang række initiativer på området. Ikke mindst i forhold til indvandrere og til skærpelsen af straffe for vold m.m.

Jo mere regeringen har gennemført på disse vælgerprioriterede områder, primært i indvandrerspørgsmål, jo mere pragmatisk har vælgerne efterfølgende kunne agere. For nu skete der endelig noget, og så har det givet nogle vælgere muligheden for at orientere sig i andre retninger. Uden at de af den grund har fundet politiske spørgsmål, der har motiveret dem til at tænke på nye partier. Og det er formentlig den primære grund til, at vælgerne har bevæget sig mod venstre på især dette område, uden at det har sat sig markante spor i stemmeafgivningen.

Dertil kommer, at vælgerne måske kombinerer forskellige holdninger og synspunkter fra forskellige sider af det politiske univers. Det får man muligvis et indtryk af i figur 2. De stiplede linjer i figuren angiver en generationslinje, hvor hver ny generation bevæger sig mere og mere i retning af det højre felt for neden. Altså i retning af en kombination af venstreorienterede holdninger på det værdipolitiske område og højreorienterede holdninger på det fordelingspolitiske. En tendens der kan genfindes i andre undersøgelser (Andersen, 2008: 95). Den nye generation af unge, født 1985-92, er således i 2007 den mest højreorienterede af alle generationer i fordelingspolitikken, fulgt til dørs af den generation der var ung i 1990'erne og af de nykonservative fra 1980'erne.

En forbrugeristisk medborger

Kombinationen af forskellige ideologiske holdninger har afdækket flere spændende profiler hos vælgerne. En af dem er den forbrugeristiske medborger (Andersen, Clement og Kristensen, 2011). Positionen kan eksemplarisk indkredses ved at koble to centrale politiske holdninger sammen. Denne ene afdækker vurderingen af, om det er en god ide at få mere valgfrihed i forhold til den offent-

lige sektor. Den anden afdækker vurderingen af, om skattelettelser er en god ide. De to positioner er koblet sammen i figur 4, der angiver centrale politiske medborgerpositioner i det danske vælgerkorps ved folketingsvalget i 2007.

Figuren indkredser i første række to traditionelle positioner, nemlig dem der kan kaldes hhv. den individualistiske og den kollektive medborger. Begge positioner er ideologisk funderede. Den individualistiske medborgers holdninger er ideologisk funderet i traditionelle liberale perspektiver, og vægter individuel valgfrihed og en begrænsning af staten – eller i det mindste af skatten. Disse vælgere er overrepræsenterede hos Venstre, Det konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti.

Den anden er den kollektive medborger. Vælgerne her er ideologisk funderet i socialistiske positioner, og ønsker kollektive velfærdsydelser, eksempelvis en folkeskole og kollektive sociale ordninger, og finder samtidig at alle solidarisk skal være med til at betale til disse ydelser. Lighed og kollektiv retfærdig indgår som en del af dette univers. Disse væl-

gere er overrepræsenteret hos Enhedslisten, SF og Socialdemokraterne.

Disse to positioner er de traditionelle ideologiske positioner, og de har i stor udstrækning præget den politiske udvikling i det danske velfærdssamfund. De omfatter over halvdelen af vælgerne.

Det interessante i denne sammenhæng er imidlertid de to øvrige positioner, der begge kombinerer liberale og socialistiske positioner. Den første er kaldt den indadvendte medborger. En identitet hvor det tilsyneladende handler om at holde afstand og om ikke at involvere sig i fælles anliggender. Disse vælgere ønsker ikke øget individuel valgfrihed, hvorimod de gerne vil have skattelettelser. De er overrepræsenteret hos Dansk Folkeparti. Omfatter 15 pct. af vælgerne.

Endelig er der den forbrugeristiske medborger, der på den ene side ønsker flere individuelle valg i den offentlige sektor, og på den anden side gerne vil betale skatten til disse serviceydelser. Med den pointe, at det individualistiske perspektiv på den offentlige sek-

Figur 4. Typologi over medborgeridentiteter

		Udsagn: Der bør i væsentligt højere grad end nu indføres valgfrihed i den offentlige sektor	
		Enig	Ikke enig
Holdning til: At sænke skatterne	Godt forslag	Den individualistiske medborger Identitet der satser på flere valg og skattelettelser som vejen til at begrænse den offentlige sektor. Man vil styrke den individuelle autonomi og frihed. Et liberalt orienteret ideologisk univers. <i>25 pct. af befolkningen.</i>	Den indadvendte medborger Identitet der satser på at holde afstand. Man ønsker ikke flere valg men en mindre offentlig sektor. Et indadvendt univers, hvor utryghed eller usikkerhed kan spille en vis rolle. <i>15 pct. af borgerne.</i>
	Ikke godt forslag	Den forbrugeristiske medborger Identitet der satser på flere og flere valgmuligheder i en offentlig sektor, der ikke behøver at blive mindre. Et univers hvor Individuelle valg er det centrale for personer, der tror de kan gøre en forskel, selv. Også for det fælles. <i>29 pct. af befolkningen.</i>	Den kollektive medborger Identitet der satser på kollektive løsninger og kollektiv finansiering via skatterne. Man vil styrke social lighed og kollektiv retfærdighed. Et socialistisk orienteret univers. <i>32 pct. af befolkningen.</i>

Note: Data fra folketingsvalget 2007. Tallene er vejede.

tor formodentlig også slår igennem i synet på staten – den leverer netop service, frem for at være et udtryk for kollektive perspektiver og interesser. Vælgere herfra er overrepræsenteret hos Enhedslisten, Det radikale Venstre og SF – og ligger tæt på gennemsnittet hos de øvrige politiske partier. Vælgerne herfra breder sig således over hele det politiske spektrum. Omfatter knapt 30 pct. af vælgerne (Andersen, 2011).

Desværre er det ikke muligt med de foreliggende data at få et billede af udviklingen op gennem 00'erne. Men en antagelse om at den forbrugeristiske medborger er en position i vækst er næppe helt forkert. Den offentlige sektor organiseres i hvert fald i stigende udstrækning i overensstemmelse med principper, der muliggør individuelle valg af offentlig velfærdsservice (Andersen, Clement og Kristensen, 2011).

Ses der på de unge vælgeres placering i forhold til disse positioner, er det bemærkelsesværdigt at unge født 1975-89 fordeler sig med 19 pct. hos den individualistiske, 9 pct. hos den indadvendte, 32 pct. hos den kollektive og 40 pct. hos den forbrugeristiske medborger. Hvis man her søger antydningen af et udviklingsperspektiv er det altså bemærkelsesværdigt, at de unge i stor udstrækning indtager positioner der vægter individuelle valg og en positiv holdning til det at betale skat.

Pointen er altså, at vælgere i stor udstrækning er i stand til at kombinere holdninger på tværs af ideologiske rammer. Og at den kombination af højredrejning og venstredrejning i samme bevægelse sagtens kan begrundes ud fra det forhold, at velfærdsstaten mere og mere organiseres efter principper, der går på tværs af traditionelle ideologiske forestillinger om stat og marked.

Dynamiske vælgere

Hvis man forfølger de unges ageren som vælgere op gennem 00'erne, og bruger dem

som en mulig model for noget af det, der er blevet forstærket i perioden, er det bemærkelsesværdigt at de unge var en markant del af de vælgere, der i 2001 bevægede sig på tværs af de to blokke og placerede sig på højre side. Det er også de unge der mest markant bevæger sig den anden vej ved de to efterfølgende valg. Endelig er det også værd at notere, at det er hos de unge, født 1975-84, venstredrejningen op gennem perioden er mest udbredt i begge dimensioner af det politiske univers, jf. figur 2.

De unge er dynamiske vælgere. Deres adfærd er præget af, at de ofte skifter politisk parti. Hos de yngste, født 1985-92, skiftede 20 pct. i 2007 parti på tværs af blokkene, mens i alt 60 pct. af dem skiftede parti. Hos den næste gruppe af unge, født 1975-84, skiftede 8 pct. parti mellem blokkene, mens i alt 39 pct. skiftede parti. De unge har altså generelt en større tilbøjelighed til at skifte parti end den gennemsnitlige vælger, hvor 27 pct. skiftede parti i 2007. Ved valget i 2001 var niveauet for unge vælgere der skiftede på tværs af blokkene nogenlunde det samme. Så de unge er »spændende« vælgere, der sætter dynamik i tingene op til et folketingsvalg.

Ifølge de unges egen vurdering spiller partiledere også en rolle for deres stemmeafgivning. Hvor gennemsnitlig hver anden vælger siger, at det er tilfældet, er det knapt 60 pct. af de unge der deler denne vurdering. De følger i stor udstrækning med i valgkampen, og beslutter sig ofte i løbet af valgkampen, hvem de vil stemme på. De har tillid til politikere og er en anelse mere tilfredse med demokratiet end den gennemsnitlige vælger, som i øvrigt også er ret tilfreds med det.

Tilsammen tegner det et billede af dynamiske (unge) vælgere, der både kan bevæge sig på tværs af partiblokke og det politiske univers. Samtidig kan de kombinere holdninger fra flere forskellige ideologiske positioner. Hvilket formodentlig styrker deres dynamiske til-

gang til det politiske. Ud fra den logik, at det formodentlig er lidt lettere at stemme på et andet parti, når nu man finder, at det også står for noget fornuftigt (Shamshiri-Petersen, 2010: 81f). Da disse (unge) vælgere i stor udstrækning vægter det individuelle valg, også i forhold til den offentlige sektor, kan man antage, at der er en vis rationalitet bag de mange skift på tværs blokke og i partivalget. En rationalitet baseret på netop lysten og/eller viljen til hele tiden at vælge. Gerne noget nyt (Andersen, Clement og Kristensen, 2011).

Det åbner grundlæggende for det spørgsmål, om danske vælgere op gennem 00'erne er blevet mere påvirkede af æstetiske og følelsesmæssige elementer, ved siden af de rationelle politiske argumenter, der traditionelt tilskrives den oplyste vælger (Andersen og Kristensen, 2006). Hvis det er tilfældet, så skal det med det samme slås fast, at der formodentlig ikke er tale om et *enten-eller*, men om et *både-og*.

Begrundelsen for at stille dette spørgsmål er flere forhold. For det første bliver vælgernes ideologiske profil mere og mere præget af, at vælgerne på samme tid bevæger sig på kryds og tværs af de traditionelle ideologiske positioner. Med den forbrugéristiske medborger som en markant idealtype, der vægter det individuelle valg som en særlig rationalitetsform.

For det andet er vælgerne af den opfattelse, at politiske ledere også har stor betydning for deres stemmeafgivning og vurdering af politiske sammenhænge. Et forhold der i et retorisk perspektiv åbner for netop de æstetiske og følelsesmæssige elementer i kraft af, at der her kommunikeres via patos (Andersen og Borre, 2007).

For det tredje er den offentlighed, der omgiver vælgeren op gennem 00'erne i stor udstrækning domineret af medier, der kæmper

for opmærksomhed. Dvs. medier der nedprioriterer hændelser, dvs. formaliserede politiske aktiviteter som eksempelvis forhandlinger i Folketinget, på bekostning af begivenheder, dvs. personsammenstød mellem ledende politikere omkring spørgsmål, medierne selv har defineret eller iscenesat. Ofte ved hjælp af meningsmålinger. Det vil sige en offentlighed, der mere og mere dyrker det dramatiske og personafhængige på bekostning af det formaliserede og videnskabelige. Et forhold der ofte også får politikere til at prioritere patos-elementer i deres kommunikation.

Endelig er en af de centrale sociale sammenhænge for en moderne vælger ofte venskaber og sociale netværk på internettet. Hvor de primært dyrker en kommunikationsform der er kort, hverdagspræget og præget af æstetiske og følelsesmæssige elementer, det er relativt nemt at referere til i en samtale/ordudveksling.

Æstetik og følelser har altid været en del af den politiske kommunikation, og derfor har de også altid været en del af vælgernes univers. De er nemlig altid en del af kommunikationen, hvor både etos og patos konstitueres gennem følelser. Etos handler om tillid og patos om netop at spille på følelser. Og det har været medvirkende til at udvikle en lang række symboler, eksempelvis socialisters røde fane. Men æstetikken og følelserne har altid spillet sammen med en relativt stringent ideologisk profil hos vælgerne. Således at symbolerne, de politiske ledere og elementerne i offentligheden som regel har matchet ideologien.

For 00'ernes vælgere er situationen noget anderledes, idet fokus på de følelsesmæssige og æstetiske elementer er blevet forstærket, både af medier og politikere, samtidig med at de ideologiske positioner er blevet langt mere flydende. Det betyder at vælgere sagtens ved et valg kan bevæge sig mod højre, og

vedblive med at placere sig her, samtidig med at de på andre dimensioner bevæger sig mod venstre. Eksempelvis fordi politiske ledere er i stand til at mobilisere til accept af denne position hos vælgerne.

00'ernes vælgere er kort sagt dynamiske vælgere, kendetegnet ved en stor evne til at kombinere komplekse positioner i samme person. Sat på kort form er denne komplekse position kendetegnet ved:

1. indtagelse af politiske holdninger på tværs af ideologiske positioner
2. fokus på issues og en selvstændig vægtning af givne sagers betydning
3. afhængighed af den politiske dagsorden og mediers offensive rolle
4. optagethed af de politiske ledere og deres forsøg på at gøre det politiske personligt og vedkommende
5. dyrkelse af sociale relationer med netværk og en omfattende diskussion med bl.a. venner
6. indskrevet i en given politisk socialisering – før og nu

Adfærden hos 00'ernes vælgere er (mindst) bestemt af denne komplekse position. Med den tilføjelse, at der næppe kan lokaliseres ret stor kausalitet mellem de nævnte elementer og partivalget. Som jo netop mere og mere opfattes som et individuelt valg – på rette tid og sted. Under alle omstændigheder har vælgerne op gennem 00'erne vist sig i stand til både at udvise en højre- og en venstredrejning på samme tid, udfoldet gennem holdninger der kombineres flittigt på tværs af traditionelle ideologiske positioner.

Referencer

Andersen, Johannes (2008), »Partiskiftene og politik som oplevelse«, *MedieKultur*, 24(44).
 Andersen, Johannes og Ole Borre (2007), »Partiledere gør en forskel«, i Jørgen Goul Andersen, Johannes Andersen, Ole Borre, Kasper Møller Hansen og Hans Jørgen Nielsen, red., *Det nye politi-*

ske landskab. Folketingsvalget 2005 i perspektiv. Århus: Academica.

Andersen, Johannes, Ole Borre, Jørgen Goul Andersen og Hans Jørgen Nielsen (1999), *Vælgere med omtanke. En analyse af folketingsvalget 1998*, Århus: Systime.

Andersen, Johannes, Sanne Lund Clement og Niels Nørgaard Kristensen (2011), *Kunder i politikken. På sporet af den forbrugeristiske medborger*, Århus: Hovedland.

Andersen, Johannes og Niels Nørgaard Kristensen (2006), »Between Individualism and Community. On Media Consumption, Political Interest and The Public«, *Nordicom Review*, Nr. 2.

Andersen, Johannes (2011), »Demokrati uden ord: Politik mellem forbrug og marketing«, i Sigge Winther Nielsen og Lauge Rasmussen, red., *Politisk marketing* (foreløbig arbejdstitel), København (in print).

Borre, Ole (2001), *Issue Voting. An Introduction*, Århus: Aarhus University Press.

Borre, Ole (2007), »Issue voting i Danmark 2001-2005«, i Jørgen Goul Andersen, Johannes Andersen, Ole Borre, Kasper Møller Hansen og Hans Jørgen Nielsen, red., *Det nye politiske landskab. Folketingsvalget 2005 i perspektiv*, Århus: Academica.

Goul Andersen, Jørgen (2007), »Samfundskonflikter, partier i bevægelse og vælgere med omtanke: Rids af en general teoretisk ramme«, i Jørgen Goul Andersen, Johannes Andersen, Ole Borre, Kasper Møller Hansen og Hans Jørgen Nielsen, red., *Det nye politiske landskab. Folketingsvalget 2005 i perspektiv*, Århus: Academica.

Goul Andersen, Jørgen og Ole Borre, red. (2003), *Politik forandring. Værdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*, Århus: Academica.

Goul Andersen, Jørgen, Johannes Andersen, Ole Borre, Kasper Møller Hansen og Hans Jørgen Nielsen, red. (2007), *Det nye politiske landskab. Folketingsvalget 2005 i perspektiv*, Århus: Academica.

Mair, Peter, Wolfgang Müller og Fritz Plasser (2004), »Introduction: Electoral Challenges and Party Responses«, i P. Mair, W. Müller og F. Plasser, red. *Political Parties and Electoral Change: Party Responses to Electoral Markets*, London: Sage Publications.

Nielsen, Hans Jørgen og Søren Risbjerg Thomsen (2003), »Vælgervandringer«, i Goul Andersen, Jørgen og Ole Borre, red., *Politisk forandring*.

Værdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001, Århus: Academica.

Shamshiri-Petersen, Ditte (2010), *Holdnings- og partiskift blandt danske vælgere på basis af panelda-*

ta, Aalborg: Institut for økonomi, politik og forvaltning, Aalborg Universitet.

Strøm, Kaare (1990), »A behavioral theory of competitive political parties«, *American Journal of Political Science*, 34(2): 565-98.

Folketingsvalgkampagner i forandring

**Karina Kosiara-Pedersen, lektor, Center for Valg og Partier,
Institut for Statskundskab, Københavns Universitet**

De danske partiers valgkampagner op til folketingsvalg er undergået markante forandringer i perioden 1998-2011. Partierne er blevet mere professionelle i deres tilgang til kampagnerne. De forberedes tidligere, eksperter i politisk kommunikation indgår, og der anvendes både meningsmålinger og fokusgrupper, hvis partierne har råd. Valgkampagnerne er blevet dyrere. Partierne varierer i deres adgang til penge og frivillig arbejdskraft, og dermed også i hvorvidt deres kampagner er kapital- eller arbejdskraftintensive. Forandringerne i partiernes kampagneaktiviteter handler ikke blot om, at der er kommet nye kampagneformer til, primært muliggjort af den teknologiske udvikling, som hjemmesider, blogs og de sociale medier. Der er også traditionelle kampagneformer, der anvendes mere målrettet end før, f.eks. dør-klokke-stemning eller omdeling af pjecer i strategisk vigtige områder, og annoncer i medier, der specielt læses af potentielle vælgere. En del traditionelle kampagneformer anvendes fortsat, som ophængning af valgplakater, vælgermøder og pjeceuddeling på det lokale torv.

I 1998 brugte partierne 40 millioner på folketingsvalgkampen; i 2007 brugte de over 100 millioner. Partierne får nye ideer fra valgkampagner i USA, Storbritannien og Sverige. Nyere felter som politisk kommunikation og politisk marketing har udvidet partiernes værktøjskasser med strategisk kommunikation, meningsmålinger og fokusgrupper. Men avisannoncer, valgplakater og vælgermøder er stadig en del af de danske folketingsvalg-

kampagner. I hvor høj grad er valgkampagnerne under forandring? Formålet med artiklen er at beskrive udviklingen i folketingsvalgkampagnerne i perioden 1998-2011 og dermed vise de nyeste udviklingstendenser på feltet.

Valgkampagnerne har ikke mistet betydning i de senere år. Flere og flere vælgere beslutter sig i løbet af valgkampen for, hvor de sætter deres kryds (Hansen, 2008). Dermed er den potentielle betydning af partiernes valgkampagner steget. Valgresultatet er, som det altid har været, vigtigt for partierne, fordi det afgør, hvem der skal sidde i Folketinget, og hvem der skal have regeringsansvar eller sidde i opposition. Men det er også vigtigt, fordi partierne nu får over 25 kr. pr. stemme pr. år i offentlig partistøtte indtil næste valg.

Danske partiers seneste valgkampagner er ikke analyseret. Der er dog en række undersøgelser af tidligere danske folketingsvalgkampagner (Siune, 1989; Bille, 1991; Bille o.a., 1992; Andersen og Pedersen, 1999) og kommunale valgkampagner (Elklit, 1991; Elklit og Pedersen, 1995; Elklit og Jensen, 1995; Elklit og Jensen, 1997; Elklit og Pedersen, 2006) samt diverse rapporter om valgene og resultaterne (Andersen 2003; Andersen 2005; Pedersen 2005; Kosiara-Pedersen

2008b). Folketingsvalgkampagnerne har heller ikke været genstand for analyser over tid. Dette forsøges her, om end det ikke er et stringent diakront komparativt design. Nedenfor præsenteres den metode, hvormed udviklingen i partiernes folketingsvalgkampagner analyseres.

Hvordan studeres partiernes folketingsvalgkampagner?

Der er forskellige forståelser af, hvad en valgkampagne er. Her anvendes en smal definition, nemlig at en valgkampagne er de politiske aktiviteter partier (og andre aktører som medier og vælgere) foretager i perioden fra valgets udskrivelse til dets afholdelse. Dette er klart højsæsonen og dér, hvor alle partier og flere andre politiske aktører deltager i kampen om stemmer. Men der foregår en del planlægning og organisering før denne periode.

Partierne har ændret strategier og sætter ikke længere først kampagnemaskinen i gang, når valget er udskrevet. Partierne fører ikke kun valgkamp i perioden fra folketingsvalgets udskrivelse til dets afholdelse. De fører kampagner enten i forbindelse med et politisk udspil eller for at skabe debat om et specifikt tema. Dansk Folkeparti er et godt eksempel herpå, fordi de i deres første ca. ti år havde årlige sensommer-kampagner med fokus på forskellige politiske mærkesager. Specielt for partier, der ellers har svært ved at komme i medierne, kan sådanne kampagner være med til at erobre dagsorden og dermed skabe opmærksomhed om partiets mærkesager.

Derudover er der en tendens til, hvad der betegnes »permanente kampagner«. Dette betyder ikke, at partierne altid fører valgkampagner, som vi kender dem fra den intense periode, men at partierne er mere opmærksomme på løbende at kommunikere til og overbevise eller fastholde vælgere. Essensen er, at vælgerne stemmer ikke blot kan skaffes op til valgene, men også mellem valg. Permanente

kampagner har til formål løbende at kommunikere partiernes budskaber, skabe forståelse og opbakning og sikre en fast relation med vælgerne. Ideen kommer blandt andet fra »relationship marketing«, hvor det handler om at skabe og vedligeholde relationer med forbrugere af ens produkter, så de ikke finder på at skifte mærke. Alt i alt betyder det, at selvom det primære fokus er på de ca. tre uger fra valgets udskrivelse til valgets afholdelse, inddrages også perioden mellem valg i denne analyse.

Analysen fokuserer på måden, hvorpå partierne fører valgkampagner. For det første betyder det, at andre politiske aktører så som interesseorganisationer og medier ikke er genstand for selvstændig analyse. Det er således ikke en analyse af den samlede valgkamp eller valgkampagne op til folketingsvalg. For det andet betyder det, at analysen forsøger at give et samlet billede af valgkampagner ført fra centralt hold, reelt partiernes hovedkontorer, og ikke så meget af kampagner gennemført lokalt af partiernes folketingskandidater, lokalforeninger og kampagneteams. For det tredje analyseres indholdet i den politiske kommunikation ikke, f.eks. hvilke politiske temaer, der er på partiernes dagsorden, om partierne i stigende grad fokuserer på deres partileder i deres kampagnemateriale, og om partierne i højere grad kritiserer andres politik end præsenterer egne politiske forslag.

Artiklen er baseret på interview med repræsentanter fra de politiske partier, materiale fra de politiske partier og avisartikler. Primære data er interview og materiale, men eftersom ikke alle repræsentanter er lige villige til at afgive information, og da partierne ofte ønsker at leve op til visse normative idealer, er avisartikler inddraget for at nuancere og perspektivere de data, der fremkommer gennem interview. Denne dataindsamling betyder, at fokus i praksis bliver på de valgkampagner, partierne centralt fører og har kendskab til.

Analysen af udviklingen i partiernes valgkampagner op til folketingsvalg er inddelt i tre afsnit. Første del omhandler forberedelse og organisering af partiernes valgkampagner, herunder varighed, ledelse og teknologiske muligheder. I anden del analyseres de resourcer i form af penge og arbejdskraft, partierne har til rådighed til deres valgkampagner. Tredje del af analysen fokuserer på aktiviteter i partiernes valgkampagner. Afslutningsvist konkluderes på de vigtigste udviklingstræk ved partiernes folketingsvalgkampagner.

Forberedelse og organisering af partiernes valgkampagner

Et grundlæggende arbejdsvilkår for danske politiske partier er, at de ikke ved, hvornår der udskrives folketingsvalg. Det er statsministerens prerogativ at bestemme, hvornår vælgerne skal til valgurnerne, og selvom statsministerens parti og eventuelle regeringspartnere kan have indirekte indflydelse herpå, er det i sidste ende ham, der bestemmer tidspunktet inden for fire år fra sidste valg.

Det har afgørende betydning for partiernes planlægning og forberedelse af valgkampagnerne. I 1998 havde de fleste partier påbegyndt forberedelserne 2-3 år efter det sidste valg (Interview, 1998). I 2011 er forberedelserne påbegyndt tidligere (Interview, 2011). I partiernes evaluering af deres 2007-kampagner ligger allerede en implicit strategi i, hvad der skal gentages og hvad der ikke skal gentages. Og denne udvikles løbende, specielt når partiet får ny inspiration f.eks. fra (delta-gelse i) udenlandske valgkampagner, eller når nye partiledere, partisekretærer og ansatte kommer til. Men selvom forberedelserne er i gang i lang tid, mener partiernes kampagneansvarlige, at det altid kan blive bedre. Med maksimalt 1½ år til valget sagde flere repræsentanter fra partierne i sommeren 2010: Vi er klar nu, men det bliver bedre,

hvis valget udskrives senere (Interview, 2011).

Det var i 1998 »et anliggende for relativt få centralt placerede personer i de danske partier at træffe beslutninger under en valgkamp« (Andersen og Pedersen, 1999: 302); og det er det fortsat (Interview, 2011). Den daglige ledelse udgøres af partiets leder, partisekretær og kommunikationschef med kampagnelederen og næstformanden i næste geled. Selvom det har været anset som en styrke for partiernes valgkampagner, jf. britiske Labours »war room«, hvis kampagnens hovedkvarter er separat fra partiets, har de danske partier ikke »flyttet adresse«. Det er fortsat kun Socialdemokraterne, Venstre, Konservative og Enhedslisten, der har partikontorer uden for Christiansborg, mens de andre partier har partikontor sammen med folketingsgruppen på Christiansborg.

Den teknologiske udvikling har helt sikkert gjort en forskel for den interne organisering af valgkampagnerne. I 1998 kommunikerede flere af partierne med nogle af deres tillidsmænd via email (Interview, 1998). I 2011 foregår al kommunikation via email, sms og mobiltelefon samt hjemmeside. Medlemmer, der ikke har email, får langt mindre information, og det er umuligt at være aktivist, hvis ikke man er online via mobil eller email (Interview, 2011). Udviklingen i informations- og kommunikationsteknologien har i høj grad ført til administrative forandringer hos partierne; også i forbindelse med valgkampagner.

Læren fra teorier om politisk kommunikation er, at antallet af politiske budskaber i et partis kampagne skal være begrænset til omkring fem, der gentages igen og igen og igen ... Venstre var det første parti, der fik gennemført denne strategi, meget succesfuldt i 2001, men de andre partier har i de sidste ti år også lært lektien. Der er selvfølgelig en vis frihed for de enkelte lokalforeninger og kan-

didater inden for partiets generelle profil, men via f.eks. skabeloner for hjemmesider, pjecer mv. forsøger partiernes hovedkontorer at gøre det attraktivt for kandidater og lokalforeninger at bidrage til, at partiets politiske budskaber fremstår ensartet og dermed klare (Interview, 2011). I tillæg hertil kan det bemærkes, at merchandise som t-shirts, penne og kasketter også bidrager til et samlet visuelt image for partiet.

Mens uviljen mod anvendelsen af politisk marketingsredskaber, specielt meningsmålinger og fokusgrupper, hidtil har været stor, i hvert fald udadtil, er den nu om ikke helt forsvundet, så dog minimeret. I 1998 var det kun Venstre, Konservative og Fremskridtspartiet, der (indrømmede at de) havde fået foretaget vælgerundersøgelser (Interview, 1998). Fokusgrupper blev kun anvendt af Venstre i forbindelse med deres præsentationsprogram på DR. I 2005 brugte Socialdemokraterne, Konservative og Venstre fokusgrupper og meningsmålinger; i 2007 også Radikale og SF, mens Enhedslisten og Ny Alliance ikke havde råd til det (Hansen, 2008). Nu er det kun Dansk Folkeparti, der fravælger fokusgrupper og meningsmålinger – ellers anvendes de af alle politiske partier i det omfang, de har råd til det (Interview, 2011). Angiveligt anvendes disse metoder ikke til at formulere politiske holdninger, men til at præcisere budskaber og specielt formidlingen af dem.

Ressourcer i partiernes valgkampagner

Partiernes muligheder for at gennemføre deres strategier og dermed de ønskede valgkampagner afhænger blandt andet af de ressourcer, partierne har til rådighed. Ressourcer er dels penge, dels arbejdskraft.

Siden 1987 er der ydet offentlig økonomisk støtte til partiernes organisationer på lokalt, regionalt og nationalt niveau. Støtten gives på basis af partiernes stemmetal ved henholdsvis kommunalvalg, regionsvalg og fol-

ketingsvalg. Det betyder, at de politiske partiers landsorganisationer har fået 100 millioner kr. i tilskud i 2011. Reglerne for den offentlige finansiering betyder, at partierne skal anvende de offentlige støttekroner på politiske aktiviteter i de år, de kommer til udbetaling. Der må ikke overføres støttekroner fra et år til det næste. Det betyder, at partierne har behov for andre indtægter til at spare op til deres folketingsvalgkampagner.

Den fælles organisatoriske historie mellem fagbevægelsen og Socialdemokraterne, og den deraf gensidige repræsentation i styrende organer og økonomiske bidrag fra først- til sidstnævnte, har betydet, at Socialdemokraterne i valgår har fået betydelige bidrag til deres valgkampagner. De formelle bånd blev skåret i midten af 1990'erne, og herefter reducerede fagbevægelsen deres bidrag til Socialdemokraterne. Socialdemokraternes offentliggjorte regnskaber viser, at fagbevægelsens økonomiske støtte er faldet drastisk. Mens de i 1998 fik 29 millioner og i 2001 33 millioner, faldt dette i 2005 til 8,3 millioner og i 2007 til 2,3 millioner (Regnskaber, 1998, 2001, 2005, 2007). Det drastiske fald skyldes, at LO i 2002 besluttede ikke at bidrage, og Socialdemokraterne er derfor nu afhængige af den støtte, som de enkelte fagforeninger og fagforbund bidrager med, enten direkte økonomisk eller indirekte i form af annoncekampagner, faciliteter, biler, arbejdskraft, masonitplader mv.

De seneste år har vist, at i hvert fald visse dele af den traditionelle, »røde«, fagbevægelse er klar til at støtte Socialdemokraterne og andre partier på venstrefløj. Specielt har der været en del indirekte støtte gennem annoncekampagner mod regeringens politik eller for oppositionens. LO kørte en kampagne mod regeringens genopretningspakke i 2010, fagforbundet 3F kørte i 2010-2011 »skævt Danmark« kampagnen, der også var rettet mod regeringen, og HK kørte i juni 2011 en

kampagne, hvor de opfordrede til at »sætte kryds ved efteruddannelse.«

Mens Socialdemokraternes tilskud fra fagbevægelsen har varieret, har Venstre og Konservative fået forøget deres bidrag fra arbejdsgiversiden og større virksomheder. Af Venstres regnskaber fremgår det, at disse bidrag er steget fra 7,4 millioner kr. i 1998 til 16,3 millioner i 2007 (Regnskaber, 1998, 2001, 2005, 2007). Ligeledes er bidragene til de Konservative steget fra 6,9 millioner i 1998 til 22 millioner i 2007 (Regnskaber, 1998, 2001, 2005, 2007).

Det er primært de tre, store gamle partier, der har disse økonomisk gavnlige forbindelser. Selvom også de Radikale og Dansk Folkeparti blandt andet har fået bidrag fra A.P. Møller, er deres bidrag fra virksomheder og organisationer noget mere begrænsede; i 2007 fik begge partier omkring 800.000 kr. SF har i perioden 1998-2005 fået støtte primært fra SID og 3F men også fra andre fagforeninger. Disse bidrag steg fra 600.000 kr. i 1998 til 2,1 million i 2005 men faldt til 900.000 kr. i 2007, hvor 3F ikke bidrog (Regnskaber, 1998, 2001, 2005, 2007). Ellers lever de andre partier primært af og fører valgkampagner for kontingenter, den offentlige partistøtte og mindre frivillige bidrag fra medlemmer og sympatisører.

Alle partier er blevet mere bevidste om fundraising. Partiets ledelse og sekretariat varetager primært fundraising fra større aktører (Interview, 2011). Venstre og Konservative har begge, som led i dette, oprettet erhvervsklubber, henholdsvis Liberal Erhvervsklub og C-Business, der bidrager økonomisk til de to partier.

For de partier, der ikke får bidrag fra organisationer, virksomheder mv., har de mange, mindre bidrag fra medlemmer og støtter betydning for finansieringen af deres kampagne. Partierne opfordrer både medlemmer og

støtter til at bidrage til partiet generelt eller specifikt til partiets valgkampagne. Partierne oplever, at når først medlemmer og støtter har bidraget, er det nemmere at få endnu et bidrag end at rekruttere en ny bidragsyder (Interview, 2011). Den teknologiske udvikling har gjort fundraising tiltag såsom kampagnefonde, valgfonde og valgaktier en del nemmere. Nyeste tiltag er bidrag via mobiltelefonen: På SFs hjemmeside opfordres sympatisører, der har et minut, til at bidrage med 10 eller 50 kr. (SF, 2010), og Liberal Alliance opfordrer både i trykte annoncer og på hjemmesiden til at bidrage med 100 kr. over mobilen (Liberal Alliance, 2010). Hos Enhedslisten spørger de: »Mærsk betaler hver dag til de borgerlige – har du 1 kr. om dagen til Enhedslistens valgkamp?« (Enhedslisten, 2011). Det havde ultimo april 2011 givet 931 faste bidragsydere, der bidrog med 1.612 kr. om dagen (Sørensen, 2011).

Det anslås, at de ti partier, der stillede op ved folketingsvalget i 1998, anvendte i alt lidt under 40 millioner på valgkampen (Interview, 1998). Ifølge partiernes offentliggjorte regnskaber anvendte Socialdemokraterne dengang mest, nemlig 17,5 millioner kr., mens Venstre anvendte 14,9 millioner. Socialdemokraternes kampagnebudget er siden dalet til officielt 11 millioner kr. i 2007, og Venstres kampagneudgifter fordoblet til lidt under 30 millioner i 2007 (Regnskaber, 1998, 2001, 2005, 2007).

Partiernes kampagneudgifter, som angivet her, er for det første kun det beløb, der direkte angår kampagnerne. Hertil skal lægges andre udgifter til kommunikation, ansattes arbejdskraft, kurser for kandidater mv. For det andet er det kun det beløb, partierne fra centralt hold anvender. Dertil kommer hvad lokalforeninger og kandidater anvender, og hvad partierne får i indirekte støtte f.eks. gennem nedslag i priser på annoncer og trykning af materiale, samt frivillig arbejdskraft. Valgkampen i 2007 anslås derfor at have kostet

partierne omkring 100 millioner (Hansen, 2008). Stigningen i kampagneudgifter i perioden 1998-2007 er reel og overstiger klart stigningen i f.eks. forbrugerprisindekset. Valgkampagnen i 2011 forventes at blive den dyreste nogensinde. Partierne har haft fire år at spare op i, de politiske valg og konsekvenser er klare, og interesseorganisationer, virksomheder og foreninger på begge sider ser ud til at være mobiliseret.

Partiernes økonomiske ressourcer sætter rammen for den kampagne, de kan føre. Pengesøgen har f.eks. betydning for, hvor mange spaltecentimeter og radiosekunder, de kan købe. Men der er ikke et lige forhold mellem antallet af stemmer og tegnebogens tykkelse. Sammenholdes partiernes kampagneudgifter og stemmetal i 2007 brugte Dansk Folkeparti, Socialdemokraterne og SF 15-18 kr. pr. stemme, mens de Konservative brugte 63 kr. pr. stemme. Det er trods alt ikke kun beløbets størrelse, men også hvordan pengene bruges, der har betydning for valgresultatet.

Mantraet fra Obamas succesfulde præsidentkampagne i 2008 var, at »almindelige mennesker« udgør en ressource, som selv amerikanske præsidentkandidater med enorme kampagnebudgetter kan have nytte af. I Danmark er antallet af partimedlemmer, som i resten af Europa, generelt faldende. Men i de seneste ti år er det kun de tre store, Venstre, Socialdemokraterne og Konservative, der har oplevet et generelt fald. De andre partier repræsenteret i Folketinget – Enhedslisten, SF, Radikale, Liberal Alliance og Dansk Folkeparti – har oplevet medlemsfremgang (Kosira-Pedersen, 2010).

Der er stor forskel på, i hvilket omfang partierne mobiliserer deres medlemmer i kampagnerne. Hvor nogle partier aktivt forsøger at mobilisere deres medlemmer og støtter, er der andre partier, der ikke gør noget større nummer ud af det (Interview, 2011). Umiddelbart er det kun et enkelt dansk parti, der

anvender telefonbanker til aktivering af deres medlemmer, nemlig Socialdemokraterne (Interview, 2011; Frederiksborg Amts Avis, 2009). Generelt mobiliserer partierne mere eller mindre aktivt gennem deres partiorganisation og hjemmeside. Nogle partier forsøger gennem hjemmesiden at mobilisere individuelle medlemmer: »Hvis du er interesseret i at arbejde frivilligt for partiet, er du meget velkommen til at sende en mail til os med en beskrivelse af, hvad du kan, og hvad du kan tilbyde os. Du må gerne skrive, om du foretrækker at deltage i lokalt eller centralt arbejde« (Konservative, 2011). I SF kan du, hvis du vil »gi« den en skalle«, skrive navn, adresse mv. på formularen på hjemmesiden; så kontakter den lokale kampagnekoordinator dig (SF, 2010). Hvor nogle partier ikke lægger vægt på medlemmernes engagement, fordi der ikke er tradition for det, virker det som om andre partier gerne er det foruden, fordi de mener, at de kan føre en bedre valgkampagne uden: central kontrol og tyk tegnebog er tilstrækkeligt til at realisere strategien. Andre partier er nødt til at bruge medlemmer og anden frivillig arbejdskraft – fordi de er »rige på venner, ikke på penge« (SF, 2011).

Frivillig arbejdskraft mobiliseres primært for at føre valgkamp ude i marken. Kun en lille gruppe hjælper til med det praktiske på sekretariatene. Partierne ansætter folk i partiets hovedkvarter. Udviklingen i antallet af ansatte, der beskæftiger sig med kampagnen, herunder især specialister i politisk markenting, politisk kommunikation mv., er steget i perioden 1998-2011.

Derudover anvender partierne ekstern ekspertise. Selvom »det stadigvæk ikke er helt det samme at sælge politiske budskaber, som det er at sælge forskellige former for produkter« (Kloppenborg, 1998), anvender partierne reklamefolk. Partierne er meget fokuserede på at præcisere, at reklamebureauerne ikke bestemmer, hvad de skal mene (Interview, 1998; Interview, 2011). Men professionelle

inddrages, og det sker specielt i forbindelse med udformning af materiale så som pjecer, præsentationsvideoer og valgplakater. Partiernes visuelle image er for de fleste partier skabt i tæt samspil med reklamefolk. Det er på basis af interview med repræsentanter fra partierne vanskeligt at afgøre, hvor lidt eller meget indflydelse disse eksterne konsulenter af forskellig art reelt har. I Venstre har reklamebureauet i hvert fald tidligere siddet med ved bordet både mellem og under valgkampagner (Bille o.a., 1992: 68; Andersen og Pedersen, 1999: 300).

Spørgsmålet er nu, hvilke konkrete aktiviteter valgkampagnerne organiserer og ressourcer resulterer i.

Aktiviteter i partiernes valgkampagner

De politiske partiers valgkampagneaktivitet har selvfølgelig primært til formål at maksimere deres stemmetal. Stemmer er et afgørende middel for partierne til at opnå politisk indflydelse.

Stemmer kan hentes både direkte og indirekte – og indirekte på forskellig vis. Partiernes aktiviteter har dermed ikke nødvendigvis altid til formål direkte at overbevise vælgere til at stemme på dem. Aktiviteter kan også have til formål indirekte at påvirke vælgernes valg, f.eks. ved at en aktivitet giver positiv omtale i medier og derigennem påvirker vælgerne. Eller ved at aktiviteten fremmer nogle medlemmers engagement i en sådan grad, at de påtager sig andre valgkampagneopgaver, der netop ifølge partiet kan flytte stemmer.

Kampagneaktiviteterne varierer også i, hvor arbejdskraftintensive eller kapitalintensive de er. En helsides annonce på side 3 i Berlingske kræver ikke så mange timer for partiets aktivister; det gør plakatoophængning og pjeceuddeling på det lokale torv til gengæld. Og kampagneaktiviteterne varierer i, om de har til formål at indgå i dialog med vælgerne, eller om det blot er envejskommunikation. For

eksempel skal annoncer blot informere, mens husstandsbesøg gerne skal resultere i dialog med potentielle vælgere.

En meget klassisk kampagneaktivitet er valgplakater, der fra lygtepæle signalerer, at der er valg. Men de fleste partier mener ikke, at valgplakater har nogen effekt på partiernes vælgertilslutning (Interview, 1998). Valgplakater kan dog godt have betydning for den interne konkurrence blandt partiets kandidater (Hansen og Hoff, 2010), hvilket kan forklare, at lokalforeningerne er så fokuserede på at få plakaterne hængt op, at partiernes hovedkontorer ikke får ro, før lokalforeningerne har fået deres plakater (Interview, 2011). Lokalt er det en aktivitet, der bruges mange ressourcer på, men valgplakater er ikke en vigtig brik i partiernes kampagnestrategi.

Ligesom ophængning af valgplakater er det fortsat fast tradition, at partiernes folketingskandidater og aktivister står på gader, torve og i butikcentre for at uddele pjecer, evt. i tilgift med morgenbrød, croissanter eller roser alt efter partiets image og symbol. Det handler dels om at komme i kontakt og dialog med vælgere, dels om at give en god »photo-opportunity«, specielt hvis prominente MF'ere, partiledelse og lignende deltager.

Da de valgkampagnekyndige i 1998 blev interviewet om dét at stemme dørklokker, var der nogle, der mente, at vælgerne ikke ville tage godt imod partiets repræsentanter, mens andre var enige med Venstres Claus Hjort Frederiksen i, at »husstandsbesøg vil give pote« (Interview, 1998). International forskning har vist partierne, at husstandsbesøg kan give vælgermæssig gevinst, og det er i 2011 en kampagneaktivitet, der igen anses for nyttig i nogle partier. Radikale og Socialdemokraterne har begge varmet op til folketingsvalgkampagnen 2011 med kampagner, hvor de blandt andet har stemt dørklokker (Cordsen, 2010; Radikale, 2010; Socialdemokraterne 2011), men der er også enkelte kandi-

dater fra de Konservative og Liberal Alliance, der vil bruge denne kampagneform (Maland, 2010; Thomsen, 2010).

Forskellen fra dør-klokke-stemning i gamle dage og i 2011 er for det første, at de budskaber, lokale aktivister og kandidater bringer frem, er koordinerede med de budskaber, der fremmes fra partiets hovedkvarter, og specielt dettes kommunikationsafdeling. For det andet stemmes dørklokker målrettet hos potentielle vælgere ved hjælp af »Geomatics«; et system, der via geografisk segmentering og vælgerundersøgelser giver partierne viden om, hvor deres kernevælgere og potentielle vælgere befinder sig. Data i dette system er ikke billigt, og partierne varierer i, hvad de har råd til. Nogle partier har råd til det hele og til at give lokale kampagneansvarlige adgang til systemet, mens andre partier kun har adgang til en begrænset udgave af systemet (Interview 2011). For det tredje er denne form for aktivisme et integreret aspekt af partiets image. Som udtrykt af Socialdemokraternes organisatoriske kampagneledere: »Vi tror på effekten. Ikke kun som en sjov historie om Socialdemokraterne, men som fortællingen om, hvem vi er som parti, og helt konkret som model for, hvordan vi organiserer os. Græsrodde er ikke bare en god historie til medierne – græsrodde er Socialdemokraternes kampagne« (Lippert og Midtby, 2009). Dét at stemme dørklokker bidrager til fortællingen om partiet – til dets image som en folkelig bevægelse.

Den viden om kerne- og potentielle vælgere, som »Geomatics« sammen med vælgerundersøgelser giver partierne, anvendes også til at husstandsomdele målrettede pjecer, enten ved hjælp af postbude eller partisoldater. Partier med færre økonomiske midler vælger husstandsomdelingen, mens partier med flere midler – eller uden tilstrækkelige aktivister – vælger postbesørgelsen.

Vælgermøder med deltagelse af kandidater

fra to eller flere partier er en klassisk kampagneaktivitet. Selvom den ikke forventes at flytte stemmer, fordi dem der møder op til et sådant arrangement er partimedlemmer eller i hvert fald tilknyttet et parti, anvendes den stadig (Interview, 1998; Interview, 2011). En speciel slags vælgermøde er de såkaldte »halduelle« mellem prominente kandidater, f.eks. statsministerkandidaterne. De arrangeres fortsat af partierne og er i forskelligt omfang koordineret med de to tv-stationer.

Megen politisk kommunikation foregår envejs gennem annoncer og reklamer. Udover de traditionelle valgplakater, anvendes i stigende omfang også de andre reklamemuligheder, det offentlige rum tilbyder, kaldet »outdoor-reklamer«. Vi har ikke billboards i amerikansk omfang, men reklamesøjler på togstationer, bannere på stilladser og skilte på marker bruges af partierne, både i valgkampagner og i deres kampagner mellem valg. Nogle partier overvejer derudover mere privat reklame, nemlig at få støtter til at sætte skilte/plakater op på deres husstand (Interview, 2011). Inspireret fra USA kan vi forvente at se flere skilte i forhavens græsplæner, plakater i vinduer og bannere på husmure.

Helsides annoncer på de landsdækkende avisers side 3 er forbeholdt partier med en velbeslået pengekasse. Grundet de »mangelnde« bidrag fra fagbevægelsen tilhørte Socialdemokraterne i 2007-valgkampen ikke denne gruppe. Partierne har, fra centralt hold eller de enkelte kandidater, annoncer i landsdækkende, regionale og lokale aviser, samt magasiner og blade (Interview, 1998; Interview, 2011), men de varierer i deres annoncestrategier både pga. økonomi og potentielle vælgere. Dog er der en generel tendens til, at partierne er blevet mere målrettede i deres budskaber. Partierne havde kun taget det første skridt mod ugebladsannoncer i 1998, mens de i 2011 vil bruge hele paletten; og i højere grad end før målrette deres politiske budskab

mod det vælgersegment, de forskellige medier rammer (Interview, 2011). I en valgkamp, hvor »udkantsdanmark«, sygehusplaceringer og økonomisk vækst forventes at være på dagsorden, er det oplagt at annoncere specifikke politiske budskaber i regionale aviser både for de partier, der er i defensiven på de spørgsmål, og de partier, der gerne vil erobre nyt terræn på den dagsorden.

Partierne reklamerer også i forskelligt omfang i radio, på internettet og i biografen (Interview, 1998; Interview, 2011). Reklameindslag i lokalradioer anvendes en del af kandidaterne. Nogle af partierne bruger biografreklamer, men det skifter over tid. Internetreklamerne er et nyt tiltag og lidt anderledes end andre reklamer, fordi de giver vælgerne mulighed for at klikke videre til partiets hjemmeside for mere information, dialog mv. Der er dermed potentielt en snert af dialog i denne reklameform; i hvert fald sammenlignet med reklamer og annoncer i radio, avis og outdoor.

Politiske reklamer er ikke tilladt på dansk TV. Partierne får derimod stillet tid til rådighed på DR. Udviklingen i præsentrationsprogrammerne har været, at den journalistiske styring er steget, mens antallet af minutter til partiernes egen disposition er faldet. Nu er partiernes præsentrationsprogrammer tre minutter, hvorefter to repræsentanter fra partiet debatterer med studieværten. Som biografreklamerne har de også fået »ny vind« med den teknologiske udvikling. På partiernes hjemmesider, og især YouTube, kan vælgerne (gen)se partiernes præsentrationsprogrammer i hel eller redigeret udgave, og dermed forventes de at nå ud til flere vælgere.

Udover den journalistiske dækning af valgkampen giver både DR og TV2 partiernes ledere mulighed for at deltage i partilederrunder i begyndelsen og slutningen af valgkampagnen. Hvor tidligere tiders partilederdebat i DR blev styret af stopuret, så alle

partier fik lige meget tid (et princip udledt af Grundlovens §31 om »ligelig repræsentation af de forskellige anskuelser blandt vælgerne«), er der nu større rum for journalistiske vurderinger. TV stationerne giver derudover sendetid til dueller mellem siddende og potentielt kommende statsministre, enten live/forskudt fra haldueller eller fra studie. Den vigtigste udvikling er, at partierne i højere grad træner og opvarmer partilederne til disse medieoptrædener. Der ofres flere ressourcer på både performance, strategi og indhold.

Hvorvidt valgkampagner er blevet mere eller mindre »præsidentialiserede« er svært at afgøre uden data tilbage i tiden. Men partierne fokuserer i hvert fald nu på deres partiledere og har en tendens til at gøre dem til hovedpersonen i partiets valgkampagne. Partilederne er en vigtig del af fortællingen om partiet og af mediernes dækning af valgkampen.

En moderniseret version af amerikanske præsidentkandidaters togture fra stat til stat er de danske partilederes busture. Nogle partiledere har i de seneste år været på »bustur« rundt i landet, hvilket har givet dem gode »photo-opportunities« og medieomtale i de lokale og regionale medier. Denne kampagneform synes dog allerede at være på retur igen; fortællingen om partilederen og mobileringen af aktivisterne vil antage andre former i 2011 (Interview, 2011).

Hypet omkring den ny teknologi – specielt internettet og de sociale medier – har været til stede i hele den undersøgte periode. Internettet og de sociale medier har gentagne gange været udråbt som dét, der afgør valget, hvilket har vist sig ikke at holde stik. Besøgstallene på partiernes hjemmesider indikerer, at det hidtil ikke er dér, vælgerne har hentet information (Hansen o.a., 2006; Mølgaard, 2010). Alligevel anvender partierne en del ressourcer på de muligheder, den ny teknologi giver.

Hjemmesiderne har ikke overraskende i løbet af den undersøgte periode undergået en markant forandring. De har udviklet sig fra at have karakter af telefonbøger, hvor den primære information var telefonnumre og adresser på partiet samt dokumenter så som partiets vedtægter og partiprogram, til at være interaktive sider med nyheder og daglige opdateringer, tv og video, integration af sociale medier osv. (Hansen og Kosiara-Pedersen, 2011). Hjemmesiderne har til formål dels at mobilisere sympatisører og medlemmer, dels at overbevise vælgere. Effekten synes dog indtil videre at være begrænset.

Blogs er også et medie, der er kommet frem i den undersøgte periode. I 2007 havde 30 pct. af kandidaterne en polisk blog mod kun 5 pct. i 2005-valgkampen (Jensen o.a. 2008). Nyeste bølge er de sociale medier, som partierne har taget til sig og i forskellig grad integreret på deres hjemmesider. Flere politikere twitter og/eller er på facebook. Partiernes brug af facebook vidner om en interesse for den type kommunikation, men også om, at det langt fra er alle, der bruger den, og at der er en begrænset udnyttelse af det interaktive potentiale mediet har (Højholt og Kosiara-Pedersen, 2011). De sociale medier forventes i 2011 primært at kunne anvendes til at informere og mobilisere støtter, medlemmer og aktivister, ikke til at overbevise vælgere.

De Radikales »Haarder video« fra 2005-valgkampagner er legendarisk for dens udformning og for den debat, den gav anledning til. Det var det første markante bud på »negative campaigning«, dvs. hvor kampagnen udelukkende fokuserer på modstanderen (Hansen og Pedersen 2008). Meningerne om den var delte, fordi de radikale havde fundet en række Haarder citater, taget dem ud af kontekst og sat dem stærkt sammen med billeder og lyd. Videoen er også legendarisk, fordi det var et vellykket forsøg på viral markedsføring, selvom der ikke gik lang tid før den kom i de traditionelle medier.

Med hjemmesider og youtube har partierne fået mulighed for at kommunikere i filmmediet, der hidtil har været begrænset til DR's præsentationsprogram og eventuelle biografreklamer. Det har givet partierne mulighed for at uploade diverse taler og optagelser specielt til hjemmesiden. Men vigtigere endnu har det givet »undergrunden« mulighed for at eksperimentere med videoer for eget parti og mod andre partier.

Et yderst vigtigt aspekt ved partiernes brug af alle de nye muligheder er at være »first-movers«, eller på anden vis at være så markant, at det giver redaktionel, og dermed gratis, omtale i andre medier (Interview, 2011). De radikales Haarder video er et godt eksempel. Det giver partierne et moderne image, hvis de i traditionelle medier omtales i forbindelse med innovativ anvendelse af den ny teknologi.

Flere partier er opmærksomme på at undgå informationsoverload (Interview, 2011). Den information, partierne kan give gennem elektroniske nyhedsbreve, facebook, hjemmesider, blogs mv. klæder deres støtter og medlemmer på, så de i højere grad kan være gode »ambassadører« for partiet. Aktivister klædes også på til aktivisme og politisk debat gennem mobil updates. Det er markant forandrede vilkår for de politiske partier, at de i en valgkampagne kan kommunikere med det samme til deres egne – noget der i begyndelsen af den undersøgte periode krævede print, konvolutter og frimærker – samt en tålmodighed på et par dage. Partierne kan også undgå, at deres budskaber bliver filtreret gennem journalisternes nyhedskriterier og egne dagsordener.

Konklusion: Nyeste tendenser i partiernes folketingsvalgkampagner

Der er fra 1998 til 2011 sket forandringer i de valgkampagneaktiviteter, partierne benytter sig af. Forandringer handler ikke blot om, at der kommer nye kampagneformer, men også

om, at traditionelle kampagneformer anvendes på andre måder – som del af en anden strategi.

De nyeste tendenser er selvfølgelig de kampagneformer, der følger af den teknologiske udvikling, herunder specielt hjemmesider, emails, sms, videoer og de sociale medier. Dermed ikke sagt, at de flytter stemmer; men de fleste partier anvender en del ressourcer på disse nye muligheder, og de udgør dermed også i hovedparten af partierne en integreret del af deres folketingsvalgkampagner.

Der er også »gamle« kampagneformer, der tages op på ny. Flere partier og kandidater stemmer (igen) dørklokker. Ny teknologi giver partierne mulighed for målrettet at møde potentielle vælgere, der ellers kan være svære at komme i dialog med. Partiledelserne er også set før, men er genoplivet, blandt andet fordi der ved de seneste valg kun har været to statsministerkandidater, og fordi »præsidentialiseringsrammen« passer godt ind i mediernes logik.

Derudover er en lang række traditionelle kampagneaktiviteter så som ophængning af valgplakater, uddeling af pjecer og vælgermøder stadig en integreret del af partiernes valgkampagner.

Analysen viser også nogle generelle tendenser i partiernes valgkampagner. For det første er folketingsvalgkampagnerne i perioden 1998-2011 blevet mere professionaliserede. Partierne er mere professionelle i deres tilgang til deres kampagner og politiske kommunikation generelt. Partierne arbejder målrettet og strategisk. De ansætter eksperter i politisk kommunikation og anvender konsulenter, mediebyureauer etc. De gør brug af nye politisk marketingsredskaber. Det betyder, at partierne ikke blot forsøger at formidle de budskaber, de mener, er de bedste. Partierne undersøger i højere grad, hvad vælgerne mener – og hvad de mener noget om, hvem de

mener bedst løser problemer etc. Det betyder også, at partiernes kampagner er blevet mere målrettede. Politiske budskaber tilpasses modtagerne, helst potentielle vælgere, og leveres på rette tid og sted; ved hoveddøren, i postkassen og i udvalgte trykte og digitale medier.

Udviklingen i partiernes folketingsvalgkampagner viser for det andet, at partimedlemsrollen er under forandring. Fordele og ulemper ved partimedlemmer er i partiernes perspektiv forandret (jf. Kosiara-Pedersen, 2008a). Spørgsmålet er, om det får organisatoriske konsekvenser. De danske partier er traditionelt hierarkisk organiseret med fokus på medlemmernes repræsentation og deltagelse. Men permanent fokus på kampagner med det formål at fastholde eksisterende vælgere og overbevise potentielle vælgere, og en forandret strategi i måden hvorpå partiernes medlemmer bidrager hertil, udfordrer den traditionelle organisering og er et muligt afsæt for omstrukturering af partiernes organisationer. Kampagner stiller andre krav til organisering end medlemsmobilisering og –pleje gør, og derfor er det oplagt, at partierne i forlængelse heraf overvejer nye former for organisering.

Dele af analysen tyder på, at der også er en tendens til, at der er sket en ensretning af de enkelte partiers valgkampagner, og at de i højere grad er fastlagt og styret fra partiernes hovedkontorer. Men på grund af forskningsdesignet her, der ikke har indsamlet data fra kandidaternes kampagner og det lokale niveau, kræves yderligere dokumentation og analyse, før der mere præcist kan konkluderes herom. Mere viden om de enkelte kandidaters og medlemmers kampagneaktiviteter vil kunne bidrage til et mere fyldestgørende billede.

Det vigtigste ubesvarede spørgsmål er, om og hvordan folketingsvalgkampagnerne gør en forskel. Et hidtil underbelyst spørgsmål i en

dansk kontekst (se dog OPEC, 2011). Forøges vælgerne politiske engagement, interesse og viden? Påvirkes deres partitilhørsforhold og stemmeafgivning? Gør partiernes kampagner en forskel for deres valgresultat?

Referencer

- Andersen, Jørgen Goul (2003), »The general election in Denmark, November 2001«, *Electoral Studies*, 22(2): 163-93.
- Andersen, Jørgen Goul (2006), »The parliamentary election in Denmark, February 2005«, *Electoral Studies*, 25(2): 393-98.
- Andersen, Peter Werther og Karina Pedersen (1999), »De danske partier og folketingsvalgkampen 1998«, *Politica*, 31(3): 297-312.
- Bille, Lars (1991), »The 1988 Election Campaign in Denmark«, *Scandinavian Political Studies*, 14(3): 205-18.
- Bille, Lars, Jørgen Elklit og Mikael V. Jakobsen (1992), »Denmark: The 1990 Campaign« i Shaun Bowler og David Farrell, red., *Electoral Strategies and Political Marketing*, London: the Macmillan Press Ltd., pp. 63-81.
- Cordsen, Christine (2010), »Partierne ved, hvor du bor«, *Jyllands-Posten*, 5. september.
- Elklit, Jørgen (1991), »Sub-National Election Campaigns: The Danish Local-Elections of November 1989«, *Scandinavian Political Studies*, 14(3): 219-39.
- Elklit Jørgen og Roger Buch Jensen (1995), »De politiske partier og det lokale demokrati«, *Politica*, 27(4): 418-35.
- Elklit, Jørgen og Roger Buch Jensen, red. (1997), *Kommunalvalg*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Elklit, Jørgen og Mogens N. Pedersen, red. (1995), *Kampen om kommunen. Ni fortællinger om kommunalvalget i 1993*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Elklit, Jørgen og Mogens N. Pedersen, red. (2006), *Kampen om den nye kommune*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Enhedslisten (2011), <http://enhedslisten.dk/blivmedlem> lokaliseret d. 17.2.2011 kl. 11:43
- Frederiksborg Amts Avis (2009), »Socialdemokratisk valgkamp på Obama'sk«, Frederiksborg Amts Avis 23. december 2009 lokaliseret via Infomedia søgning på »stemme dørklokker«.
- Hansen, Kasper M. (2008), »Hvordan påvirker valgkampen vælgerne?« i Karina Kosiara-Pedersen og Peter Kurrild-Klitgaard, red., *Partier og partier-systemer i forandring. Festskrift til Lars Bille*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 149-62.
- Hansen, Kasper M. og Jens Hoff (2010), *Den kommunale valgkampagne anno 2009. En kommenteret tabelrapport*. Arbejdspapir 2010/04, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Hansen, Kasper M. og Karina Kosiara-Pedersen (2011), »Cyber-campaigning: The character, development and consequences of Danish parties' electioneering in cyber-space«, under bedømmelse.
- Hansen, Kasper M. og Rasmus T. Pedersen (2008), »Negative Campaigning in a Multiparty System«, *Scandinavian Political Studies*, 31(4): 408-427.
- Hansen, Kasper M., Karina Pedersen og Dorit Wahl-Jørgensen (2006), »Folketingsvalget 2005 i cyberspace«, *Tidsskriftet Politik*, 9(1): 86-99.
- Højholt, Lars Duvander og Karina Kosiara-Pedersen (2011), »Forandrer facebook partiernes forhold til vælgerne?«, *Tidsskriftet Politik*, forthcoming.
- Interview (1998), Interview med Ulrik Wagner (Enhedslisten), Ole Hvas Kristensen (SF), Kirsten Bagge Nielsen (Socialdemokratiet), Anders Kloppenborg (Radikale Venstre), Jørgen Bruun (CD), Per Breindahl (Kristeligt Folkeparti), Jan Høghskilde (Konservativt Folkeparti), Claus Hjort Frederiksen (Venstre), Søren Espersen (Dansk Folkeparti) og Kim Behnke (Fremskridtspartiet) foretaget af Peter W. Andersen og forfatteren i perioden august-september 1998.
- Interview (2011), Interview med kampagnefolk Stine Brix (Enhedslisten), Rasmus Meyer Frederiksen, (SF), Søren Lippert (Socialdemokraterne), Jesper Gronenberg (Radikale), Alexander Tholstrup (Konservative), Claus Horsted (Venstre), Søren Søndergaard (Dansk Folkeparti) og Amalie Lyhne (Liberal Alliance) foretaget af forfatteren i perioden maj-august 2010, på nær et enkelt foretaget i marts 2011.
- Jensen, Jakob Linaa, Lisbeth Klasturp og Jens Hoff (2008), *Internetets rolle under folketingsvalget 2007*, København: Foreningen af Danske Interaktive Medier (FDIM).
- Kloppenborg (1998), interview med Anders Kloppenborg, Radikale Venstre, foretaget af Peter W. Andersen og forfatteren 24. august 1998.
- Konservative (2011), www.konservative.dk/partiet/

- ungic/sider/vaeraktivforkonservative.aspx lokaliseret 2. marts kl. 12:10.
- Kosiara-Pedersen, Karina (2008a), »Ildsjæle, landsbytosser og spindoktorer – hvad skal de politiske partier med deres medlemmer?« i Karina Kosiara-Pedersen og Peter Kurrild-Klitgaard, red., *Partier og partisystemer i forandring. Festskrift til Lars Bille*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 17-32.
- Kosiara-Pedersen, Karina (2008b), »The 2007 Danish General Election: Generating a Fragile Majority«, *West European Politics*, 31(5): 1040-8.
- Kosiara-Pedersen, Karina (2010), Partiernes medlemstal 2010: Aktuel graf nr. 6, CVAP Aktuel Graf Serien, København: Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Liberal Alliance (2010), <http://liberalalliance.dk/kontakt/meld-dig-ind>, lokaliseret 4. marts 2010 kl. 13:26.
- Liberal Alliance (2011), <http://liberalalliance.dk/faa-anders-p%C3%A5-besog>, lokaliseret 21. juni 2011 kl. 13:10.
- Lippert, Søren og Lars Midtby (2009), »Græsrodderne ER kampagnen«, *K Forum*, www.kommunikationsforum.dk/artikler/graesroedderne-er-kampagnen, lokaliseret 14. oktober 2010.
- Mailand, Peter (2010), »22-årig ny K-kandidat«, *Rundersdal Avis*, 9. november 2010 lokaliseret via Infomedia søgning på »stemme dørklokker«.
- Mølgaard, Christian (2010), »Partiernes hjemmesider bliver ikke brugt«, *Altinget.dk*, www.altinget.dk/printartikel.aspx?id=113636, lokaliseret 28. juni 2010.
- OPEC (2011), *Online Panel of Electoral Campaigning*, www.cvap.polsci.ku.dk/valgkamp/ lokaliseret 13. juli 2011.
- Pedersen, Karina (2005), »The 2005 Danish general election: A Phase of Consolidation«, *West European Politics*, 28(5): 1101-8.
- Radikale (2010), <http://tagansvar.radikale.dk/#/tagansvar>, lokaliseret 2. november 2010 kl. 10:38.
- Regnskaber (1998), *De politiske partiers regnskaber for 1998*, offentliggjort af Folketinget Februar 2000.
- Regnskaber (2001), *De politiske partiers regnskaber for 2001*, offentliggjort af Folketinget Februar 2003.
- Regnskaber (2005), *De politiske partiers regnskaber for 2005*, offentliggjort af Folketinget Februar 2007.
- Regnskaber (2007), *De politiske partiers regnskaber for 2007*, offentliggjort af Folketinget Marts 2009.
- Siune, Karen (1989), »Valgkampene og vælgerne« i Jørgen Elklit og Ole Tonsgaard, red., *To folketingsvalg*, Århus: Politica, pp. 107-34.
- SF (2010), www.sf.dk/gi-en-hand-med/gi-en-hand, lokaliseret 7. december 2010 kl. 21:22.
- SF (2011) <http://sf.dk/jesperpetersen>, lokaliseret 2. marts 2011 kl. 12:20.
- Socialdemokraterne (2011), www.socialdemokraterne.dk/A-socialdemokraterne-Arbejds%c3%b8shed-%c3%98konomi-Fair-L%c3%b8sning-Kampagne-Socialdemokraterne-p%c3%a5-kampagne-Sammen-ud-af-krisen-default.aspx?func=article.view&menuAction=select&menuID=701077&topmenuID=688037&id=716345, lokaliseret 2. marts 2011 kl. 11:36.
- Sørensen, Kaare (2011), »Kig i Enhedslistens regnskab«, *JP*, http://jp.dk/indland/indland_politik/article2407507.ece?page=1, lokaliseret 24. juni 2011 kl. 11:02.
- Thomsen, Jens Berg (2010), »Nystiftet lokalafdeling skyder valgkampen i gang«, *Hillerød Posten* 16. november 2010, lokaliseret via Infomediasøgning på »stemme dørklokker«.
- Venstre (2011), www.venstre.dk/bliv-aktiv/digital-debatoer/, lokaliseret 21. februar 2011 kl. 14:33.

Kontraktpolitik, kulturkamp og ideologi 2001-2011

**Peter Kurrild-Klitgaard, professor, Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet, kurrild@ifs.ku.dk**

Artiklen redegør for betydningen af begreberne »kontraktpolitik« og »kulturkamp« i VK-regeringernes politiske strategi og sætter disse ind i en teoretisk forståelsesramme. En kursorisk gennemgang af perioden 2001-2011 viser, at særligt begrebet »kulturkamp« undergik en forandring, og at den af VK-regeringerne anlagte retorik og førte politik på centrale områder var i stærk kontrast til de oprindelige ambitioner. Dét og Anders Fogh Rasmussens ryk af Venstre ind på midten af det politiske spektrum kan meget vel være det, der forårsagede en kraftig »affliberalisering« af borgerlige vælgeres holdninger, der kan observeres efter 1998.

Man kan næppe tænke på VK-regeringerne siden 2001 uden også at tænke på begreber som »kontraktpolitik« og »kulturkamp« (eller »værdikamp«). Næppe nogen anden periode i moderne dansk politik har haft en regering med en profil, om hvilken man kan sige, at nogle få begreber har været så tydeligt og bredt associeret med den. En søgning i Infomedia-databasen giver i perioden 20.11.2001-15.6.2011 i alt 2.517 referencer til »kontraktpolitik«, 7.959 til »kulturkamp« og 6.963 til »værdikamp« – totalt 17.439 referencer. Til sammenligning var der 8.905 omtaler af »liberalisme«, 10.728 af »socialisme« og 892 af »den tredje vej«.

Nærværende artikels formål er flerdelt. Det er dels at præcisere, hvad der mentes med

»kontraktpolitikken« og »kulturkampen«, da de blev lanceret, og hvorledes fortolkningerne af dem i et vist omfang udviklede sig, samt hvad deres plads var i særligt Anders Fogh Rasmussens politiske strategi. Men dels er formålet samtidigt at bidrage til en vurdering af, hvorvidt VK-regeringernes kontraktpolitik og kulturkamp kan siges at have været succesrige.

Begreber og strategier

»Kontraktpolitik«

Begrebet »kontraktpolitik« sigter til den af daværende Venstre-formand og statsministerkandidat Anders Fogh Rasmussen lagte strategi, da han i 1998 overtog partiledelsen efter Uffe Ellemann-Jensen og så sig nødsaget til at omlægge linjen. I sin mest enkle formulering er kontraktpolitikken den strategi, at man forud for et valg giver nogle få, håndgribelige løfter, og at man efterfølgende – efter en sejr – gennemfører disse, mens man omvendt siger nej til alt andet (eller i hvert fald vil kunne bruge den tilbudte »kontrakt« som grundlag for afvisningerne).

Det underliggende ræsonnement hos Fogh Rasmussen var, som bekendt, at et af Venstres problemer ved valgene i 1994 og 1998 havde været frygt for, hvad en borgerligt-liberal regering ville kunne komme med af be-

sparelser, privatiseringer m.v., og at det derfor gjaldt om at komme udover denne. Ikke ved at køre en moderat kampagne og så efterfølgende gennemføre noget meget mere drastisk – det var om noget, hvad Poul Nyrup Rasmussens efterløns-garanti og -reform (1998) havde vist det problematiske ved. Snarere ved at man flyttede regeringens – eller i hvert fald Venstres og dermed i praksis en VK-regerings-politik derind på midten, hvor vælgerne er flest, og i virkeligheden indtager modstandernes position. Dette kombineres nok så vigtigt med, at man med sine løfter »binder« sig til ikke at kunne føre en mere ideologisk politik. Strategien er dermed på én og samme tid vendt imod modparten – som man paralyserer (i hvert fald på kort sigt) – og imod »baglandet« (Venstres liberale bagland, De Konservative, o.s.v.).

Inspiration til kontraktpolitikken kom i virkeligheden fra to vidt forskellige kilder. Den ene og meget anerkendte kilde var Tony Blair og dennes strateg, Philip Gould, der omdannede det røde Labour parti til det nærmest lyseblå New Labour, som derefter i mere end et årti lagde det konservative Tory-parti taktisk dødt. De danske Socialdemokrater ville ikke troværdigt kunne rykke længere til venstre, på samme måde som Toryerne ikke havde kunnet rykke til højre uden at få helt andre problemer.

Den anden, og langt mere oversete indflydelse er fra Republikanernes historiske erobring af flertallet i Repræsentanternes Hus ved midtvejsvalget i 1994, som blev baseret på den såkaldte *Contract with America* (»Kontrakt med Amerika«). I dette dokument, offentliggjort seks uger før valget, forpligtede de Republikanske kandidater sig sammen til at gennemføre otte specifikke lovforslag – der nok var ideologisk funderede men som alle var kørt igennem meningsmålinger og fokusgruppelanalyser. Herfra fik man hos Venstre inspirationen til at køre valgkampe på nogle få, klare temaer, der i praksis ofte

ville være udgiftsforslag tæt på oppositionens, og sælge disse som en »kontrakt«: Her er hvad I får, hvis vi får Jeres stemmer.¹

Det mest klare eksempel på kontraktpolitikens ånd var løftet om et »skattestop«, hvorved man bandt sig til ikke at øge eksisterende skatter og afgifter eller indføre nye – og hvis nødvendigt ikke uden at andre blev sat tilsvarende ned. Idéen bag skattestoppet var fostret i Venstre-kredse allerede i midt-1990'erne, og det var ad den kanal, at det gjorde sin debut allerede i VK-planen i forbindelse med folketingsvalget i 1998. Da Fogh Rasmussen et halvt år senere skulle holde sin første landsmøde-tale som V-formand, fik skattestoppet en central rolle som et middel til en gradvis reduktion af de offentlige udgifter, og derfra gik det direkte videre til regeringsgrundlaget i 2001.²

»Kulturkamp« og »værdikamp«

Kontraktpolitikken kom i praksis til at være tæt associeret med begreberne »kulturkamp« og »værdikamp«, som igennem det seneste årti reelt er blevet brugt som synonyme og i øvrigt som en slags fællesnævner for hele VK-regeringernes program, eller – ville nogle sige – mere bredt for VKO-flertallets samlede politik med strammere indvandringspolitik, hårdere retspolitik, samt opgør med »smagsdommere«, »rundkredspædagogik« og samarbejdspolitikken under besættelsen, osv. Men går man til de oprindelige kilder, vil man ret let kunne se, at det i virkeligheden var noget ganske andet, Fogh Rasmussen mente – i hvert fald til at begynde med, og at det i sin gestalt var nært knyttet til den kontraktpolitiske strategi.

Begrebet »kulturkamp« forekommer allerede i den berømte og berygtede bog *Fra Socialstat til Minimalstat*, og der var ganske tydeligt tale om en liberal strategi:

»Ved at socialisere vælgerne har socialstatens bagmænd sikret sig, at succeskriteriet for regeringer bli-

ver evnen til at forsvare det offentlige system mod nedskæringer eller endda evnen til at udvide den offentlige sektor og dens ydelser. De politikere, som vil give borgerne større frihed til selv at løse opgaverne ved at reducere den offentlige sektor og sænke skatterne, løber derimod en stor risiko for at blive hængt ud som asociale. For slavesindet siger, at friheden må underordnes den materielle tryghed. Socialstatens ideologer var klar over, at hvis de skulle vinde endegyldigt, måtte de også *vinde kulturkampen*. Derfor iværksatte de efter verdenskrigen en *kulturel klassekamp*, hvor staten skulle forme folket. Der skulle skabes et socialistisk menneske, som selvforglemmende ville underordne sig fællesskabet« (Rasmussen, 1993: 17; kursiv tilføjet).

For at imødegå dette, er det nødvendigt med en liberal modoffensiv:

»Og den kamp skal vi ikke kæmpe på økonomiske argumenter. Vi skal derimod starte og vinde en kulturkamp, som genindsætter mennesket i sin tabte værdighed og på den måde avler et frit og stolt folk, der ikke på ny vil bøje nakken under socialistens åg. [...] Vi kaster ikke slavesindet af os blot ved at afvikle socialstaten. Det er selve ånden i befolkningen, der skal ændres. Ja, jeg tvivler på, at vi overhovedet kan stoppe socialstatens vokseværk uden en fundamental holdningsændring i hele samfundet. Egentlig er der brug for kulturkamp. I danske øren lyder ordet »kulturkamp« måske lidt voldsomt. Og jeg tænker da heller ikke på væbnet opstand. Men jeg bruger ordet kulturkamp for at understrege den altomfattende karakter af den holdningsændring, der er brug for. Vi skal helt fra bunden af gøre op med de kollektivistiske normer, vi så at sige har fået ind med modernismen« (Rasmussen, 1993: 34 & 226; kursiv tilføjet).

Opgøret med de kollektivistiske normer handlede om at gøre op med, at enhver »knæler for statsmagten og bønfalder om flere love, flere tilskud, mere politik. [...] Det er tværtimod mindre politik, der er brug for« (Rasmussen, 1993: 228).

Som udgangspunkt blev der ved VK-regeringens dannelse ikke talt hverken om »kulturkamp« eller »værdikamp«. Den egentlige første formulering efter regeringsskiftet i

2001 og på vegne af regeringen, kom først i et langt og centralt interview i *Weekendavisen* mere end et år efter (17.1.2003). Indtil da havde det mest været kommentatorer og kritikere, der havde brugt begrebet om regeringen, men her uddybede Fogh Rasmussen sit allerede da velkendte synspunkt, at 1980'erne og 1990'erne havde vist, at de borgerligt-liberale ikke kunne vinde ved at komme med store, forkromede planer, som måske nok kunne se godt ud på papiret, men som for en stor del af vælgerne ville være enten uforståelige eller forekomme for farlige:

»Det danske politiske system og det danske folkestyre i det hele taget egner sig ikke til store dramatiske engangsomvæltninger. Jeg prøvede selv i 80'erne at være med til at lave Danmarkshistoriens største skatteplan og derefter en lidt mindre. Ingen af dem lykkedes, for det var simpelt hen så stort og uoverskueligt. Mogens Lykketoft, som er en mester i det der med store systemer, gennemførte to skattereformer – i 1993 lige efter regeringsskiftet og senere pinsepakken. Men det er igen eksempler på, at det går galt, fordi begge var så store og uoverskuelige, at befolkningen slet ikke kunne få sjælen med, og pinsepakken blev da også indledningen til Socialdemokratiets store nedtur.«³

I stedet måtte man i første omgang påvirke borgernes grundlæggende værdier i en liberal retning, således at man på den måde ville kunne gøde jorden for efterfølgende reformer:

»Hvis man mere grundlæggende ønsker at dreje et samfund i en anden retning, er det værdidebatten, man skal tage fat på. Vi bliver tit anklaget for, at vi ikke lægger store reformplaner frem med dramatiske lovændringer på store områder. Efter min mening er det en meget gammeldags opfattelse af politik, som er ført over i en ny tid, og som derfor er en total fejlanalyse af, hvordan man bedst ændrer samfundsudviklingen. [...] Nu taler jeg kultur i bred forstand: Det er udfaldet af kulturkampen, der afgør Danmarks fremtid. Ikke den økonomiske politik. Ikke teknokratiske ændringer af lovgivningssystemer. Det afgørende er, hvem der får held til at sætte dagsordenen i værdidebatten.«

Og hvilke holdninger og hvilke reformer? Fogh Rasmussens paradigmatiske eksempel i interviewet var påvirkning af miljødebatten, i en mere cost/benefit-retning frem for forbud, alt sammen eksemplificeret ved Bjørn Lomborg og skabelsen af Institut for Miljøvurdering. Andre eksempler fra interviewet er opgør med planøkonomi, centralisme, teknokratisk planlægning og formynderi, og omvendt at muligheden for mere valgfrihed indenfor den offentlige sektor og med privat konkurrence vil give en anden, mere frihedsvenlig kultur, der vil kunne skabe grundlag for f.eks. skattelettelser:

»Det er her, kampen står. På den ene side dem, som er centralister og gerne vil bestemme over menneskers hverdag, som mener at vide bedst og gerne vil have nogle standardløsninger. På den anden side dem, som stadig holder fast i, at i et moderne velfærdssamfund er der et fælles ansvar for at løse opgaverne, men som insisterer på, at vi skal have en personlig valgfrihed til at vælge mellem forskellige offentlige løsninger og mellem offentlige og private løsninger. [...] Det, at folk vælger selv, medfører en meget markant ændring i tankegangen. Det medfører en større tilfredshed for den enkelte, fordi man selv har valgt. Men det betyder også, at man fremmer en bedre udnyttelse af resurserne i samfundet, fordi alle skal oppe sig. [...] Det, vi nu indfører, er et system, hvor pengene følger med patienten, så mere aktivitet betyder flere penge. Det medfører en fantastisk ændring af tankegangen og dermed også en bedre resurseudnyttelse. [...]

Hvad så med skat? *Jeg har klart den målsætning, at vi gradvist skal have sænket skatten på arbejdsindkomst i det danske samfund.* Men for mig er det ikke afgørende, hvor hurtigt det går. Der skal være økonomisk plads til det. Og jeg håber, vi kan starte 1. januar 2004 på *en gradvis sænkning af skatten*. Men igen vil jeg sige: Selv om så borgerne kan slippe et eller andet antal kroner billigere i skat, så er det altså ikke det, der på langt sigt mest afgørende ændrer samfundsudviklingen. Det er det altså ikke! Det kan være sundt af andre grunde, men det er ikke det, der afgør, om man ændrer tankegangen i samfundet. [...] Til et samfund, hvor vi tør give mennesker mere frihed, men det er noget grundlæggende menneskeligt, at man også gerne vil have tryghed i sin hverdag. Og det

er derfor, en ægte reform af det danske samfund giver mere valgfrihed til den enkelte, samtidig med at man bevarer trygheden« (kursiv tilføjet).

Den logiske forbindelse til kontraktpolitikken var også klar:

»Der kan tænkes ændringer af den offentlige sektor, men tilgangen er den, at *vi starter med at forberede reformerne gennem en debat om værdier og de fremtidige udfordringer; og når så tiden er moden, er der forhåbentlig også skabt et grundlag for at ændre systemerne.* Det er en helt anden, moderne tilgang til politik, end man har været vant til. I den gammeldags tænkning der gik det ud på at slippe igennem en valgkamp uden at afgive for mange løfter – og så bagefter sætte sig i røgfyldte lokaler, lukke døren og så komme ud til befolkningens overraskelse med en ny stor reform, som ingen nogensinde havde hørt noget om« (kursiv tilføjet).

Det er ganske klart, at denne oprindelige kulturkamp, i Fogh Rasmussens egne tidlige udlægninger (1993, 2003), samstemmende handlede om, først og fremmest, personlig frihed, om et opgør med slavesind og systemtænkning og med henblik på fremtidige fordelingspolitiske reformer. Der var intet om udlændinge-, kultur- og retspolitik, islam, Irak og Afghanistan, den kolde krig eller besættelsestiden. Som sådan havde kultur- eller værdikampen i realiteten intet at gøre med dét, som nationalkonservative i og udenfor Dansk Folkeparti, i fællesskab med kritikerne i oppositionen, efterfølgende forstod ved begrebet. Søren Krarup og Jesper Langballe havde f.eks. i en årrække talt om kulturkamp i en anden, kristen, konservativ og Tidehvervsk forstand – som et opgør med »kulturradikalismen« – og de så nu regeringsskiftet som udtryk for denne kulturkamp.⁴

Til gengæld er det ligeledes uomtvisteligt, at kulturkampen gradvist skiftede karakter og med tiden blev til en meget bredere, mere »værdipolitisk« men også mere uklar og usystematisk fællesnævner for, hvad der nu engang blev den af VK-regeringerne førte poli-

tik. Det ses allerede så småt i 2006, hvor Fogh Rasmussen i et nyt interview i *Weekendavisen* konstaterede, at det haltede med at realisere kulturkampens oprindelige formål (som formuleret i 2003), og i stedet, som eksempler på, hvor kulturkampen havde virket, nu fremhævede undervisningspolitikken, og at der nu var mere opmærksomhed om samfundets »sammenhængskraft«.⁵

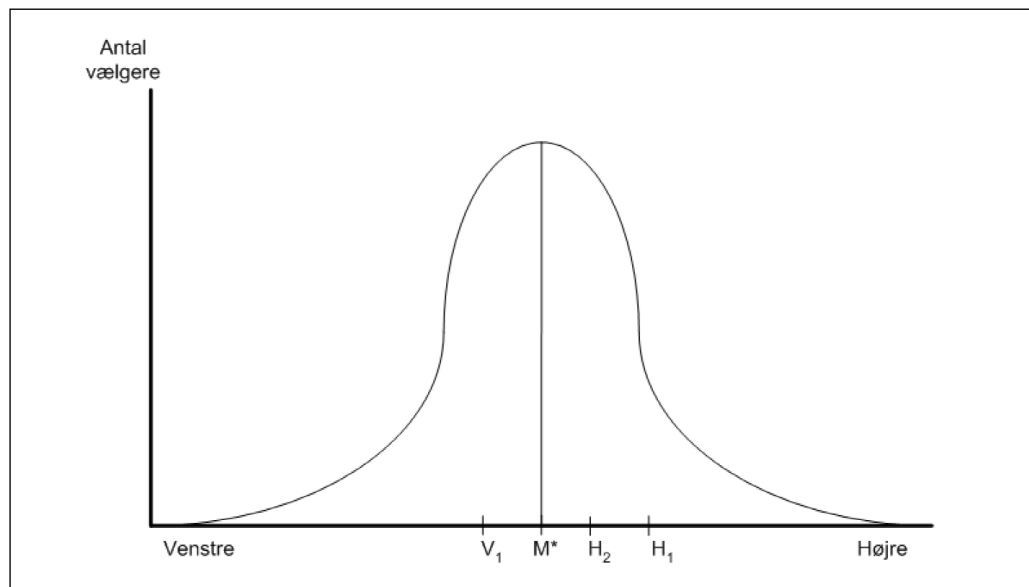
Udviklingen ses endnu mere af bl.a. flere lange »gøren status«-interview, som Fogh Rasmussen gav 2008-2009, og hvor han på en måde, som der slet ikke var belæg for i sine egne, oprindelige formuleringer af »kulturkampen«, udstrakte denne til at omfatte ikke blot skattestoppet og frit valg-ordninger men også en ny holdning hos befolkningen til »undervisning og faglighed«, udlændingepolitikken, »en meget større bevidsthed om kulturen som et stærkt element i samfundets sammenhængskraft«, en »ny holdning til det at påtage sig et internationalt ansvar«, en »aktivistisk« udenrigspolitik, opgør med kulturrelativisme, samarbejdspolitikken under

besættelsen, fodnotepolitikken i 1980erne, o.s.v. Til gengæld svarede han, direkte adspurg om, hvorvidt »værdikamp for Venstre, for liberalister«, ikke bør være »at reducere staten og styrke den private sektor? Er det ikke dér, værdikampen står?«, at »Nej, det synes jeg ikke.«⁶ Ganske ulig erklæringerne i 2001, 2002 og 2003.

Et teoretisk perspektiv

Skal man sammenfatte konturerne af dét, der fra VK-regeringernes første år tegnede sig som rationalet bag kontraktspolitikken og kulturkampen kan man med en vis fordel trække på det såkaldte »medianvælgerteorem« (Downs, 1957), dvs. den analyse, at det ved flertalsbeslutninger vil være den »midterste« vælgers præferencer, der er afgørende for udfaldet, og at det derfor i et kompetitivt partisystem vil være det parti (eller den alliance), der placerer sig tættest på denne medianvælger, der vil få flest stemmer – hvilket over tid vil få de udbudte politikker til at klumpe sig sammen omkring midten.

Figur 1. Downs' medianvælgerteorem: Parti H flytter mod midten og vinder over parti V.

Det velkendte rationale er illustreret i Figur 1, der viser en normalfordeling af vælgerne udover en traditionel venstre/højre-skala, og hvor M^* er idealpunktet (den mest foretrukne politik) for medianvælgeren (den midterste vælger), mens V_1 og H_1 er den politiske placering af henholdsvis et venstreorienteret parti (V) og et højreorienteret (H). I den pågældende situation vil venstre-partiet som udgangspunkt vinde, fordi det er tættest på medianvælgeren. Men flytter højre-partiet sig så til positionen H_2 , vil dét nu være tættest på medianvælgeren. Som sådan vil det nu også få stemmerne fra de vælgere, der vil ligge tættere på H_2 end på V_1 , og samtidigt vil vælgerne til højre for H_2 ikke have andre steder at gå hen – selvom de rent faktisk vil have svært ved at se den store forskel på H_2 og V_1 . Kontraktpolitikens rolle bliver at fastlåse, hvad politikken er, således at de til venstre ikke vil kunne beskyldes én for at føre en alt for »højreorienteret« politik, mens kritikere til højre ikke vil kunne forvente, at politikken flyttes deres vej igen. Kulturkampens rationale skulle så omvendt være gradvist at flytte fordelingen af vælgerne (særligt M^*) længere til højre.

Der er ingen tvivl om, at dette ræsonnement var lige præcis, hvad Venstres ledelse foretog ved at fordelingspolitisk repositionere Venstre i forhold til Socialdemokraterne i perioden fra 1998 og frem.⁷

Den førte politik

Spørgsmålet er så, hvorvidt VK-regeringerne reelt havde succes med dét, den daværende statsminister lagde op til som værende sin i virkeligheden todelte strategi om at flytte sig selv ind på midten og gradvist flytte vælgerne mod højre? Skulle man have haft det, måtte konsekvensen være, at man engagerede sig i en offensiv for at argumentere for personlig og økonomisk frihed, personligt ansvar, selvforsørgelse og selvstændighed, en begrænset statsmagt, osv., og omvendt talt imod forbud, formynderi, centralisme, lig-

hedsmageri, o.s.v. og at dette ville have haft en effekt på vælgerens holdninger og på de førte politikker.

Indledningsvis må det slås fast, at forestillingen om kontraktpolitik som værende karakteristisk for VK-regeringernes aktiviteter ikke holder. Dels er der lovede reformer, som aldrig er gennemført (f.eks. stemmeret til udlændingsdanskere). Dels er der i perioden 2001-2010 vedtaget ikke mindre end i alt 2.045 love af Folketinget (hvoraf kun 11,3 pct. er som følge af EU-lovgivning),⁸ omfattende alt fra hvilke hunderacer, der skal være ulovlige, til 10 mio. kr. i statstilskud til healing-center, og omfattende store initiativer som f.eks. Strukturreform (2007), Skattereform (2009), Genopretningsplan (2010), Tilbagetrækningsreform (2011), hvis detaljer ikke altid har været meldt ud på forhånd inden folketingsvalgene i 2001, 2005 og 2007. Forestillingen om »kontraktpolitik« som værende tilstrækkeligt og dækkende for en regerings aktiviteter er dermed næppe holdbar – og således er det tænkeligt, at kontraktpolitikken reelt mere har været af taktisk værdi: Overfor medier og vælgere, og som instrument til at paralisere opposition til venstre og højre for den af VK-regeringerne valgte, stemmemaksimerende strategi.

Omfordeling

Skal man vurdere VK-regeringernes relative succes eller fiasko i de ideologiske termer, som kulturkampen annoncerede, vil det nok være særligt oplagt at se på omfanget af indgreb i borgernes frihed – f.eks. eksemplificeret ved hvor mange forbud og påbud, der griber ind i borgernes hverdag, og hvor stor den offentlige sektors samfundsøkonomiske rolle er (jf. Kurrild-Klitgaard, 1997). Det vil umiddelbart være svært, for ikke at sige umuligt, at se mere regulering og en større offentlig sektor som udtryk for andet end borgerlige-liberale nederlag, og selv et uændret omfang af regulering og omfordeling vil være svært at se som sejr, og det er da heller ikke sådan,

at VKO har fremstillet de politiske mål i egne partiprogrammer. Det var da heller ikke, hvad tiltrædelsestalen (2001) eller den første, berømte nytårstale (2002) stillede i udsigt.

Men ser man på udviklingen i skattetrykket (defineret som de samlede skatter og afgifter som andel af bruttonationalproduktet) kan resultatet næppe siges at være overbevisende (jf. Tabel 1). Tages år 2002 (det første fulde år, som VK-regeringen havde ansvaret for) som udgangspunkt, var skattetrykket på 48,0 pct., hvorefter det steg til en Danmarkshistorisk rekord på 51 pct. i valgåret 2005, for så at falde tilbage til 48,2 pct. i 2009 (det sidste år for hvilket der ikke kun er foreløbige tal for). Hermed er så – i forhold til det formodede udgangspunkt – i bedste fald tale om et uændret skattetryk, og måske endog om et marginalt stigende.

Mere klart bliver billedet måske, hvis man i stedet ser på de samlede offentlige udgifter. Selve skattetrykket kan jo meget let undervurdere den offentlige sektors størrelse, idet denne – som det skete i 1970'erne og igen er

sket siden 2008 – kan øges gennem underbudgettering og gældstiftelse. Ser man på udgiftstrykket, er der under VK-regeringerne sket en drastisk ekspansion af det offentlige, fra 54,5 pct. i 2001 til 58,3 pct. i 2010 – hvilket ifølge Budgetredeøgelsen (2010) er Danmarkshistorisk rekord.

Et tredje forhold er, at både skattetrykkets og udgiftstrykkets procentsatser let camouflerer en voldsom realvækst i den offentlige sektors størrelse – så længe væksten i BNP er mindst lige så stor. Men ret beset er der jo ingen logisk sammenhæng, således at produktivitetsforbedringer og større velstand partout skal gå hånd i hånd med større statslige indtægter og/eller udgifter. Ser man på den offentlige sektors samlede udgifter, så steg disse (i løbende priser) fra 728,3 mia. kr. i 2001 til 1.001,5 mia. kr. i 2010, hvilket når man renser for inflation svarer til en realvækst på cirka 15 pct. for perioden. Det er meget svært at se en sådan udvikling som værende i overensstemmelse med kontraktpolitikken og slet ikke med den oprindelige motivation bag »kulturkampen«.

Tabel 1. Udviklingen i skattetryk, udgiftstryk og samlede offentlige udgifter 2001-10.

År	Skattetryk (samlede skatter/afgifter i pct. af BNP)	Udgiftstryk (samlede offentlige udgifter i pct. af BNP)	Realvækst i samlede offentlige udgifter, faste priser (2001 = indeks 100)
2001	48,6	54,5	100
2002	48,0	54,9	101
2003	48,2	55,3	101
2004	49,2	54,8	104
2005	51,0	53,0	104
2006	49,8	51,8	105
2007	49,1	50,9	105
2008	48,2	52,0	106
2009	48,2	58,3	111
2010	48,3*	58,3*	115*

* Foreløbige tal.

Kilde: Danmarks Statistik, juli 2011.

Man kan også se på antallet af danskere, der udgør, hvad forskere har kaldt »velfærdskoalition«: Gruppen af vælgere, der enten via at være offentligt ansatte eller at modtage overførselsindkomster har deres primære indtægt fra de offentlige kasser, og som derfor kan antages, alt andet lige, at være modstandere af offentlige besparelser (Christoffersen og Paldam, 2003; Kristensen, 1987). Denne gruppe udgjorde i 2001 58,9 pct. af vælgerkorpsen; i 2006 var den vokset til 60,5 pct., og fremskrivninger forudsiger, at den med den nuværende økonomiske politik i 2020 vil udgøre ca. 64 pct. Alene antallet af offentligt ansatte steg fra 1. kvartal 2002 til 1. kvartal 2010 med 45.000 fuldtidsbeskæftigede, svarende til 6,2 pct. (Tabel 2).

Regulering og styring

Det er sværere at vurdere udviklingen i reguleringen af borgernes hverdag under VK-regeringerne over tid – dels fordi der ikke findes noget enkeltstående, objektivt mål, dels fordi data simpelthen ikke er til rådighed. Én mulighed er at se på den samlede regelmængde, ved at anvende Retsinformations database og deri optælle antal dokumenter indeholdende regler (love, bekendtgørelser, cirkulærer, cirkulæreskrivelser m.v.) udstedt i

de enkelte år. Gør man det, får man billedet i Tabel 3, hvoraf det fremgår, at der i alt for årene 2002-2010 kom 18.472 nye sæt af regler til. I Nyrup Rasmussen-regeringens sidste år var antallet 1.737, mens årsgennemsnittet for perioden 2002-2010 var 2.052 – altså et niveau godt 18 pct. højere. En optælling foretaget af Berlingske Research (2011), at hvor f.eks. straffeloven blev ændret 13 gange i 1980'erne og 22 gange i 1990'erne, er den under VK-regeringen blevet ændret 43 gange. Hele 31 love indeholdende ordet »forbud« er blevet gennemført 2001-11

Problemet ved sådanne optællinger er imidlertid, at de intet siger om »byrderne« ved de pågældende regler, og at f.eks. afskaffelsen af et forbud også vil tælle som en ny »regel«. Et muligt, mere systematisk alternativ er at anvende et af de (konkurrerende) indeks for økonomisk frihed (eller markedsøkonomi), der udarbejdes af en række internationale tænketanke og forskningsnetværk, og som hver især (på lidt forskelligt grundlag) forsøger at kvantificere, aggregere og indekssere mængden af statslig indblanding i samfundsoekonomien. Det mest anerkendte af disse er *Economic Freedom of the World* indekset, der over op mod 40 forskellige indikatorer for-

Tabel 2. Udviklingen i antal offentligt ansatte 2002-10.

1. kvartal, år	Antal offentligt ansatte, fuldtidsbeskæftigede, sæsonkorrigeret (1000)
2002	728,6
2003	725,3
2004	725,0
2005	724,4
2006	731,1
2007	726,0
2008	735,6
2009	755,1
2010	773,8

Kilde: Danmarks Statistik, juli 2011.

Tabel 3. Udviklingen i reguleringen af danskerne frihed 2001-10.

År	Antal nye regler (dokumenter)*	Dansk score på økonomisk friheds-indeks**
2001	1.737	7,6
2002	1.808	7,6
2003	1.842	7,8
2004	2.094	7,8
2005	2.082	7,7
2006	2.497	7,7
2007	2.173	7,7
2008	1.871	7,7
2009	2.048	-
2010	2.057	-

Kilder:

* Retsinformation, juli 2011 (samlet antal nye love, bekendtgørelser, cirkulærer, cirkulæreskrivelser m.v.)

** Economic Freedom of the World (Gwartney, Lawson og Easterly, 2006; Gwartney m.fl., 2010)

delt på alle dele af samfundsøkonomien konstruerer et indeks, der på årsbasis måler et lands økonomiske frihed på en 11-punkts skala, fra 0 (ingen økonomisk frihed) til 10 (maksimal økonomisk frihed). Her ligger Danmark grundet en høj retssikkerhed og relativt stærk beskyttelse af den private ejendomsret højt i et komparativt perspektiv. Til gengæld har der ikke på denne konto været nogen antydning af, at VK-regeringerne har gjort en (synlig) forskel: Tager man den seneste opgørelse, der går frem til og med 2008, får man et billede af at den danske samfundsøkonomiske regulering reelt har været uændret under VK-regeringerne (Tabel 3).

Den anvendte retorik

Hvordan er det gået med på det rent retoriske plan at markedsføre de værdier, der skulle være med til at bekæmpe centralisme, formynderi, osv., og omvendt forfægte personlig frihed, individuelt ansvar, osv.? Bortset fra en vis vægtning af »frit valg«-ordninger indenfor det offentlige, både i retorisk og i gennemført, praktisk politik, er det formodentlig kun den stort anlagte »Kampagne om

Det Personlige Ansvar«, der blev igangsat i 2008, der kan ses som et bevidst og synligt udtryk for den oprindelige tanke bag Fogh Rasmussens »kulturkamp«. Men ovenpå en start-konference og en enkelt prisuddeling, gik kampagnen hurtigt i sig selv og synes ikke at have sat sig nogle som helst spor.

Omvendt skete der sideløbende med den retoriske understregning af kulturkampen som en del af Fogh Rasmussens strategi paradoksalt nok også noget, der ligner en systematisk af-liberalisering af Venstres værdipolitiske udmeldinger, både på det overordnede ideologiske plan og på det mere konkrete policy-plan.

Måske mest iøjnefaldende lagde Fogh Rasmussen midt under folketingsvalgkampen i 2005 selveste liberalismen som ideologi i graven. Ved et møde i Aarhus (1.2.2005) sagde formanden for Danmarks Liberale Parti, at han var vokset fra sit oprindelige politiske ståsted, og med reference til ideologier som liberalismen, at »de der firkantede ideologier hører måske til i det 20. århundredes industrielle tankegang«. Ritzau citerede vide-

re, at »Jeg vil hellere tage mit udgangspunkt i det enkelte menneske i stedet for at putte alle mine løsninger ind i en liberalistisk tankegang«. I stedet for f.eks. at mene, at det offentlige skal tage sig af visse opgaver og private af andre, gjorde Fogh Rasmussen sig til talsmand for en meget aktivistisk offentlig erhvervspolitik, der sågar kunne indeholde socialistiske elementer:

»Jeg er vokset op i en liberal tradition, og hvis I havde spurgt mig for 15 år siden, så ville jeg have sagt, at den slags ting skal den offentlige sektor holde fingrene væk fra. Det skal de private nok klare. Det betyder ikke, at jeg er blevet socialdemokrat, men jeg har et fleksibelt syn på, hvordan man skal løse tingene. *Jeg ser pragmatisk på redskaberne, og vil ikke lade det afhænge af, om det er liberalistiske eller socialistiske redskaber.* Man skal som liberal ikke stivne til i beton.«⁹

At der ikke var tale om en enlig svale eller en fortalelse kan ses af en række andre udmeldinger fra Fogh Rasmussen og ledende Venstre-ministre, når det gælder skat, den offentlige sektor og fordelingsmæssig lighed. Den måske klareste illustration er de såkaldte »Ti Teser«, der i virkeligheden blot var et sammenkog af, hvad der i 1980'erne og 1990'erne ukontroversielt havde været Venstres generelle linje. Da de blev fremsat af en række Venstre-politikere op til Venstres landsmøde i 2003, truede Anders Fogh Rasmussen angiveligt med at trække sig som statsminister, hvis de overhovedet kom til afstemning, fordi han anså dem for uforenelige med regeringens politik. Da et reduceret kompendium af tesaerne blev genfremsat i 2006, blev også de trukket efter pres fra partiledelsen.

Skattestop

VK-regeringens meget omtalte »skattestop« var – så længe det varede – i fin overensstemmelse med kontraktpolitikken, men det kan kun med besvær ses som en del af kulturkamps-strategien, da skattestoppet i sagens natur reelt var mere status quo-bevarende end –forandrende. Skattestoppet endte

som bekendt med, at VK-regeringen – der i perioden november 2001 til marts 2011 indførte 295 nye skatter og afgifter – med Skattereformen (2009) lagde det i graven, og med at Genopretningspakken (2010) endog annullerede en række af de skattelettelser, som Skattereformen skulle have indført som kompensation for de nye eller forhøjede skatter og afgifter, reformen også indeholdt. En af de gange, hvor De Konservative talte for lettelser af topskatten affærdigede daværende indenrigsminister Lars Løkke Rasmussen det således: »Vi ønsker at være et parti for andre end dem, der har udsigt til en badebro og en speedbåd i Skovshoved Havn.«¹⁰ Det kan være både et validt synspunkt og en klog strategi, men det er som retorik svært foreneligt med et klassisk liberalt perspektiv om, at det skulle kunne betale sig at arbejde, mens det omvendt havde en god del socialdemokratisk omfordelingspolitisk tone over sig.

Den offentlige sektors omfang

Adspurgt om der er en modsætning mellem liberalisme og en stor offentlig sektor, svarede daværende beskæftigelsesminister Claus Hjort Frederiksen f.eks., at »Vil man opstille det som et dogme, at der er en modsætning mellem en ordentlig, offentlig sektor og et liberalt samfund, så tror jeg ikke, man kan bruge liberalismen til ret meget.«¹¹ Netop denne nytolkning af liberale værdier – som værende uden specifikke principper og som i hvert fald fuldt forenelige med en stor offentlig sektor, og hvor driften af sidstnævnte endog synes at være selve målet med den private sektor – kom til udtryk i dét, som den daværende indenrigsminister og V-næstformand, Lars Løkke Rasmussen, betegnede som »skandi-liberalisme«:

»Vi skal have en offentlig sektor, som er så stor, som den skal være for at kunne løse tidens udfordringer. Derfor vil det være for stereotyp at sige, at når vi laver finanslov, så skal vi dag for dag kigge ud ad vinduerne og se, hvor meget er den private sektor vokset

i dag, og hvor meget er der så plads til, at den offentlige sektor kan vokse.«¹²

Hjort Frederiksen formulerede selv ræsonnementet: Moderne liberalisme handler om valgfrihed; hvis den offentlige sektor tilbyder f.eks. børnepasning, giver det forældrene flere valgmuligheder; derfor er en stor offentlig sektor liberalt.¹³

Den logiske konsekvens af denne tænkning så man under netop den valgkamp i 2005, hvor Fogh Rasmussen erklærede liberalismen »forældet«: Partiet Venstre indrykkede store annoncer, hvori man decideret brystede sig af, at antallet af offentligt ansatte under VK-regeringen var steget med 14.000.

Lighed og fordelingspolitik

De såkaldte »Ti Teser« indeholdt bl.a. et forslag om, at overførselsindkomster udelukkende skal stige i takt med inflationen og ikke med den gennemsnitlige lønudvikling (et forslag som S-SF i 2011 tog til sig). Det blev dengang på vegne af Venstre-toppen skarpt afvist af den politiske ordfører, Jens Rohde, som værende direkte »usympatisk«.¹⁴ Forslag fra Venstre-folk i 2006 om mere brugerbetaling blev af Hjort Frederiksen betegnet som, at de »hører ikke hjemme i Venstre.«¹⁵

Mest illustrativt for VK-regeringernes nyorientering var formodentlig omklamringen af »lighed« som et politisk mål. Da daværende socialminister Eva Kjer Hansen i 2006 udtalte, at et meget lige samfund som det danske måske nok kunne acceptere en større fordelingsmæssig ulighed, hvis det vel at mærke var grundet politikker, der ville skabe mere vækst og være til fordel for de svageste, gav hun i virkeligheden udtryk for en ganske traditionel social-liberalisme af næsten Rawlsiansk tilsnit (jf. Rawls, 1971).¹⁶ Men udtalelserne forårsagede en medie-tsunami og i stedet for at bruge lejligheden til at føre liberal kulturkamp, gjorde flere ledende ministre det stik modsatte. Hjort Frederiksen lagde af-

stand til udtalelserne som værende uforenelige med regeringens politik og understregede, at dét måtte man tage konsekvensen af.¹⁷ Med andre ord kunne det ikke være VK-regeringens politik at acceptere større ulighed, selv ikke hvis det var til fordel for de svageste.

Skulle man være i tvivl om, hvorvidt det var en fortealelse fra Hjort Frederiksen i et forsøg på »damage-control«, eller led i en mere systematisk profilering af regeringen som værende fokuseret på lighed, blev det gjort klart et år senere, da daværende finansordfører Peter Christensen (V) skrev i et debattindlæg, at »Næste gang vi får ulighedstal i Danmark er jeg sikker på, at uligheden har fået endnu et nyk opad. Så længe det skyldes stigende beskæftigelse og stigende velstand, vil jeg ikke fælde én eneste tåre over det. Tværtimod.« Det kaldte Hjort Frederiksen for en »dum udtalelse« og understregede: »Vi arbejder ikke for at skabe andet end større lighed i det danske samfund. Det vil vi utrætteligt fortsætte med.« En angiveligt opbidset statsminister Anders Fogh Rasmussen kaldte ved samme lejlighed udtalelsen for »en undergravning af regeringens projekt«.¹⁸

De Konservative

Fogh Rasmussens oprindelige udmeldinger om kulturkampen og hans efterfølgende modificeringer af egen liberalisme kan næppe ses som bindende endelige repræsentativt for f.eks. De Konservatives regeringsmedlemmer. Ikke desto mindre er det bemærkelsesværdigt, at ledende Konservative trods tale om skattelettelse aldrig er gået i rette med Venstres afstandtagen til klassiske borgerlige mærkesager – og faktisk gang på gang er kommet med udmeldinger, der i hvert fald ikke kan ses som fremmende for den kulturkamp, Fogh Rasmussen oprindeligt efterlyste. Connie Hedegaard og Per Stig Møller sammenlignede i 2008-09 begge en principiel tilslutning til fri markedsøkonomi med en dogmatisk tro på planøkonomi,¹⁹ og Lene

Espersen afviste i sin grundlovstale 2010 et forslag om et skattetryk på 40 pct. og en offentlig sektor på størrelse med, hvad den var i 1990'erne, med et samfund, »hvor alle er deres egen lykkes smed og fanden tager de sidste«. Selv i skattepolitikken insisterede Konservative politikere igen og igen, at ændringer skulle være »socialt ansvarlige«.

Sammenfattende kan det konkluderes, at en række fremtrædende repræsentanter for VK-partierne ved adskillige lejligheder har lagt afstand til synspunkter, der ellers er klassisk borgerligt-liberalt arvegods (lavere skat, brugerbetaling, markedsøkonomi, osv.), og omvendt omklamret ræsonnementer og værdier, der må opfattes som på kollisionskurs med samme (at lighed er et selvstændigt mål, at den offentlige sektors størrelse ikke er et problem, osv.).

Vælgernes værdier

Et centralt punkt, hvorpå man kan vurdere den eventuelle succes af den Fogh Rasmussenske kulturkampsstrategi, er ved at se på, hvorvidt vælgernes holdninger under VK-regeringerne på substantielle politiske spørgsmål har bevæget sig mere eller mindre i dén retning. Det var jo, trods alt, selve det erklærede rationale. Har de det, vil det være en indikation af, at kulturkampen har virket; er det ikke sket, eller er holdningerne decideret rykket den modsatte vej, er strategien (eller i hvert fald implementeringen af denne) fejlet.

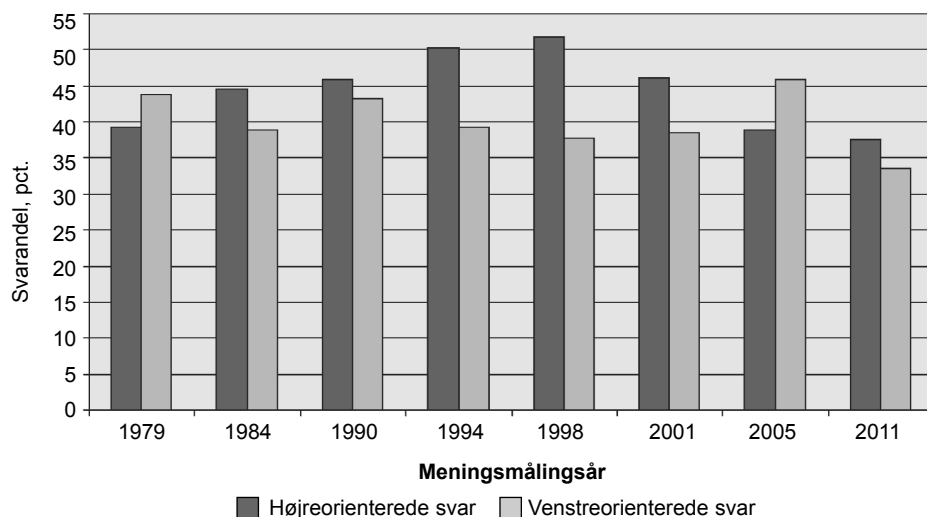
Til det formål kan anvendes en række valgundersøgelser og flere enkeltstående meningsmålinger siden 1979, hvori man har kørt et mere eller mindre permanent batteri af politiske spørgsmål, som politologer har målt vælgernes syn på en række fundamentale, men dog klare spørgsmål. Spørgsmålene er metodisk ikke perfekte; flere af dem er formuleret på en måde, så de uvilkårligt knytter an til bedømmelse af tingenes forhold på det tidspunkt, hvor de er stillet, hvilket kan gøre brugen i tidsserier over længere årrækker

problematiske. Ligeledes er ikke alle spørgsmål kontinuerligt fortsat gennem årene, hvilket reducerer mulighederne for at konstruere nuancerede indekser over flere år. I det følgende har vi brugt nogle af de spørgsmål, der er kørt flere gange, til at konstruere to tidsserier af svarandele for henholdsvis »højreorienterede« og »venstreorienterede« svar for en række spørgsmål for årene 1979-2011 (i alt seks målinger). For hver måling er der udregnet en gennemsnitlig andel »højre«- og »venstre«-svarandele på fem spørgsmål. Fire spørgsmål er stillet i alle de seks målinger; ét spørgsmål er kun stillet fire gange, mens et sjette spørgsmål her er anvendt som substitut de to år. Alle de anvendte spørgsmål er indenfor klassiske fordelingspolitiske områder, hvor der er relativt ukontroversielle »højre«- og »venstre«-svar.²⁰ Udviklingen i de gennemsnitlige svarandele er vist i Figur 2.

Andelen af højreorienterede holdninger hos vælgerne var stødt stigende fra 1979 og frem til 1998 – i hvilket år vælgerne fordelingspolitisk var det absolut mest klart borgerligt-liberale, der er målt i de 32 år, denne type spørgsmål er stillet (51,8 pct.). Siden da er det på den halve tid gået tilsvarende ned af bakke, og i 2011 var vælgernes holdninger det mindst borgerligt-liberale, der er målt i perioden (37,6 pct.).

Billedet for de venstreorienterede svarandele blandt vælgerne matcher i nogen grad de højreorienterede, men med omvendt fortegn vel at mærke. Således faldt andelen af »røde« holdninger fra 1979 til 1998, var derefter stabile til efter 2001, hvor de steg markant, alt imens de »blå« faldt, men er siden hen faldet lidt igen, således at både »røde« og »blå« holdninger nu ligger på en lavere svarandel end på noget tidspunkt siden 1979. Det sidste betyder reelt, at en større andel af vælgerne i dag svarer på tværs af det ideologiske spektrum, eller indtager en slags midterposition, eller ikke ved, hvad de skal svare til de pågældende spørgsmål.

Figur 2. Udviklingen i andel vælgere, der gennemsnitligt svarer henholdsvis »høj-reorienteret« og »venstreorienteret« på fem fordelingspolitiske spørgsmål, 1979-2011.

Set i.f.t. nærværende analyses spørgsmål, er der dog en væsentlig konklusion, der må drages: Kulturkamps-strategien kan ikke siges at have virket. Vælgerne var »blå«, da Fogh Rasmussen blev statsministerkandidat i 1998, er sidenhen blevet stadigt mindre blå – i takt med at det borgerligt-liberale Danmark nedtonede dets ideologiske profil.

Et teoretisk perspektiv mere

Meget tyder altså på, at VK-regeringerne i praksis har realiseret politikker og stået for ideologiske værdiudmeldinger, der ville synes at være i modstrid med både dele af kontraktpolitikken og med den kulturkamp, som Fogh Rasmussen lancerede i 2003.

Hvorledes kan det hænge sammen? Én mulighed er at holde in mente, at den Downske analyse af konkurrencen om medianvælgeren forudsætter to ting. For det første at interaktionen er statisk – dvs., at vælgernes præferencer ikke ændrer sig. For det andet, og i

særdeleshed, at konkurrencen ikke i sig selv påvirker dynamikken.

Der er imidlertid gode grunde – teoretiske og empiriske – til at tro, at det ikke gælder i almindelighed, og måske netop ikke har vist sig at holde. Lad os f.eks. antage, at der findes en ikke-trivial andel af vælgere, som ikke primært gør deres stemmeadfærd betinget af, hvorledes partierne placerer sig ift. disse vælgers egne idealpunkter, men i stedet gør det stik modsatte: Lader deres idealpunkter påvirke af, hvor deres mere (eller mindre) foretrukne politikere/partier placerer sig. Det kan være loyale partisoldater eller holdningsløse vælgere, men de er vælgere, der føler så stærkt for et givet parti (eller en given politiker), at partiets (eller politikerens) omplacering vil påvirke vælgernes placering. En sådan gruppe behøver ikke at være mange procent af befolkningen for, at det vil kunne få potentielt radikale konsekvenser for dynamikken.

Pointen kan illustreres med Figur 3, hvor det højreorienterede parti H 's bevægelse fra punktet H_1 og til venstre til punktet H_2 har »skubbet« en mindre del af vælgerne til venstre, så medianvælgeren, M^* , nu er placeret lidt længere til venstre end i Figur 1, og faktisk er stort set identisk med det venstreorienterede partis placering, V_1 . Selv uden at gøre noget, vil V nu være partiet, der vinder, fordi det i positionen V_1 er tættere på medianvælgeren (M^*) end H_2 er. Men nok så interessant vil V – hvis det maksimerer en kombination af stemmer og venstreorienteret ideologi – kunne flytte sig til en position, der er længere til venstre end punktet V_1 , så længe dette ikke er ét, der er længere fra medianvælgeren, end partiet H er (dvs. positionen H_2). Det kunne f.eks. være positionen V_2 , og uanset hvilken position mellem de to punkter V_2 og H_2 , som V måtte indtage, vil partiet vinde over partiet H .

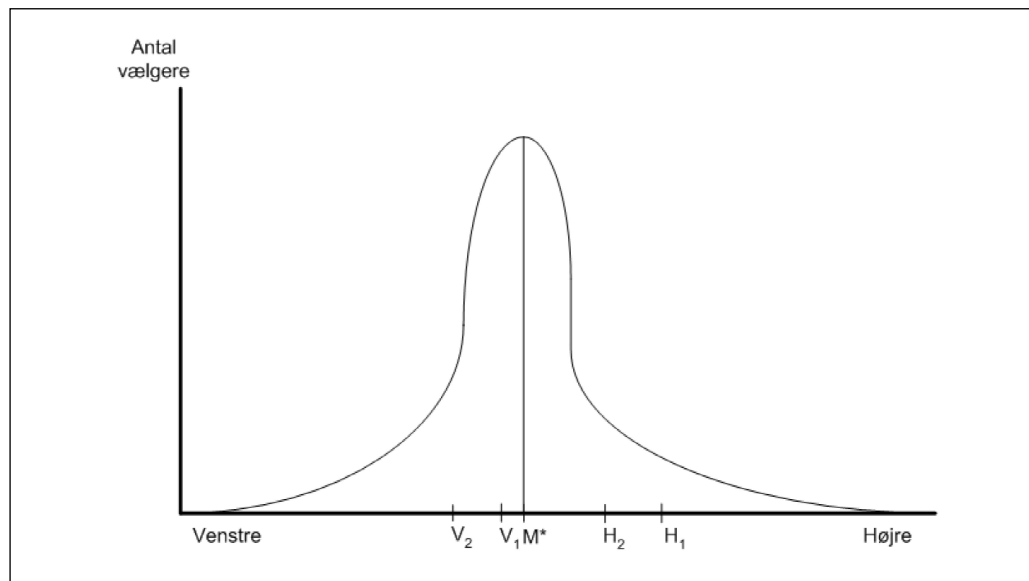
Er der politologisk forskning, der viser, at i hvert fald nogle vælgere opfører sig sådan?

Rune Slothuus har via eksperimenter vist, hvorledes vælgerne holdninger i realiteten bliver påvirket af de positioner, som politikerne indtager (Slothuus, 2010). Hvis »afsenderen« er vellidt, påvirker det nogle vælgere til at synes bedre om de budskaber, der associeres med »afsenderen«. Set i dette perspektiv er det plausibelt, at kombinationen af kontraktspolitik og den i praktisk politik og daglig retorik førte kulturkamp i virkeligheden har flyttet de borgerlige vælgere til venstre i det politiske spektrum. Det er tillige en hypotese, der er konsistent med andres observation på baggrund af lignende data: At det ikke er vælgerne generelt, eller de venstreorienterede vælgere, der er rykket mod venstre, men derimod de højreorienterede.

Konklusion: Opnåede man hvad man ville?

Har VK-regeringerne og deres kontraktspolitik og kulturkamp været succesrige? Fogh Rasmussen selv måtte allerede i et interview i *Weekendavisen* i 2006 medgive, at når det

Figur 3. Dynamiske effekter i en modificeret Downs model.

gælder kulturkampens formål, er der endnu et stykke vej til succes: »Det er et af de områder, hvor der stadig er meget at diskutere. [...] Og] når det gælder udgiftssiden, tror jeg, den største udfordring stadig ligger tilbage. Men vi kan jo ikke klare alle ting på en gang«. Samtidigt erklærede han med en logisk konsistens, der ikke er helt gennemskuelig, m.h.t. kulturkampen: »Jeg har nået, hvad jeg gerne ville.«²¹ Ved flere lejligheder konstaterede både han og Claus Hjort Frederiksen, at »Danmark er blevet mere liberalt siden 2001«.²²

På baggrund af, hvad der er fremdraget her, er det dog svært at se, hvordan man kan nå de sidste konklusioner – med mindre standarden er blevet ændret undervejs. Kontraktpolitikens forestilling om kun at gennemføre politikker, som man i forvejen har meldt ud, holdt tydeligvis slet ikke, ligesom man på flere punkter (først og fremmest skattestoppet) brød »kontrakten«. Kulturkampens forestilling om, at man skulle påvirke vælgernes grundlæggende holdninger i en mere liberal retning, holdt overhovedet ikke.

Et sidste punkt, hvorpå man kan vurdere den Fogh Rasmussenske strategis succes, er så ved at se på partivalget. Dette siger naturligvis ikke i sig selv noget om den substantielle, politiske succes, men det siger dog noget om, hvorvidt man i det mindste har haft den politiske magt til at kunne sætte dagsordenen.

Når det gælder »office-seeking«, har VK-regeringerne på den ene side været en stor succes: Man fik regeringsmagten i 2001 og har bibeholdt den i ti år, hvilket som regeringskonstellation siden systemskiftet i 1901 kun overgås af Thorvald Staunings socialdemokratiske regeringer (1929-40). Samtidigt fik Venstre sin største vælgertilslutning siden 1920'erne. Anskuet på den måde har VK-regeringerne i en ren partipolitisk optik været en succes.

På den anden side må årene *siden* 2001 siges at være en fiasko, for VKO-flertallet i almindelighed og for partiet Venstre i særdeleshed. Som blok er man stået i stampe eller gået tilbage ved folketingsvalgene: I 2001 fik VKO tilsammen 52,3 pct.; i 2005 fik man alene takket være Dansk Folkeparti en marginal fremgang til 52,6 pct.; i 2007 gik man tilbage til 50,5 pct., og i juli 2011 lå de tre partier tilsammen på sølle ca. 42 pct.. Faktisk er Venstre gået tilbage ved fem af seks valg siden 2001.²³

Men som vist her, har Venstres fiasko været om muligt større. På en række centrale politiske parametre, har man realiseret politikker, der er de diametralt modsatte af, hvad vælgerne kunne have forventet, og hvad der traditionelt opfattes som borgerligt-liberal politik. Samtidigt har man efter alt at dømme været med til at presse vælgerne i den stik modsatte retning af, hvad man angiveligt ville.

Noter

1. Den første til at bruge betegnelsen »kontraktpolitik« var meget tænkeligt reklamemanden Henrik Byager og det endog først i forbindelse med VK-regeringens 1 års fødselsdag; se »Et år med Fogh: Foghs forunderlige rejse«, *Politiken*, 27.11.2002.
2. Se f.eks. Anders Fogh Rasmussens indlæg »Panik før lukketid«, *Berlingske Tidende*, 10.3.1998; »Fogh gør op med SystemDanmark«, Ritzau telegram, 27.9.1998.
3. »Kulturkamp«, *Weekendavisen*, 17.1.2003. Jf. også »Kulturkamp: Jeg er jo selv vokset op i den kamp«, *Berlingske Tidende*, 15.6.2008.
4. Se Søren Krarup, i *Tidehverv*, nr. 2, årg. 76; Jesper Langballes indlæg »Politikens lorteland«, *Politiken*, 23.1.2002; Ole Hyltoft, »Folkesjæl og tolerance: Hvad er danskhed?«, *Jyllands-Posten*, 30.9.2001.
5. »Afsked med en isme«, *Weekendavisen*, 15.9.2006.
6. »Kulturkamp: Jeg er jo selv vokset op i den kamp«, *Berlingske Tidende*, 15.6.2008.
7. Jf. f.eks. disse udsagn fra to af Fogh Rasmussens nære rådgivere: »Regeringspartierne kan godt sige »det kan da godt være, at vores kernevælgere

- bliver utilfredse og gerne vil have lidt mere traditionel politik. Og hvad så? De har intet sted at gå hen«.» (Michael Kristiansen, pressechef for Venstre 1999-2001, særlig rådgiver for AFR 2001-05, i *Ugebladet A4*, 2006). »I har ikke andet valg end at stemme på os« (Claus Hjort Frederiksen henvendt til liberale kritikere; citeret i »Borgerlige ser rødt«, *Weekendavisen*, 28.1.2005.)
8. Se Besvarelse af spørgsmål nr. 132 (alm. del) fra Folketingets Europa-udvalg, Justitsministeriets Lovafdeling, 20.4.2011.
 9. Citeret i »Fogh: Liberalismen er forældet«, Ritzau telegrammer, 1.2.2005, kl. 16.58 og 16.59. Kursiv tilføjet.
 10. Citeret i *Berlingske Tidende*, 5.7.2006.
 11. Citeret i »Har liberalismen en fremtid i Danmark?«, *Ugebladet A4*, 24.9.2007.
 12. Citeret i »Drukbilagene hængt til tørre«, *Politiken*, 10.4.2008.
 13. Se »Vi har altså lært af historien«, *Politiken*, 17.11.2006.
 14. Se »V-folk i opgør med Foghs linje«, *Berlingske Tidende*, 19.7.2003.
 15. Citeret i »Foghs sidste angreb på de liberale løver«, *Politiken*, 15.5.2009.
 16. Se »Opgør med ligheden«, *Jyllands-Posten*, 18.9.2005; »Al den snak om ulighed«, kronik, *Kristeligt Dagblad*, 19.9.2005.
 17. Citeret i »Lighed – ulighed: Eva Kjer måtte føje sig eller gå af«, *Politiken* 22.9.2005.
 18. Se »De Konservative er ligeglade med uligheden«, *Berlingske Tidende* 28.9.2006.
 19. Se f.eks. Per Stig Møller, »Konservatisme i en krisetid«, *Berlingske Tidende*, 14.2.2009.
 20. De seks spørgsmål er: (1) Sociale reformer (Valgundersøgelserne 1979, 1984, 1990, 1994, 2001, 2005; Gallup 2011). (2) Forskelle/udjævning af forskelle i levestandard (Valgundersøgelserne 1979, 1984, 1990, 1994, 2001, 2005; Gallup 2011). (3) Statslig kontrol over erhvervslivet (Valgundersøgelserne 1979, 1984, 1990, 1994, 2001, 2005; Gallup 2011). (4) Beskatning af høje indtægter (Valgundersøgelserne 1979, 1984, 1990, 1994, 2001, 2005; Gallup 2011). (5) Statslig overtagelse af banker og industri (Valgundersøgelserne 1979, 1984, 1990, 1994, 2001, 2005; Gallup 2011; ikke Valgundersøgelserne 2001 & 2005). (6) Politikernes ødselhed med borgernes penge (Valgundersøgelserne 2001 & 2005).
 21. »Afsked med en isme«, *Weekendavisen*, 15.9.2006.
 22. Se f.eks. »Fogh: Danmark mere liberalt siden 2001«, Ritzau, 14.11.2006; »Vi har altså lært af historien«, *Politiken*, 17.11.2006.
 23. To folketingsvalg (2005, 2007), to kommunalvalg (2005, 2009) og et Europa-Parlamentsvalg (2004). Kun ved 2009-valget til Europa-Parlament sikrede en næsten usynlig fremgang på 0,8 pct., at det ikke blev seks tab i træk.

Referencer

- Christoffersen, Henrik og Martin Paldam (2003), »Markets and municipalities: A study of the behavior of the Danish municipalities«, *Public Choice*, 114, pp. 79-102.
- Downs, Anthony (1957), *An economic theory of democracy*, New York: Harper Collins.
- Gwartney, James D. m.fl. (2010), *Economic freedom of the World: 2010 annual report*, James D. Gwartney, Joshua Hall og Robert Lawson, red., Vancouver: Fraser Institute.
- Gwartney, James D., Robert Lawson og William Easterly (2006), *Economic freedom of the World: 2006 annual report*, Vancouver: Fraser Institute.
- Kristensen, Ole P. (1987), *Væksten i den offentlige sektor: Institutioner og politik*, København: Jurist & Økonomforbundets Forlag.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (1997), »Liberalismens udfordring«, i Jens Løgstrup Madsen, red., *Den moderne liberalisme: Rødder og perspektiver*, København: Breidablik, pp. 150-93.
- Rasmussen, Anders Fogh (1993), *Fra socialstat til minimalstat: En liberal strategi*, København: Samleren.
- Rawls, John (1971), *A theory of justice*, Cambridge: Belknap Press.
- Slothuus, Rune (2010), »Framing og politiske partier: Kan den rette indpakning gøre politiske forslag mere spiselige?«, *Politica*, 42(3): 345-60.

På sporet af den tabte tid: det danske forsvars politiske økonomi, 2001-2011

**Mikkel Vedby Rasmussen, professor mso, centerleder,
Center for Militære Studier, Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet, mvr@ifs.ku.dk**

Artiklen beskriver fire strukturelle optioner for det danske Forsvar. Forsvaret kan være et stabliseringsforsvar, et kampagneforsvar, et interventionsforsvar eller et kombinationsforsvar. Disse forskellige typer væbnede styrker er struktureret efter længden på missionerne og militærets rolle heri. I perioden 2001-2011 bevægede Forsvaret sig fra et stabliseringsforsvar til et kampagneforsvar. Imidlertid var Forsvaret organiseret og modtog bevillinger som om det var et interventionsforsvar. Denne grundlæggende ubalance mellem mål og midler efterlader i 2011 Forsvaret i en bevillingsmæssig krise med udsigt til store besparelser, men manglende bevidsthed om hvilke opgaver, som skal prioriteres. Artiklen påpeger, at en måde at prioritere Forsvarets opgaver på, kan være at strukturere det som et kombinationsforsvar, der i højere grad end i dag, ser Forsvaret som en del af den samlede statslige sikkerhedsindsats.

Regeringen sagde nej. I april 2003 tilbød USA danske styrker ansvaret for en region i det centrale Irak. Amerikanernes plan var, at de danske styrker skulle oprette et brigadehovedkvarter og derfra lede en multinational styrke – i alt skulle det danske bidrag være på omkring 800 soldater (Ritzau, 2003a). Oppositionen var skeptisk overfor det amerikanske forslag. »Der er ikke nogen mening i, at Danmark i forhold til andre lande som USA og Storbritannien skal gå ind med et så stort militært bidrag« udtalte Mogens Lykketoft (S), som foretrak et fokus på genopbygning og

nødhjælp for den danske indsats (Ritzau, 2003b). Efter at regering og opposition havde været uenige om deltagelsen i invasionen af Irak, ønskede regeringen borgfred om den danske deltagelse i besættelsen af Irak. Det var en grund til at sige nej til amerikanerne, som var så meget desto mere kærkommen for regeringen, som ikke var begejstret for udsigten til at betale regningen for en stor mission til Irak.

Den beslutning, som regering og opposition stod overfor i 2003, handlede om de to spørgsmål, der har sat rammerne for Forsvarspolitikken i perioden 2001-2011: Skal missionerne være lange eller korte og skal det militære bidrag være muliggørende eller afgørende? Siden Danmark ikke havde mulighed for at stille så mange soldater til en mission fokuseret på militære afgørelser i lang tid, ville et ja til amerikanernes tilbud have været betinget af en kort udsendelsesperiode (for eksempel et år). Det var et sådant »interventionsforsvar«, Forsvaret ønskede at indrette sig på, og det virker som om amerikanerne havde gjort deres hjemmearbejde, da det netop var den type mission, som de bad Danmark udføre i Irak. Fordi regeringen og oppositionen sagde nej til den korte og intensive model, satte beslutningen i 2003 det danske Forsvar ind på et spor, hvor det var di-

mensioneret til korte interventioner, men faktisk udførte lange militære kampanjer – både i Irak og, fra 2006, i Afghanistan. I 2011 havde dette misforhold mellem de missioner, som de væbnede styrker var indrettet til at udføre, og dem de faktisk udførte, udhulet Forsvarets økonomi. Dermed var dansk forsvarspolitik rykket tilbage til start. De forsvarspolitiske mål og Forsvarets ressourcer til at udfører dem hang ikke sammen før 2005 og de hænger ikke sammen i 2011 på trods af de omfattende reformer og nye missioner, som Forsvaret har gennemført i mellemtiden. Tværtimod står Forsvaret i 2011 med udsigt til omfattende besparelser i budgetperioden 2015-2020. Ud fra den betragtning har perioden fra 2001-2011 været en tabt tid for det danske Forsvar.

Denne artikel handler om de valg, som generaler, embedsmænd og politikere har stået overfor de sidste ti år. Den handler om de valg, som man har truffet, og de valg, som man kunne have truffet. I den forbindelse er det vigtigt at skelne mellem udenrigs- og sikkerhedspolitiske valg og forsvarspolitiske valg. I den danske statsforvaltning er udenrigs- og sikkerhedspolitiske valg Udenrigsministeriets ressort, mens forsvarspolitikken primært handler om at stille de midler til rådighed, som kan realisere udenrigs- og sikkerhedspolitiske prioriteter. Imidlertid er forsvarspolitikken ikke blot udførende. Den måde, som man vælger at indrette Forsvaret på, har store konsekvenser for, hvilke forsvarspolitiske redskaber som politikerne rent faktisk kan vælge at anvende i en konkret situation. Denne artikel vil fokusere på, hvordan Forsvarets *politiske økonomi* er konstituerende for de muligheder, Danmark har på det sikkerhedspolitiske område.

I denne artikel vil politisk økonomi bliver forstået som prioritering af opgaver og fordelingen af ressourcer, der finder sted på baggrund af politiske beslutninger, men som samtidig danner grundlaget for disse. Set fra

den politisk-økonomiske vinkel er det ikke den ophidsede diskussion om Irak-krigen, hvorvidt og hvordan danske styrker har taget fanger i Afghanistan og andre af de emner, der har fyldt meget i debatten i og udenfor Christiansborg, der er de centrale spørgsmål. Det centrale for forsvarspolitikken har ikke været disse politiske debatter, men de mere stilfærdige, strukturelle valg, som oftest er foretaget langt fra offentlighedens søgelys. Artiklen vil opstille fire strukturelle alternativer for det danske Forsvar, henholdsvis et stabliseringsforsvar, kampagneforsvar, interventionsforsvar og kombinationsforsvar. Det er artiklens argument, at Forsvarets politiske økonomi har været defineret af den struktur, som et stabliseringsforsvar gav, for siden at udvikle sig til et kampagneforsvar. I de næste år vil Forsvaret muligvis udvikle sig til et kombinationsforsvar. Imidlertid har hverken den politiske, administrative eller militære ledelse været tilstrækkeligt bevidste om, hvilken model Forsvaret fungerede efter. Det er en stor del af forklaringen på de økonomiske problemer, som Forsvaret står i.

Forsvaret som værktøjskasse

I 2003 sendte Danmark ca. 400 soldater til det sydlige Irak, som en del af den britiske styrke i Basra, mens den multinationale division tilfaldt polakkerne. De polske styrker forlod Irak i 2005 i bevidstheden om, at de havde gjort sig gældende i deres område, mens de danske styrker forlod Irak i 2007 sammen med briterne. Amerikanerne var ikke imponerede: »dybest set har briterne lidt nederlag i det sydlige Irak«, fortalte en højtstående efterretningsperson *Washington Posts* Thomas Ricks i 2007 (Ricks, 2009: 177). Havde regeringen taget imod det amerikanske tilbud, ville Danmark have kunnet forlade Irak inden den hjemlige konsensus brød sammen og med muligheden for at have fået succes på vores egne præmisser, snarere end at lide nederlag på briternes præmisser.

At regeringen sagde nej viser ikke alene, at

»militariseringen« af dansk sikkerhedspolitik (Heurlin, 1993) er mindre entydig, end det kan synes ved første øjekast. Ydermere viser den politiske prioritering, som regeringens afvisning udgjorde, at Forsvarets politiske økonomi har været en afgørende faktor for »aktivismens« faktiske udførelse. På den ene side har regeringen, særligt under Anders Fogh Rasmussen (V), fremhævet det danske engagement i krigene i Irak og Afghanistan som et værdipolitisk spørgsmål, hvor Danmark var parat til at betale prisen og bære byrden for at stå skulder ved skulder med sine vestlige allierede (Rasmussen, 2003). At både prisen og byrden imidlertid har været nøje afmålt, illustrerer ovenstående eksempel. På den anden side har for eksempel SF's Holger K Nielsen understreget, at »S og SF vil gøre op med militariseringen af dansk udenrigspolitik efter et regeringsskifte« (Nielsen, 2011). Dog har SF gradvist tilsluttet sig forsvarsforligskredsen i 2009 samt stemt for indsættelsen af luftstyrker mod Libyen i marts 2011. »Militariseringen« er med andre ord sket med stemmer fra ikke alene SF, men også fra socialdemokraterne og de radikale.

Brudlinen i dansk forsvarspolitik går ikke (længere) mellem de, som ønsker en aktiv brug af militære magtmidler, og de der foretrækker en sikkerhedspolitik baseret på civile midler, som ulandsbistand (Rasmussen, 2005). Fra 2004 begyndte Forsvaret at portrættere sig selv som »værktøjskasse«, som regering og Folketing kunne anvende til at løse en række stadig mere komplekse problemer i en globaliseret verden. Den opfattelse af Forsvaret har politikerne på begge sider af folketingssalen taget til sig. Det betyder imidlertid, at Forsvaret bliver betragtet som en statsinstitution, der skal levere løsninger – også på problemer indenfor andre ministerområder. Det er et brud med opfattelsen af Forsvaret under den Kolde Krig og i perioden umiddelbart efter, hvor Forsvaret blev betragtet som en forsikringspolice, som kun skulle indløses i en national nødsituation. Forsvar-

spolitikken er blevet et element i en sikkerhedspolitik, der omfatter flere og flere sektorer uden for den traditionelle militære sektor af sikkerhedspolitikken. Selv hvis man ønsker et andet fokus på den danske sikkerheds- og udenrigspolitik, betyder det således ikke nødvendigvis en mindre rolle for Forsvaret – men snarere en anden rolle. For første gang i nyere tid er det definerende spørgsmål for dansk forsvarspolitik ikke Viggo Hørups »*hvad skal det nytte?*«; spørgsmålet er snarere »*hvordan skal det nytte?*«

Hvordan-spørgsmål handler om ressourcer snarere end retorik. Et studie af de sidste ti års forsvarspolitik baseret på, hvad regering og opposition har sagt, vil således give et langt mere sort-hvidt billede af forsvarspolitikken, end en analyse af Forsvarets politiske økonomi. En sådan analyse vil understrege, hvordan forsvarspolitikken har været drevet af en grundlæggende mangel på sammenhæng mellem retorik og ressourcer og mangel på sammenhæng mellem langsigtede forsvarspolitiske planer og aktuelle udenrigspolitiske behov. Sammenhængen mellem politikken og økonomien fremgår tillige af udsigterne for Forsvaret de næste ti år. For ønsket om en nytænkning af sikkerheds- og forsvarspolitikken bliver understreget af en bred politisk opbakning til at spare ca. ti procent af forsvarsbudgettet samtidig med, at de danske styrker gradvist bliver trukket tilbage fra Afghanistan. Er tilbagetrækningen fra krigen i Afghanistan afslutningen på den »militaristiske« politik og begyndelsen på en ny? Netop fordi forsvarspolitikken handler om, hvordan Forsvarets værktøjskasse anvendes, er de valgmuligheder, som en ny regering står overfor, når der skal spares og prioriteres i Forsvaret strukturelt set de samme, som de var for ti år siden. I denne artikel gennemgås fire typer Forsvar, som regering og Folketing kan vælge imellem og redegøre for den politiske økonomi i disse valg. Først er det imidlertid værd at se på udgangspunktet for reformerne af Forsvaret i 2005.

Fra international brigade til internationalt forsvar

28,6 procent blev sparet på forsvarsbudgettet fra 1985 til 2004 (Ringsmose, 2008: 356). Selvom Finansministeriet således havde indkasseret »fredsdividenden«, havde Forsvaret ikke tilsvarende omstillet sig fra en sikkerhedspolitisk virkelighed, hvor forsvaret af det nationale territorium mod et angreb fra Warszawa-pagten var den dimensionerende opgave. Forsvarskommissionen af 1988 udkom netop som muren faldt, men gjorde meget ud af, at dens arbejde var afsluttet *inden* omvæltningerne i Øst, og at disse således ikke kunne lægges til grund for fremtidens forsvar. Kommissionen vurderede, at Danmark ikke kunne forvente et angreb fra Øst inden for de næste ti år. Ti år var en periode lang nok til, at man kunne skrue ned for en række af Forsvarets aktiviteter, men en periode for kort til, at man grundlæggende kunne forandre Forsvarets organisation og kapabiliteter, hvis det skulle kunne udføre de samme missioner om ti år. Man kunne med andre ord godt spare, men dårligt tænke nyt. Denne meget konservative tilgang fortsatte frem til Forsvarskommissionen af 1997, hvor man konkluderede, at »Danmark i dag nyder godt af en sikkerhedsgeografisk placering, der indebærer tryghed nærmest uden fortilfælde« (Forsvarskommissionen, 1998: 21). På det tidspunkt var Danmark engageret i missioner på Balkan og analysen skulle give konceptuel ramme for sådanne operationer.

Forsvaret introducerede i 1993 den Internationale Brigade, hvormed man søgte at opstille en styrke, som var baseret på det danske værnepligtsforsvar, som ikke desto mindre kunne udsendes. Den internationale brigade havde en række problemer, blandt andet var man ikke i stand til at rekruttere så mange soldater som planlagt (Rigsrevisionen, 2005: 15). Grundlæggende var problemet, at man satte en struktur udviklet til at uddanne og føre soldater til en type mission til at udføre en anden. Brigaden satte således hærens organi-

sation under pres, fordi den indførte et produktionskrav, der ikke var dækning for i organisationen. Den var baseret på værnepligt, men der var ikke politisk ønske om at udsende værnepligtige og de var ikke tilstrækkeligt uddannede til at umiddelbart at kunne udsendes. I stedet indførte Forsvaret såkaldte reaktionsstyrkekontrakter, hvor værnepligtige kunne melde sig efter endt værnepligt. Det brød med mobiliseringsforsvaret som koncept. Ydermere undervurderede Forsvaret omkostningerne ved at opretholde en international brigade.

Da »9-11« oprandt, havde Danmark således et Forsvar, som kun i ringe grad var organiseret til at møde de sikkerhedspolitiske udfordringer, som Danmark rent faktisk stod overfor. Det faktum, at Forsvaret løste de mest relevante opgaver, som tilføjelser til, hvad man i øvrigt beskæftigede sig med, forplantede sig i hele organisationen, som simpelthen ikke var fokuseret på én kerneydelse. Det kom blandt andet til udtryk i, at forsvarsminister Svend Aage Jensby i december 2002 måtte forklare forsvarsforligspartierne, at Forsvaret stod til et underskud på 1 mia. kr. i 2003 og 2004. »Der er behov for en tilpasning af Forsvarets økonomi med henblik på en bedre balance mellem mål og midler«, udtalte forsvarsministeren (Ritzau, 2002).

Forsvarets økonomiske situation var uholdbar, fordi Forsvaret var organiseret forkert i forhold til de opgaver, som etaten skulle løse. Men denne organisation var resultatet af manglende politisk vilje til at definere mål for Forsvaret efter den Kolde Krig. »9-11« betød politisk vilje til forandring. Med et slag var den konservative tilgang til det sikkerhedspolitiske miljø, som havde retfærdiggjort den manglende innovation på det forsvarspolitiske område, delegitimeret. Der var brug for nye visioner. Tidligere forsvarschef, General Jesper Helsø husker, hvordan departementscheferne fra stats- og finansministeriet henvendte sig til ham og foreslog, at For-

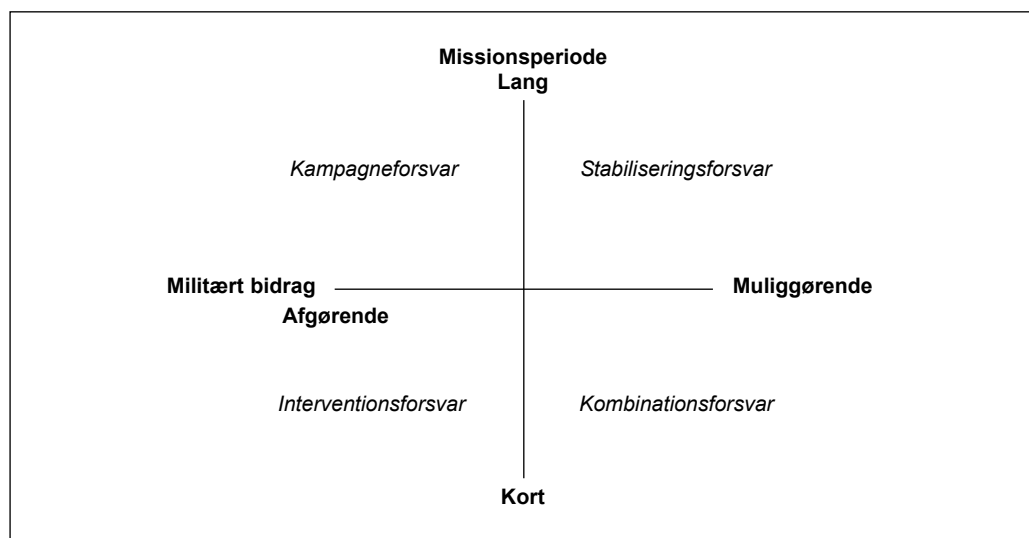
svaret nytænkte måden hele forsvarsbudgettet blev anvendt på. Det var slut med 1990'erne lappeløsninger; nu skulle mission og organisation passe sammen. I Forsvarskommandoen kaldte man det »barmark«-tilgangen (Helsø, 2010; Rasmussen, 2011). Da Helsø's stab satte sig til at tænke over, hvordan fremtidens forsvar skulle se ud, stod de over for nogle grundlæggende valg. Dansk forsvarspolitik's politiske økonomi kan beskrives i disse valg, som fremstillet nedenfor.

Et grundlæggende valg i dimensioneringen af Forsvarets styrker og organisation var længden af en missionsperiode. En »lang« mission krævede infrastruktur i form af lejre, infrastruktur og andet, der skulle understøtte operationer i lang tid. Først og fremmest afgjorde missionens længde, hvor stort et logistisk apparat, det var nødvendigt at opstille og hvilken type logistik, der var brug for. En »kort« mission, hvor mange styrker skulle hurtigt frem, kunne for eksempel kræve militær lufttransport i store mængder, hvilket både er dyrt at anskaffe og vedligeholde, og som sådant dyrt at afskrive i forhold til den

korte anvendelsesperiode. Lange missioner kunne derimod sikre konstant anvendelse af den logistiske kapacitet, hvilket stillede sine egne krav, der måske til gengæld kunne mødes med lavere omkostninger, fordi lange missioner gav mulighed for at sikre sig logistiske kapaciteter undervejs og – vigtigst – at chartre civil transportkapacitet.

Dimensionen kort-lang missionsperiode skal holdes op imod, hvorvidt det militære bidrag til missionen skulle være »afgørende« eller »muliggørende«. En mission, hvor det militære bidrag er »afgørende«, skal i denne sammenhæng forstås som en mission, hvor målet for missionen kan realiseres ved militære magtmidler, således at det er den militære indsats, der er afgørende for succes eller fiasko. I den modsatte ende af spektret for militære magtmidler finder vi de missioner, hvor militære midler er »muliggørende«. I dette tilfælde er militære midler måske nok en nødvendig, men ikke en afgørende, faktor for missionens succes. Forsvaret kan bidrage med logistisk kapacitet til at muliggøre leveringen af nødhjælp eller katastrofebistand til

Figur 1: Strukturelle alternativer for dansk forsvar

fjerne egne, eller Forsvaret kan bidrage med væbnet magt til at facilitere en opbygning af »governancestrukturer«. Selvom muliggørende militære bidrag kan være fredelige (fx logistisk), så kan de lige så vel være »skarpe« i den forstand, at de militære styrker er i kamp. Den afgørende forskel mellem afgørende og muliggørende militære indsatser eller således ikke intensiteten i eventuelle kamphandlinger, men det formål, som disse kamphandlinger tjener. Dimensionerne »missionsperiode« og »militært bidrag« skaber fire forsvarsformer med fire forskellige politiske økonomier, som vi vil diskutere nedenfor.

Stabiliseringsforsvar

Målet for stabiliseringsmissioner er at skabe eller genskabe sociale, økonomiske og politiske strukturer i et samfund med henblik på at sikre stabilitet. Et forsvar organiseret til at gennemføre stabiliseringsmissioner skal kunne opstille militære styrker, der – i samarbejde med andre landes væbnede styrker – kan muliggøre den civile indsats for at skabe et stabilt samfund, i en lang periode. I 2004 havde det danske forsvar en betydelig erfaring med stabiliseringsoperationer på Balkan, hvor danske soldater havde været udstationeret i Kroatien, Bosnien (1992-2004) og Kosovo (1999-). Stabiliseringsoperationer er primært hæroperationer, idet de kræver tilstedeværelsen af soldater i et forhold til civilbefolkningen, som skaber den grundlæggende sikkerhed, der er en forudsætning for den civile genopbygningsindsats. Stabiliseringsoperationer kan have et højt kamp- og konfrontationsindhold, særligt når stabiliseringsstyrken skal etablere kontrol med et område, men de er ikke »skarpe« i lang tid (i så tilfælde er der i denne artikels forstand tale om en kampagne). Som sådan var stabiliseringsoperationer velegnede til de styrker, som den danske hær kunne stille i 1990'erne. Fra de værnepligtiges rækker kunne man rekruttere soldater, der med beskeden yderligere træning kunne udføre rutinemissioner og i kraft af deres civile tilknytning fungerede

godt i interaktion med lokalbefolkning og civile myndigheder. Interaktionen med de civile myndigheder var nødvendig i det omfang, at hæren skulle sikre ro og orden, men sikkerhedssituationen var sådan, at de civile myndigheder kunne operere på egen hånd. Det gav anledning til introduktionen af begrebet »samtænkning«, der netop på det tidspunkt handlede om at koordinere den civile og militære indsats så de blev »tænkt sammen« i den samlede planlægning.

Daværende forsvarsordfører for Venstre Søren Gade forestillede sig i 2003, at Forsvaret skulle udvikle sine stabiliseringskapaciteter (Gade og Poulsen, 2003). Det ville betyde et forsvar domineret af hæren, hvor værnepligt fortsat var den fortrukne rekrutteringsform. Selvom Gade forestillede sig nogle organisatoriske effektiviseringer (blandt andet en sammenlægning af departement og kommando) var fremtidens forsvar 1990'ernes forsvar. På mange måder er det et sådant forsvar, som Norge og Sverige beholdt i perioden. Den grundlæggende Kold Krigs struktur bevaret, men i et vist omfang gearret til nye sikkerhedspolitiske vilkår. En stående diskussion for sådan et forsvar er, hvor »afgørende« kapaciteter de militære enheder skal have. Netop fordi stabiliseringsopgaverne er ordensopretholdende, mangler de militære styrker nogle grundlæggende færdigheder, som man normalt forbinder med politistyrker. Man kan således argumentere for, at gendarmerienheder bør oprettes for at bedre kunne løse opgaverne (Baumann, 2002). Denne logik var en væsentlig årsag til, at det danske forsvar i 2004 ønskede sig væk fra denne model. Hvis Forsvaret skulle specialisere sig i stabiliseringsoperationer, ville kerneydelsen være i modstrid med organisationens opfattelse af sig selv. Der var brug for at definere en kerneydelse, som afspejlede Forsvarets selvopfattelse.

Interventionsforsvar

Målet for interventionsmissioner er med

væbnet magt at gennemtvinge politiske mål i et fjendtligt miljø – som oftest en fremmed stat. Et forsvar organiseret til at gennemføre interventionsmissioner skal kunne opstille militære styrker, der i kombination mellem forskellige våbenarter og i samarbejde med andre landes væbnede styrker, kan slå afgørende til mod fjendtlige militære styrker. I 2004 var både interventionen i Afghanistan (2001) og Irak (2003) i frisk erindring. Danmark havde bidraget til begge missioner, men i anden fase af kamphandlingerne og med relativt begrænsede styrker. Skarpest havde indsatsen været i Afghanistan, hvor man bidrog med specialstyrker og F-16. I Irak bestod deltagelsen i første omgang i en ubåd, som tjente en endnu mere symbolsk rolle end den danske korvet havde gjort i Irak-krigen i 1991. Indsatsen med bombekampagnen mod Kosovo i 1999 var snarere det, som Forsvaret havde i tankerne, da det ønskede at organisere forsvaret som et interventionsforsvar. Det var den kapacitet, som amerikanerne efterspurgte i Irak. Denne måde at tænke forsvaret på var i overensstemmelse med regeringen Anders Fogh Rasmussens politik om at deltage i forreste line med USA. »Hvis man mener noget alvorligt med vore værdier, med frihed, demokrati og menneskerettigheder«, sagde Anders Fogh Rasmussen, »så må vi også selv yde et aktivt bidrag til at forsvare dem. Også imod svære odds. Selv når der skal træffes upopulære og farlige beslutninger« (Rasmussen, 2003).

I Forsvarets udspil til Forsvarets ordning fra 2004 (det såkaldte K-notat) skitserede man et forsvar, der skulle kunne bidrage til militære afgørelser for derefter hurtigt at kunne blive trukket hjem. Man ville koncentrere de begrænsede danske militære ressourcer i tid for på den måde at opnå den størst mulige militære effekt. Fordi fokuseret var på den militære effekt var tænkningen værnssfællens i den forstand, at man fokuserede på kombinationen af militære magtmidler i den mest optimale konfiguration i den enkelte situation. Et

afgørende begreb var »helstøbte kapaciteter«, idet man planlagde, at det danske forsvar ikke skulle besidde kapaciteter, der ikke kunne anvendes både ud og hjemme. Dette var et brud med mobiliseringsforsvaret, og dermed brød forsvarsplanlæggerne med 1990'ernes dimensionering af forsvaret som en forsikringspolice. Nu var forsvaret en værktøjskasse, som politikerne skulle anvende.

Af sammen grund skulle Forsvaret være professionelt. Selvom værnepligten blev opretholdt, så skulle basisstyrken (også i hæren) være professionel. Værnepligten var et rekrutteringsredskab mere end noget andet. For at kunne understøtte disse interventionsstyrker omfavnede Forsvaret ideen om administrative fællesskaber, der på det tidspunkt var Finansministeriets arketype for effektiv organisation af den offentlige sektor, og centraliserede materielindkøb, personale, regnskab og andre funktioner i hvad man kaldte funktionelle tjenester. Med denne omorganisering håbede Forsvaret at forlade 1990'ernes besparelser til fordel for en forretningsmodel, som hvilede i sig selv. Hvor forsvarsets driftsøkonomi hidtil havde været baseret på, at man havde en struktur for fred og en anden, mobiliseret struktur, for krig, skulle man nu have et Forsvar, der altid var operationsklar og principielt kostede det samme i og uden for mission.

Interventionsforsvaret forblev et mål; det blev aldrig en realitet. Første glimt af denne manglende overensstemmelse mellem forretningsmodellen og praksis, fik man, som nævnt, da regeringen afviste det amerikanske ønske om at stille en interventionsstyrke til Irak. Imidlertid holdt Forsvaret længe fast i, at dette var organisationsmodellen, også selvom realiteten blev en anden. Det underminerede sammenhængen i forsvarspolitikken og forsvarsbevillingerne. For i virkeligheden fik Danmark et kampagneforsvar, og det fungerede efter en ganske anden politisk økonomi.

Kampagneforsvar

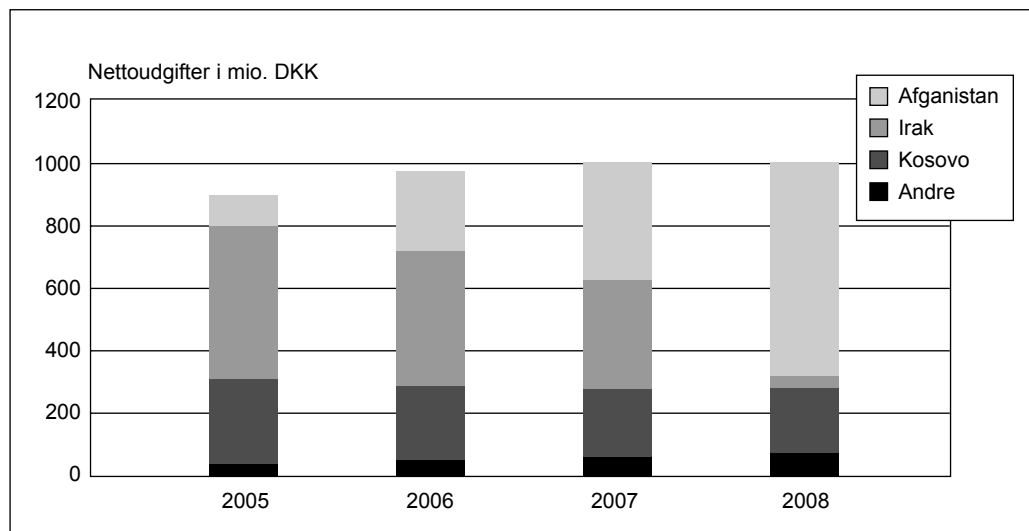
Målet for kampagner er over en længere periode at gennemføre en række militære operationer med henblik på at gennemføre et overordnet politisk mål. Et forsvar organiseret til at gennemføre kampagner skal over længere tid kunne opstille, opretholde og understøtte militære styrker, der i kombination mellem forskellige våbenarter og i samarbejde med andre landes væbnede styrker, kan slå afgørende til mod fjendtlige militære styrker. Den danske indsats i Irak (2003-7) blev ikke en interventionsmission, som ønsket af amerikanerne. I stedet fortsatte Forsvaret med at gøre, hvad det havde gjort på Balkan, men operationsmiljøet i Irak var langt mere fjendtligt, og derfor lå operationerne i Irak et sted mellem stabiliserings- og kampagneoperationer.

Missionen i Afghanistan blev for alvor definerende for det nye forsvar. Det var her, at det nye forsvar for alvor skulle stå sin prøve. Forsvarets mål var at indsætte en bataljonskampgruppe i Helmand i det sydlige Afghanistan.

Da styrkerne blev trukket ud af Irak, kunne dette mål realiseres (Rasmussen, 2011). Imidlertid blev missionen i Afghanistan alt andet end kort. Den blev en fortsættelse af stabiliseringsindsatserne på Balkan og i Irak, men i et miljø, hvor det hurtigt viste sig, at de danske styrker ikke skulle muliggøre en civil indsats, men skabe en militær afgørelse. I søgen efter denne afgørelse indsatte man mekaniserede hærstyrker, med støtte af morterer og kampvogne. Missionen i Afghanistan var med andre ord en klassisk hæroperation, der kombinerede forskellige våbenarter. Det gav store omkostninger i ammunition og materiel samtidig med, at den lange mission skabte store behov for at indrette mere eller mindre permanente installationer. Det krævede en enorm logistisk indsats at forsyne denne operation. Det medførte stærkt stigende udgifter.

Som formanden for forsvarskommissionen af 2008 bekymret konstaterer, så belastede missionerne økonomien, således at Forsvaret kun fik budgettet til at hænge sammen i kraft af ubesatte stillinger: »Forsvaret vil ultimo

Figur 2: Operationsudgifter 2005-8

Kilde: Forsvarskommissionen (2009: 150).

2009 have ca. 2.300 ubesatte stillinger. Når det overhovedet har kunnet lade sig gøre at få økonomien til at hænge sammen indtil nu, skyldes det netop, at den sparede lønsum har kunnet bruges til at dække hullet – men den går jo ikke i længden. Belastningen på de soldater, der bliver tilbage i Forsvaret, bliver bare endnu større» (Forsvarskommissionen, 2009: 10). Kampagneforsvaret gav kumulativt øgede udgifter. Udgifterne til internationale operationer steg således med 44 procent fra 2006 til 2010 (Forsvarskommandoen, 2010: 52).¹ På trods af en forøgelse af forsvarsbevillingen for 2010-2015, manglede Forsvaret allerede i 2010 penge. Forsvaret var dermed tilbage til situation fra 2002, hvor opgaverne ikke stemte overens med strukturen og strukturen ikke stemte overens med bevillingen. Som forsvarskommissionen af 2008 konkluderede som et ekko af forsvarsministers Jensbys bemærkninger fra 2002: »er der imidlertid ikke for nærværende balance mellem Forsvarets opgaver og de tildelte ressourcer« (Forsvarskommissionen, 2009: 318). Den afgørende forskel på 2002 og 2010 var, at man nu rent faktisk udførte missioner og at det var disse missioner, der kostede mere, end man fra politisk hold tilsyneladende var villig til at betale for Forsvaret. Forsvarets økonomi var baseret på korte missioner, og de lange missioner underminerede systematisk forsvarets økonomi og belastede dets strukturer og personale.

Kombinationsforsvar

Målet for kombinationsmissioner er at forme specifikke processer eller påvirke situationer i en globaliseret verden præget af mange forskellige typer af aktører i forskellige sociale, økonomiske og politiske sammenhænge. Et forsvar organiseret til at gennemføre kombinationsmissioner skal kunne bidrage til en national indsats, der involverer mange forskellige elementer (civile såvel som militære), med militære kapaciteter, der muliggør løsningen af specifikke opgaver. Hvis et interventionsforsvar er et »tæskehold«, så er et

kombinationsforsvar en »vognmandsforretning«. Forsvaret er i stigende grad at betragte som en aktør i et offentligt marked for serviceydelser, hvor andre statslige enheder eller international organisationer udbyder eller efterspørger missioner og kapaciteter. Et af Forsvarets primære aktiver i et strategisk miljø således præget af »new public management« er dets logistiske kapaciteter og dets evner til hurtigt at indsætte specialiserede militære enheder. Forsvarets transportkapaciteter og evne til at operere uden infrastruktur kan muliggøre en lang række missioner, og gøre andre statslige institutioner i stand til at gennemføre deres opgaver. Forsvaret kunne således for eksempel bistå med evakueringen af danske statsborgere fra Libanon i 2006.

Vognmandsmetaforen kan dække over det faktum, at kombinationsoperationer kan indeholde et ganske stort element af volds-magt. Man kan for eksempel betegne den amerikanske indsats i Pakistan i disse år som en kombinationsoperation, hvor man på den ene side søger at skabe stabile regerings-strukturer og økonomisk udvikling og på den anden side har rutinemæssige droneangreb og indsætter specialstyrker mod al-Qaeda og Talebans skjulesteder.

I hele den vestlige verden er der et øget fokus på væbnede styrkers bidrag til en regerings samlede sikkerhedspolitik. Senest har den britiske regering foretaget en analyse af sin samlede sikkerheds- og forsvarspolitiske portefølje (fra ulandshjælp til atomslagstyrke) med henblik på bedre at kunne prioritere ressourcer i forbindelse med dramatiske besparelser på bl.a. forsvaret (*Securing Britain*, 2010). Selvom missionen mod Libyen kan udvikle sig i denne retning, har Danmark endnu ikke officielt gjort kombinationsoperationer til en dimensionerende faktor i forsvarspolitikken. Forarbejdet til 2005-forliget var i høj grad præget af en bevidsthed om, at Forsvarets ressourcer skulle kunne indtænkes og samtænkes i andre statslige myndigheders

indsats for Rigets sikkerhed. Missionerne i Irak og Afghanistan fokuserede imidlertid Forsvaret på internationale operationer. Nu betyder kravene om en 10 procents besparelse på forsvarsbudgettet, at prioriteringer er nødvendige. Det vil rejse et krav om at se Forsvarets kapaciteter i relation til resten af statens magtmidler. Ydermere sker det på et tidspunkt, hvor missionerne i Afghanistan gradvis mindskes. Det vil betyde, at der for første gang siden 2003 ikke er en mission, der dikterer et særligt behov for mennesker eller materiel. På den baggrund vil hæren ikke kunne fastholde, at det værn til stadighed skal tilføres ressourcer samt at værnepligten skal opretholdes for at sikre rekrutteringen til missionerne. Samtidigt vil flyvevåbnet skulle argumentere endog meget godt for at sikre sig nye kampfly af den type og det antal, som man havde forestillet sig før sparekravene. Søværnet vil blive udfordret med at sikre sig budget til at drive og bemande en række pladformer, som inkluderer tre nye fregatter, der vil være operative fra 2013. Forsvarets ressourcer må kombineres på nye måder, fordi det operationelle pres vil være af en anden karakter og bevillingerne ligeså, og disse ressourcer må kombineres anderledes til andre statslige sikkerhedsressourcer. Der er med andre ord behov for at tænke nyt og prioritere den militære indsats i forhold til resten af statens indsats for at sikre danske borgere, værdier og interesser.

Konklusioner

På 10 år har dansk Forsvar har bevæget sig fra krise til krise. Imidlertid afspejler den økonomiske krise, som Forsvaret stod i 2002, og den, som Forsvaret står overfor i 2011, to forskellige ting. I 2002 skyldtes krisen, at selvom besparelsen fra afslutningen af den Kolde Krig var blevet indkasseret, var Forsvaret ikke blevet omstillet til en ny tids missioner. Fra 2005 omlagde Forsvaret i løbet af forbløffende kort tid sine aktiviteter. Det er ikke for meget at tale om en »ketchup-effekt«, hvor et årtis opsparet behov for refor-

mer og nytænkning blev omsat til planer på 1-2 år og realiseret på 4-5 år. Det er ingen ringe bedrift. Imidlertid var det nye Forsvar en krigsmaskine, som blev samlet, mens den var i bevægelse mod nye missioner, som trak ressourcer og opmærksomhed. Derfor var det måske forståeligt, at der ikke var tilstrækkelig opmærksomhed om, at den type missioner, som Forsvaret blev sat til at løse ikke var den type missioner, som Forsvaret var dimensioneret til at løse. Ifølge Rigsrevisionen er dette manglende overblik kommet til udtryk i en mangelfuld økonomistyring. Rigsrevisionen påpegede i foråret 2011, at Forsvarsministeriet ikke havde udstukket retningslinier i form af en resultatkontrakt for Forsvarskommandoen og at Forsvarskommandoen ikke havde de nødvendige styrings- og informationssystemer til at foretage økonomistyring (Rigsrevisionen, 2011). Om det manglende overblik og den manglende ledelse resulterede i en mangel på sammenhæng mellem organisation og mission eller om den manglende sammenhæng gjorde økonomistyring umulig er ikke endegyldigt afgjort med Rigsrevisionens rapport. Rapporten viser imidlertid den grundlæggende ubalance i Forsvarets økonomi og den manglende evne til at tage hånd om problemet. For hverken den civile eller militære ledelse af de væbnede styrker har øjensynligt evnet at løse den grundlæggende ubalance mellem mål og midler indenfor dansk forsvarspolitik. Forsvarets økonomi kunne kun hænge sammen, hvis missionerne var korte (men så kunne de til gengæld også være intensive kampoperationer). Imidlertid blev missionerne lange og dyre. At det endte sådant var et udtryk for, hvilke missioner politikerne efterspurgte, men også et udtryk for, hvordan Forsvaret valgte at organisere og opstille sine styrker. I 2011 er der således atter et misforhold mellem mål og midler i dansk forsvarspolitik. Imidlertid er de valg, som Forsvaret og dets politikere står overfor, de samme: man kan sammensætte et Forsvar af dimensionerne korte-lange missioner og afgørende-mulig-

gørende missioner. Det kræver en integration af mål og midler, som det ikke har været muligt at gennemføre de sidste ti år. I den forstand har perioden 2001-2011 været Forsvarets tabte tid.

Note

1. Det tal er behæftet med nogen usikkerhed pga Forsvarets regnskabsmetoder. Rigsrevisionen bemærker, at Forsvaret i 2007 formålsfordelte halvdelen af omkostninger til internationale operationer; i 2008 formålsfordelte man to tredjedele af omkostningerne (Rigsrevisionen, 2010: 14).

Referencer

- Baumann, Tage (2002), *Kriger i åbent landskab*, København: Fremad.
- Forsvarskommandoen (2010), *Årsrapport 2010*, København: Forsvarskommandoen.
- Forsvarskommissionen af 2008 (2009), »Notat vedr. budgetredegørelse for forsvarets virksomhed 2004-2008«, Beretning fra Forsvarskommissionen af 2008, Bilagsbind 2, *Dansk forsvar; globalt engagement*, København: Forsvarsministeriet, pp. 527-44.
- Forsvarskommissionen af 1997 (1998), *Forsvaret i 90'erne – Beretning fra Forsvarskommissionen af 1997*, København: Forsvarsministeriet.
- Gade, Søren og Troels Lund Poulsen (2003), *Den forandrede verden*, København: Lyngholm Business.
- Helsø, Jesper (2010), Interview med forfatteren.
- Heurlin, Bertel (1993), »Nye prioriteringer i dansk udenrigspolitik«, i Nikolaj Pedersen og Christian Thune, red., *Dansk udenrigspolitisk årbog 1993*, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut/Jurist- og økonomforbundets forlag, pp. 30-50.
- Nielsen, Holger K. (2011), »Libyen-aktion er velbegrundet«, *Information*, 15. april.
- Rasmussen, Mikkel V. (2011), *Den gode krig?*, København: Gyldendal.
- Rasmussen, Mikkel Vedby. (2005), »»What's the use of it?«: Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force«, *Cooperation and Conflict*, 40(1).
- Rasmussen, Anders Fogh (2003), *60 året for 29. august 1943*, Statsminister Anders Fogh Rasmussens tale den 29. august.
- Ricks, Thomas E. (2009), *The Gamble. General Petraeus and the Untold Story of the American Surge in Iraq, 2006-8*, London: Allen Lane.
- Rigsrevisionen (2011), *Beretning til statsrevisorerne om forsvarets økonomistyring*, København: Rigsrevisionen.
- Rigsrevisionen (2010), *Notat til statsrevisorerne om beretning om Forsvarets understøttelse af sine militære operationer i Afghanistan*, København: Rigsrevisionen.
- Rigsrevisionen (2005), *Beretning til statsrevisorerne om rekruttering til hærens reaktionsstyrker*, januar.
- Ringsmose, Jens (2008), »Frihedens assurancepræmie«: Danmark, NATO og forsvarsbudgetterne, Odense: Syddansk universitetsforlag.
- Ritzau (2003a), »Danmark tilbudt at lede sektor i Irak«, 15. april.
- Ritzau (2003b), »Dansk afvisning af amerikansk ønske om soldater«, 24. april.
- Ritzau (2002), »Milliardunderskud i forsvaret«, 12. december.
- Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review*, Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty, October 2010.

Boganmeldelser

Jens Erik Kristensen, Hanne Nørreklit og Morten Raffnsøe-Møller, eds. (2011)

University Performance Management. The Silent Managerial Revolution at Danish Universities

København: DJØF Publishing, 195 sider, kr. 350,-

En gruppe forskere, de fleste med tilknytning til Aarhus Universitet, har begået en antologi om resultatstyring af og på universiteterne. Bogen består af en introduktion samt otte kapitler, der tager meget forskellige tematikker under behandling. Introduktionen sætter scenen. Her tegnes billedet af universiteternes ændrede ledelsesstruktur og et nyt styringsregime forankret i kontrakter, akkreditering samt i stigende omfang af finansieringssystemer, der er resultatbaserede og konkurrenceudsættende. Udviklingen tolkes som et forsøg på at forvandle universiteterne til ansvarlige enhedsaktører. Inspirationen beskrives som importeret udefra med OECD som løftestang men samtidig som matchende en dansk Grundtvigiansk tradition for anti-intellektualisme. Med scenen sat, tager de otte bidrag fat på mere dybdegående analyser af de danske universitetsreformers rationale og deres implikationer.

Tre bidrag er tilbageskuende. Jens Erik Kristensen ser på, hvad der sker med de klassiske universitetsideer, blandt andet Humboldt traditionen, i disse års reformintensive tider. Pointen er, at trods det moderne universitets virksomhedslignende profil, kan det ikke overleve uden fortsat at referere til i hvert fald nogle af de klassiske ideer.

Morten Raffnsøe-Møller stiller sig for at belyse, hvorfor der er så meget modstand mod de nye former for resultatstyring netop på universitetet, som har en lang tradition for resultatstyring i forbindelse med ansættelser, publicering og for den sags skyld undervisning. Hans svar er, at den nye udefrakommende politisk-administrativt initierede resultatstyring møder modstand af to årsager. For det første, fordi den er udtryk for en magtkamp om selvstyre. For det andet, fordi den forenkler universitetets målsætninger og ideer.

Susan Wright og Rebecca Boden ser tilbage på universiteternes udvikling i de sidste 25 år i henholdsvis Danmark og UK. Fra meget forskellige udgangspositioner, hvad angår traditioner i universitetssektorerne såvel som i de offentlige sektorer, er lighederne i dagens universitetsforståelse slående. Universitetsbegrebet er omfortolket. Universiteterne skal være videnproducenter i vidensamfundet. De skal med politisk hånd drives som virksomheder med det formål at drive videnøkonomien.

Fem bidrag sætter fokus på implikationerne af den skitserede udvikling. Nikolaj Kure, Hanne Nørreklit, Philipp J.H. Shröder og Mai S. Linneberg sætter fokus på, hvordan universiteterne forsøger at konstruere sig selv som verdensledende. To cases henholdsvis Copenhagen Business School (CBS) og London School of Economics (LSE) analyseres. Den Luhmann inspirerede analyse, der empirisk tager afsæt i de to universiteters skriftlige fremstilling af deres visioner og missioner, konkluderer, at mens CBS konstruerer

sig selv som en organisation i harmoni med dens medlemmer og positionerer forskerne som børn, der behøver at udvikle sig til voksne, konstruerer LSE sig elitistisk og positionerer forskerne som voksne.

Morten Jakobsen, Tina Blegind Jensen og Margit Malmose Peyton sætter fokus på, hvordan forskerne registrerer deres forsknings- og formidlingsaktivitet samt på hvad disse registreringer anvendes til. Det empiriske materiale består primært af interviews gennemført på et institut på en dansk business school. Empirien er anonymiseret, men mon ikke den ligesom forfatterne stammer fra Aarhus? Det konkluderes, at forskerne registrerer med sigte på at promovere sig selv og legitimere deres indsats samt at universitetsledelsen har vanskeligt ved at oversætte den aggregerede resultatinformation og anvende denne i beslutningstagning.

Mai S. Linneberg, Philipp J.H. Shröder, Hanne Nørreklit og Nikolaj Kure sætter fokus på rankings. Casen er rankings af MBA studier på business school området, idet der gennemføres en komparativ analyse af fire internationale rankings. Konklusionen er, at variationen mellem de fire rankings resultater er begrænset trods variationer i metodologi. Der reflekteres over årsagerne hertil. Måles noget bagvedliggende uobserverbart f.eks. excellence? Forsøger ranking producenterne bedst at maksimere legitimiteten i deres rankings ved at fastlægge deres metodologi så denne afviger fra de øvrige men samtidig giver beslægtede resultater? Er rankings selvopfyldende profetier?

Anne Allerup Nielsen og Christa Thomsen sætter fokus på, hvordan universiteter kommunikerer samfundsmæssig ansvarlighed, corporate social responsibility (CSR). Der gennemføres en komparativ analyse af hjemmesiderne på seks universiteter i fem lande samt en nærmere analyse af strategidokumenterne fra de tre universiteter, hvis strate-

gier indeholder CSR tematikker. Det konkluderes på basis af analysen, at CSR temaet ikke for alvor er tænkt ind i strategisk universitetsledelse og at der er et stort potentiale for branding vis a vis universiteternes interesser.

Det sidste bidrag, der er skrevet af Gritt B. Nielsen, sætter fokus på, hvordan tiltag til at effektivisere studierne påvirker de studerende. Der er gennemført et antropologisk feltstudie på det naturvidenskabelige område på to universiteter umiddelbart efter introduktionen af blokstrukturer for at effektivisere herunder fleksibilisere uddannelserne, reducere frafald og styrke gennemførelsesprocenter. Det konkluderes, at forandringerne har ført til, at de studerende fokuserer på, hvad der er strengt nødvendigt for at bestå deres eksaminer og ikke engagerer sig nysgerrigt og kreativt.

Antologien indeholder mange tankevækkende observationer og refleksioner om udviklingen i den danske universitetsverden. Analyserne gribes an med varierende teoretiske og metodologiske afsæt. Dette er forfriskende, men det udnyttes desværre ikke i tværgående refleksioner.

Empirisk er der tale om relevante og interessante nedslag, men samtidig virker disse lidt tilfældige givet antologiens overordnede tematisering på resultatstyring. Der er f.eks. ingen empiriske analyser af implikationerne af kontraktstyring eller akkreditering. Antologien giver sig ud for at analysere resultatstyring i den danske universitetsverden som sådan. Dette er en sandhed med modifikationer. Som det er fremgået, er der i den del af antologien, der analyserer implikationer, en klar empirisk tyngde på business school området. Desværre diskuteres det ikke, hvad dette valg af case betyder for hvad vi kan lære om universitetsverdenen som sådan.

Antologien har undertitlen »The Silent Ma-

nagerial Revolution at Danish Universities». At de danske universitetsreformer er radikale – og dermed måske kan betegnes som en revolution – er utvivlsomt korrekt. Men at der skulle være tale om en *stille* revolution, er mere tvivlsomt. Forestillingen om den stille revolution synes at komme fra det kapitel, der sammenligner reformerne i Danmark og UK. I det omfang de andre kapitler forholder sig til revolutionens karakter indtager de nærmest det modsatte synspunkt, nemlig at der er betydelig modstand. Andre kilder tegner også et anderledes billede. Således viser en nylig nordisk komparativ analyse af den forskningspolitiske debat, at organisatoriske og ledelsesmæssige problemstillinger fylder langt mere på den danske dagsorden end tilfældet er i de andre nordiske lande (Kallerud m.fl., 2011). Helt stille går reformerne altså ikke for sig.

Antologien havde fortjent en mere ambitiøs redigering. Som læser savner man først og fremmest konkluderende refleksioner, hvor de enkelte bidrags konklusioner diskuteres i et overordnet, tværgående perspektiv. Dernæst er der svagheder også på det tekniske plan. Morten Raffnsøe-Møllers bidrag synes sat ind i elvte time. Her er ingen abstract og ingen forfatterpræsentation.

Trods de anførte kritikpunkter kan antologien anbefales som læsning for alle, der interesserer sig for de danske universiteters udvikling. Nyt input til diskussionerne af sektoren er der særligt i de bidrag, der sætter fokus på implikationerne af forandring og reformer. Sådanne analyser er der også fremadrettet et stort behov. Vi mangler systematisk viden på dette område.

Hanne Foss Hansen
Professor mso
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Reference:

Egil Kallerud, Thorvald Finnbjörnsson, Lars Geschwing, Marja Häyrynen-Alestalo, Inge Ramberg, Karen Siune og Terhi Tuominen (2011), *Public Debate on Research Policy in the Nordic Countries. A Comparative Analysis of Actors and Issues (1998-2007)*, Oslo: Nifu Rapport 11/2011.

Susanne Hegelund og Peter Mose (2011)

Javel, hr. minister! Topembedsmænds magt og ministres afmagt
København: Gyldendal, 287 sider.

Knap så unge læsere vil vide, at første del af bogens titel, »Javel, hr. minister«, hentyder til den engelske TV-serie fra 1980'erne, med den ironiske titel »Yes, Minister«. I serien vinder departementchefen, Sir Humphrey, diskret, venligt og afvæbnende for det meste magtkampene med ministeren. Det sker til tider uden, at ministeren opdager, at han har været i magtkamp med Sir Humphrey. Bogens undertitel om topembedsmænds magt og ministres afmagt understøtter også, at det er sådan billedet af samspillet mellem topembedsmænd og ministre ifølge forfatterne ser ud i dansk politik. Og Roald Als-illustrationen på bogens omslag bidrager ligeledes til billedet af de afmægtige ministre og de magtfulde embedsmænd. På illustrationen får de seneste fire statsministre Schlüter, Nyrup, Fogh og Løkke lov til at titte som små mus op ad brystlommen på en enorm nålestribet habit.

Selv om det unægtelig er svært at konkurrere på underholdningsværdien med »Yes, Minister«, er »Javel, hr. minister« for det meste velskrevet, letlæst og, hvis man har lidt hang til skadefryd, sine steder også underholdende. Lad det imidlertid være sagt med det samme: En overbevisende argumentation for, at vor tids ministre, inklusive statsministrene,

i den grad er i lommen på vor tids »Sir Humphrey'er« leverer bogen ikke.

»Javel, hr. minister« er opdelt i 14 kapitler og falder i tre dele. De tre første kapitler er viet top-embedsmandsrollens indhold og udvikling. Første kapitel hedder »Departementchefernes klub« og karakteristisk for forfatterens journalistiske tilgang hedder det i »underrubrikken«, at: »En snes højtplacerede embedsmænd er nøglepersoner i magtens Danmark. De er diskrete og mødes helst uden for offentlighedens søgelys« (p. 13). Her skulle læseren formentlig gerne få fornemmelsen af, at der nu er noget illegitimt og konspiratorisk magtudøvelse, som vil blive »afsløret«. Men reelt er det svært at forestille sig andet end, at landets departementschefer kan have legitim, faglig glæde af at sætte hinanden stævne. Og det er også svært at se, hvorfor de skulle sætte hinanden stævne i offentlighedens lys.

Anden del består af fem kapitler, hvoraf størsteparten er viet fire tunge ministerier, Statsministeriet, Finansministeriet, Justitsministeriet og Udenrigsministeriet. De fire ministerier har i større eller mindre omfang alle væsentlige tværgående opgaver i forhold til andre ministerier. Det femte kapitel ser på et fagministerium, Undervisningsministeriet, der i de senere år – formentlig til både overraskelse og blandede følelser for de fleste ansatte i undervisningssektoren – er blevet lidt af en politisk kampplads.

Tredje del fokuserer i seks kapitler mere på samarbejdet og nok især konflikter mellem ministre og embedsmænd. Det næstsidste kapitel, bogens korteste kapitel, behandler »Spindoktoren« og de problemer, som det kan give at få »spindoktorerne« indpasset i samspillet mellem minister og topembedsmænd. Her kan man en passant hæfte sig ved forfatterens vurdering, at Schlüters ministerielle embedsmænd, ministersekretærene, havde væsentlig bedre føling med og leverede

de bedre servicering af medierne end de udefra rekrutterede rådgivere under Nyrup (pp. 256-257). I forlængelse af kapitlet om »spindoktorerne« munder sidste kapitel ud i en genoptagelse af diskussionen om statssekretærer og viceministre. Det er især denne del af bogen der efterfølgende har fået plads i den offentlige debat.

Bogen bygger formentlig primært på interviews med tidligere ministre og topembedsmænd og med en del nuværende ministre samt eksperter. På tematisk passende steder optræder citat-brudstykker fra navngivne kilder. Citaterne er nok det nærmeste man kommer dokumentation for bogens lejlighedsvis temmelig firkantede påstande om, hvordan centraladministrationen fungerer. Uagtet at forfatterne muligvis har haft held til at få flere til at medvirke end normalt for den type af bøger, er det vanskeligt grænsende til det umulige at kikke forfatterne i kortene. Man kan ikke se, hvem der er interviewet om hvad, hvorfor, hvordan og hvornår. Og der er meget få kildehenvisninger, de fleste er til en tidligere bog af forfatterne. Det kan muligvis ikke være anderledes, men det bevirker, at man ikke kan se, i hvilket omfang forfatterne lejlighedsvis optræder som mikrofonholdere for nuværende og tidligere aktører, der – fuldt forståeligt – godt vil have kredit for deres administrative og politiske indsats. Som læser har man ikke mange chancer for at vurdere forfatterens dokumentationsgrundlag.

Bogens største fortjeneste ligger i afdækningen af nogle vigtige beslutningsprocesser i dansk politik, hvortil der sjældent er mange tilskuere, og i at den kommer rundt i flere og ret så forskellige dele af centraladministrationen. Bogen indeholder måske nok ikke så meget nyt, og den får ikke argumenteret hovedpointen om de magtfulde topembedsmænd og de afmægtige ministre overbevisende hjem. Eksempelvis er det forfatterens vurdering, at Fogh-regeringen, da den kommer til, i en årrække sætter sig fuldstændig på

medierne (p. 257). Statsministeriets departementschef får således af statsministeren besked på, at »spindoktoren« er vigtig, og vælger at samarbejde med den udefrakommende »spindoktor«, fordi departementschefen ikke som under den tidligere regering blot kan køre »spindoktoren« over (p. 258). Forfatterens beskrivelse og vurdering af det forløb harmonerer ikke ret godt med billedet af en statsminister, der angiveligt skulle være i lommen på »Sir Humphrey«. Så magtrelationerne mellem ministre og embedsmænd er nok mere komplicerede end det billede, som »Javel, hr. minister« tegner, og som man af samme grund ikke skal sluge råt. Bogen fortsætter imidlertid en relevant diskussion om den danske model, hvor der er behov for yderligere viden. Timingen er endvidere glimrende, hvilket næppe vil skade salget.

Henrik Jensen
Professor mso, dr.scient.pol.
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Jesper Hartvig Pedersen
Faglig vicedirektør, historiker/cand.polit.

Peter Nedergaard (2010)

Lissabon Traktaten – en politologisk analyse
København: DJØFs Forlag, 190 sider,
kr. 350,-

Lad det være forudskikket, at Peter Nedergaards bog udfylder et hul på det danske marked og at den er velskrevet og logisk opbygget.

Bogen falder i fem kapitler; opløbet til Lissabontraktaten; EU's opbygning og virkemåde; de politiske samarbejdsområder; Charteret om Grundlæggende Rettigheder, og Danmark og Lissabontraktaten.

Et grundlæggende træk i bogen er spejlingen

af forandringer i forhold til de to positioner: intergovernmentalisme og føderalisme. Denne tilgang har den klare fordel, at den tillader en nuanceret evaluering af et meget kompliceret resultat.

I kapitlet om opløbet til Lissabontraktaten besvares spørgsmålet om »hvorfor Lissabon?« med udgangspunkt 1) i et følt behov for at forenkle og effektivisere EU som følge af EUs hurtige udvidelse fra 12 til 27 medlemmer: »Udvidelserne [er] med andre ord dråben, som efter manges mening har truet med at få uigennemsigtheden i EU's beslutningsproces til at flyde over«. Og 2) i et behov for at opstramme det traktatmæssige grundlag, der efterhånden var blevet uoverskueligt, og rodet. Til dette kunne man have tilføjet, 3) at bl.a. »9/11« terrorangrebet, der lå efter Nice-topmødet i december 2000 og Laeken-topmødet i december 2001 i høj grad bragte »sikkerhed« på dagsordenen, og var med til at udvide integrationsprocessens omfang og til at drive den fremad. Generelt kunne man godt have ønsket sig et kort historisk flash back til det Europæiske Kul og Stålfællesskabs grundlæggelse, for at kunne trække de lange linjer i EU's udvikling i dette indledende kapitel.

I betragtning af at Nedergaard selv påviser og diskutere hvor få substantielle forandringer der er ml. forfatningstraktaten og Lissabontraktaten (fx s. 35), er det lidt overraskende, at han påpeger, at der er en meget væsentlig forskel på de to traktaters tilblivelse (s. 36), hvor det fremhæves at forarbejdet til forfatningstraktaten var grundigt og inkluderende, hvorimod Lissabontraktaten var det modsatte. Hvis 80-90 procent af traktatindholdet er det samme, må forarbejdet til Lissabon vel også have været grundigt?

Kapitel 2, om EU's opbygning og virkemåde, er instruktivt og giver en letlæst introduktion til temaet. Specielt det noget komplicerede tema subsidiaritetsprincippet og inddragelsen

af de nationale parlamenters rolle i EU-beslutningsprocessen er velskrevet og klart. Skulle man klandre kapitlet – og bogen – for noget, vil det være den meget typisk nordeuropæiske tilgang til EU's natur. Grundlæggende argumenterer Nedergaard for EU's statslighed men viger tilbage for at tage konsekvensen (s. 39). På s. 78 skriver Nedergaard ganske rigtigt: »Ikke desto mindre minder EU mere og mere om traditionelle føderationers opbygning med et kammer, der repræsenterer medlemsstaterne (i EU Ministerrådet) og et kammer, der repræsenterer befolkningerne (i EU Europa-Parlamentet), og med en politisk beslutningsproces, der involverer begge kamre.« Dette kunne han let have udvidet til at nævne, at EU-Kommissionen fungerer som en føderal regering, og Det Europæiske Råd som et kollektivt præsidium, med van Rompuy som præsident (jeg deler i øvrigt Nedergaards betragtning om at det på sigt vil være forventeligt, at formandsposterne for Kommissionen og Det Europæiske Råd fusioneres, så embedet kommer til at minde om den amerikanske præsidents). Tager man en mainstream model på statslighed, som fx Dunleavy and O'Learys model fra 1987 (i *Theories of the State*), vil man se, at EU opfylder de opstillede kriterier. Problemet med denne betragtning – at EU er en stat – er så, at nogle personer er fristede til at lave den forkerte ligning: EU = stat = supermagt. EU besidder statslighed, men er stadig en svag stat, hvis sammenhængskraft og legitimitet ikke scorer særligt højt, hvad der ikke ændrer ved at EU er en stat.

Kapitel 3 gennemgår i overskuelig form de politiske samarbejdsområder; deres tilblivelse og udvikling.

Kapitel 4 behandler Charteret om Grundlæggende Rettigheder. Kapitlet gennemgår bl.a. historien bag menneskerettighedserklæringer: den franske menneskerettighedserklæring, den amerikanske *Bill of rights* og FN's menneskerettighedserklæring. Kapitlets

værdi ligger, ud over dets analyse, i selve det, at Charteret fremhæves. I den danske debat har dette, tydeligt forfatningsprægede, element af traktaten en tendens til at blive ignoreret, hvad der er med til at cementere den – forkerte – opfattelse, at EU kun er en form for stærkt mellemstatsligt samarbejde af økonomisk natur.

Kapitel 5 er viet til en gennemgang af Danmark og Lissabontraktaten og vil naturligvis have mange læseseres interesse. Først slås det fast, at Danmark ikke er alene om at have undtagelser, selvom det er os, der har klart de fleste (igen er der nyttige og overskuelige tabeller). Derefter analyseres de danske forbehold og deres politiske betydning. Konklusionen er, at EU vil udvikle sig inden for de givne områder og at det vil udelukke Danmark fra indflydelse der. På den anden side fremhæves det også, at uden et retsforbehold, ville Danmark have svært ved at føre den udlændingepolitik, vi gør. Nedergaard peger også på spændinger det kan få, hvis ... når ... Ministerrådet vedtager tværgående retsakter, hvor hovedhjemlen vedrører det indre marked, medens en straffehjemmel ligger et andet sted, for det er praksis, at der ikke kan vedtages retsakter, hvor et medlemsland kun deltager delvist ...

I efterskriftet tager Nedergaard igen dikotomien føderalistisk – intergovernmentalistisk frem, og har som en af sine konklusioner at begge sider vandt: føderalisterne fik styrket Europaparlamentet og Den Europæiske domstol, og intergovernmentalisterne kunne glæde sig over at det Europæiske Råd og Ministerrådet blev styrket ... typisk for den måde EU-traktater bliver til på (men igen mener jeg, at styrkelsen af EU-staten underbetones).

Alt i alt er der tale om en god og overskueligt opbygget bog. Dens styrke er, at den viser hvor vigtig en ramme EU er om dansk politik. Dertil kommer at den er pædagogisk opbygget, med læsevejledning, forklaring af be-

greber og forkortelser, mange overskuelige oversigtstabeller etc.

Søren Dosenrode
Jean Monnet Professor
Aalborg Universitet

Jens Evald (2010)

ALF ROSS – et liv

København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 371+ 33 sider noter, oversigter og registre, kr. 400,-

Alf Ross på anklagebænken

I forordet til sin biografi over professor, dr. jur. et phil. Alf Ross' liv skriver forfatteren (Jens Evald; der er professor i retsfilosofi på Århus Universitet) følgende: »På overfladen formede Alf Ross' liv sig som et eventyr, i hvert fald skulle Alf Ross gå så gruelig meget igennem både hvad angik kærligheden og arbejdslivet, før han endelig stødte hovedet mod himlen [sic!] og blev en international kendt og anerkendt filosof og retsvidenskabsmand« (p. 5).

I næste sætning annoncerer Evald imidlertid, at »historien om Alf Ross er ikke noget eventyr.« Hvilken påstand han derefter benytter de fleste af bogens 12 kapitler og 360 sider til at forsøge at overbevise sine læsere om rigtigheden af. I elleve af biografiens kapitler er Alf Ross hovedpersonen, med større eller mindre bi- eller statistroller tildelt hans forskellige faglige modstandere, inspiratorer, kolleger, ægtefælle, kvindelige bekendte og andre. Et enkelt kapitel (kapitel 9), som er på knap 30 sider, er dog helliget Ross' ægtefælle gennem hele livet, Else-Merete Ross. Dette kapitel belyser navnlig Else-Merete Ross' barndom og voksenliv, omgangskreds og fortrolige, samt hendes samfundsengagementer i kvindesag og som folketingspolitiker gennem mange år.

Beviset for ikke-eventyret forsøger JE at føre med mange såvel direkte som indirekte midler. Tematisk omfatter disse blandt andet: Alf Ross' familie og ungdomsår; hans konfuse optakter til og indgåelsen af det for det meste problematisk forløbende ægteskab med Else-Merete Ross; studieårene hvor forskeren Alf Ross og disputatserne bliver til; en hel del om disses svære gang på jorden; hans modstander på Fakultetet samt yndlingsaversion Frederik Vinding Kruse (biografien redegør rundhåndet for, hvorledes professor Frederik Vinding Kruse i en del år havde gjort, hvad der stor i hans magt for at holde Ross nede og ude af fakultetet); forholdet til Ross' videnskabsfædre professorerne Hans Kelsen og Axel Hägerström; og afsluttende med de lykkeligere tider efter at Ross havde stødt hovedet mod himlen.

Man vil huske, at »[g]enieme er som tordenvejr. De går mod vinden, forfærder menneskene, rensner luften.« Det var Søren Kierkegaard, som affyrede denne tirade, af gode grunde mange år, før Alf Ross indledte sin meget intense og i lange perioder personlig omkostningstunge kamp for faglig og personlig anerkendelse.

Dog, skønt metaforen derfor ikke blev møntet med sigte på Ross og hans liv, kunne den meget vel have været det: Ross levede givetvis med et billede af sig selv som åndelig fornyer på geni-niveau. Som menneske og forsker gik Ross dernæst i store dele af sit liv ret direkte mod vinden – uanset fra hvilken retning stormene måtte blæse. Endvidere forfærdede mange af Ross' tidlige videnskabelige arbejder, andre udtalelser og gøremål ikke så få af hans samtidige, og Ross' aldrig ydmyge facon at føre sig selv frem på vanskeliggjorde hans forhold til mange toneangivende professorer på Det juridiske Fakultet. Det sted, hvor Alf Ross så inderligt ønskede at blive ansat i et professorat. Endelig, da den store *Sturm und Drang* tid var ovre, havde han leveret langtidsholdbare bidrag til rens-

ning og forfining af den retsvidenskabelige og retsfilosofiske luft. Det vil talrige danske og ikke-danske videnskabsmænd skrive under på den dag i dag – men ikke Evald hvis jeg har forstået ham ret.

Mest centralt i denne bevisførelse står bogens diskussioner af, for det første, at Ross i live måtte indkassere store videnskabelige skuffelser på sin vej mod de akademiske tinder. Han fik blandt andet forkastet en doktordisputats og måtte finde sig i offentliggjort kritik gående ud på, at hans videnskabelige redelighed var seriøst diskutabel. Hvad det sidste angår, er det navnlig hans retsfilosofiske hovedværk, »Ret og Retfærdighed«,¹ som har måttet stå for skud. Og for det andet, at Ross' videnskabelige betydning i årene efter sin død rask bevægede sig mod et nulpunkt.

Biografiens fremstillinger, der handler om epigoneri-anklagerne, består snarere af en blanding af bevisførelse og insinuationer end bevis eller et forsøg på et sådant. Navnlig gengiver JE andres udvalgte opfattelser, som læseren har svært ved at misforstå som andet end, at JE er enig i kritikken af Ross' redelighed – uden at han toner rent flag. Denne fremstillingsteknik er en gang i bogen, som jeg i det følgende omtaler som biografiens »røde tråd«. Det er for eksempel påfaldende, at biografien på side 308 omhyggeligt gengiver, at »On Law and Justice«,² da den udkom, i en anmeldelse blev intellektuelt massekreret af professor Julius Stone; men passerer i tavshed, at netop Stone's filosofiske arbejde tidligere havde været udsat for ret lemlæstende kritik af Ross. Under alle omstændigheder: mens jeg på den ene side på dette sted henviser til teksten nedenfor, nøjes jeg på den anden side med her at anføre, at insinuationerne ikke forekommer overbevisende; et synspunkt som i det mindste en af fire allerede offentliggjorte (hhv under udgivelse værende) anmeldelser³ også klart argumenterer for.

En anden ting er, at Ross ved en mindre restriktiv anvendelse af henvisende fodnoter til værker, som han intellektuelt trak på, selv kunne have gjort en hel del for at undgå, at disse anklager nogensinde fik en gang på jorden. Nogle vil måske hælde til at tilgive den tilbageholdende anvendelse af fodnoter med henvisning til, at »Ret og Retfærdighed« var en lærebog. Spørgsmålet er dog, om det er nok til delvis frifindelse for fraværet af et rigt noteapparat – og måske specielt et fravær de steder, hvor andre har sagt det samme, men før Ross. Ubestridt er det i hvert fald, at bogen også, og tilsigtet, har videnskabelig karakter; samt at den faktisk har langt flere fodnoter end de fleste lærebøger.

Dernæst, hvad påstanden om den udslukte videnskabelige betydning angår, står den i meget høj grad for forfatterens egen regning. Dersom den alternativt ikke blot er bannerfører for delvis inkongruente kulturer på de juridiske fakulteter på Århus og Københavns universiteter. Det taler vel i øvrigt ligefrem imod tesen om tabt relevans, at JE selv i 2010 har skrevet en hel bog om Ross; samt at denne bog på relativ kort tid har trukket ikke mindre end fem anmeldelser (jf. fn 5). To af anmelderne argumenterer i øvrigt for, at tesen om den udslukte betydning ikke kan stå for en nærmere efterprøvelse.⁴ Dermed er i øvrigt ikke sagt, at det, naturligvis, er forundt få, om nogen videnskabsmand at stråle med samme, uimodståelige glans hen ved et halvt århundrede efter, at hans/hendes afgørende værker blev skrevet og opnåede global anerkendelse. I dag er det ikke nødvendigt som ved en solformørkelse at benytte farvet glas for at se på Den Store Ross-skikkelse.

Engang var brug af farvet glas i hvert fald en anbefalelsesværdig beskyttelsesforanstaltning. Dét erfarede Deres anmelder, da han begyndte at læse jura i 1959. Dengang kom han i nærkontakt med professor Ross, hvis intellektuelle dominans og indflydelse på Fakultetet og i mange cirkler udenfor var en del

af studiehverdagen. Ross' berettigede krav på underkastelse var i sit zenith. I faget »retslære« kæmpede vi unge studerende os igen mod hans altid kampklart fremstillede logiske empirisme i forfatterskabets mest centrale værk, som er 1953-værket »Ret og Retfærdighed«. Og i statsretten var pensum Ross' ikke mindre krævende, men også brilliant gennemtænkt og vel-formulerede »Dansk Statsforfatningsret I&II«.⁵ Læsningen af den bog, jeg nu anmelder, fremtvang naturligvis for mit indre blik de oplevede situationer fra mine studieår. Det vil sige fra dengang tallose jurister fra før-mit, mit og efterfølgende årtier udlevede vore juristliv i skyggen, så at sige, af den personligt, analytisk og juridisk voldsomt dagsordenssættende Ross.

En illumination: Da den forfatningsretlige og politiske strid i 1963/64 om det, man kaldte den socialdemokratiske regerings *jordlove*, var på sit højeste, skulle en af mine gode venner til eksamen i statsforfatningsret. Den eksamen var blot én af de tre mundtlige eksaminer, som første-dels studerende dengang skulle op til på én og samme dag. Jeg gætter, at meget få studerende på den store dags morgen brugte deres begrænsede ressourcer på at læse dybt i aviserne – når det netop den dag var påkrævet at opdyrke mest mulig selvkontrol og koncentration for at kunne stå de tre nådesløse eksamensdistancer. Uanset hvad, min åndsbroder havde ikke læst dagens aviser. Lammende må det derfor have forekommet ham, da professor Alf Ross indledte eksaminationen med ekstremt kort og eksakt at spørge: »Hvad står der i avisen i dag?«

Efter lang tavshed gik professor Alf Ross villigt videre med eksaminationen, idet han nu spurgte: »Skal jeg forstå Deres tavshed som, at De ikke har læst avis i dag?« Da min ven havde bekræftet, at Ross' sagnomspundne logiske sans ej heller denne gang havde svigtet ham, holdt Ross en mindre forelæsning om, at jura er et samfundsfag. Derfor er daglig intens avislæsning for en stud. jur.

en ufravigelig nødvendighed. At eksaminanden havde forbrudt sig mod denne pligt var uværdigt. Efter en ny, kortere tavshed, som tillod denne dom at trænge helt ind, stillede Ross derefter det spørgsmål, som hele tiden havde ligget ham på sinde. Det gik ud på, om jordlovene i deres dele eller helhed var ekspropriation i grundlovens § 73s forstand – for hvilken der skulle betales erstatning, hvad socialdemokraten Ross var enig med den socialdemokratisk ledede regering om, at det skulle der ikke. Det havde han skrevet et responsum om, som var omtalt i dagens aviser!

Jens Evald lægger som sagt ikke skjul på, at det for ham har været vigtigt at fremføre og sandsynliggøre holdbarheden af påstandene om videnskabelig uredelighed og Ross' betydningsløshed i vor tid. I det følgende ser jeg lidt nærmere på, hvad jeg vover at omtale som biografiens tredje hovedtema. Det giver forfatteren ikke navn med så rene ord som de to foregående, men det fletter sig mere eller mindre bevidst ud og ind mellem biografiens mange andre fremstillinger af mennesket og menneskelivet Alf Ross. Nærmest uden undtagelse fremstiller dette tema, eller denne vinkling, Ross i et køligere – måske ligefrem i et uhjerteligt – lys. Med eller uden objektivt belæg. En vild anmeldertese kunne lyde, at insinuationerne i forening med denne røde tråd ikke er uskyldige kommentarer og beretninger men tjener et formål. Dét er næppe at reducere betydningen af Ross' værk ved at reducere personen, som skabte det. Der er formentlig blot tale om et tilfælde, som ligner en tanke.

Temaet går som sagt som en rød tråd gennem biografien, at Ross var stridbar, aggressiv, uforsonlig og tilsyneladende et ofte ufrivilligt offer for en utilfredsstillelig trang til at virke kontroversiel. Politisk korrekthed eller at vende den anden kind til, når han vurderede, at nogen havde gjort ham fortræd, var ikke Alf Ross' stil. For eksempel nægtede han at tage imod sin mangeårige modstanders,

professor Frederik Vinding Kruses til hilsen fremstrakte hånd på dagen, hvor dennes søn, professor Anders Vinding Kruse, med succes havde forsvaret sin doktorafhandling.

Ross havde sine kæphest – og red dem. Imidlertid, at ride videnkabelige kæphest kan være en nødvendighed, som må bedømmes positivt, hvor det drejer sig om med en ny tids tanker og analyser at give plads for et paradigmeskifte ved at slå brecher i murene omkring traditionstænkning. JE synes dog at være manden, som kun forfalder til at fremstille Ross' tanker, handlinger (etc.) positivt, når det ikke kan være anderledes. Det er ikke en frugtbar tilgang.

Erkendt: At afvise selv sin gamle fjendes fremstrakte hånd bærer, hvordan man end drejer det, vidnesbyrd om mangel på menneskelig storhed, måske tillige om følelsesmæssig kold- eller delthed og – i hvert fald – om personlig smålighed. Heroverfor står, og biografien dokumenterer det, at Alf Ross for det meste var uhyre målrettet i al sin gerning og ofte var meget vindende, charmerende, ja, at han ligefrem kunne blænde sine omgivelser.

Hvad i Ross' psyke og personlighed generede disse svingninger mellem menneskelig varme og kulde? Var han muligvis ikke selv herre over, hvornår han optrådte som Dr. Je-kyll henholdsvis Mr. Hyde? Et sted får læseren at vide, at Ross var så usikker på sig selv og sin betydning, at han stammede – ikke blot i mere officielle situationer, men tillige »når han var sammen med sine venner. Ingen af vennerne kommenterede denne side af Alf Ross« (fn. 1, side 37 fn.). Og, fortsætter Evald, Ross var »en usikker mand, som ikke vidste hvilken kurs han skulle udstikke for sit liv.« Evald dokumenterer til overflod, at denne rådvildhed, ligesom naturligvis Ross ringe højde, ikke repræsenterede et forbigående overstående ungdomsfænomen. Ross' komplicerede erotiske liv og kærlighedsliv livet igennem tyder i hvert fald på, at en eller

anden sætternisse fulgte med fra Ross' barn- og ungdom. Var der muligvis en bagvedliggende, personlighedsbetinget afvigelse, som skabte sammenhæng mellem »usikkerheden« og Ross' sygdomsbilleder og tit mere end problemfyldte sociale adfærd?

Det er efter min mening en mangel, at biografien ikke forsøger at trænge om bag de objektive tildragelser, som kilderne melder om. Og som gives en gennemgående negativ fremstillingsmæssig vinkling. Måske tillader kilderne ikke at adressere dette hvorfor-dog spørgsmål. Er det forklaringen, burde forfatteren blot kort have redegjort for lakunen.

Sammenfattende kan jeg sige, at Jens Evalds bog om Ross og det liv, han valgte eller var nødt til at leve, på mange måder er en læseværdig bog. Den er læseværdig for jurister, men måske i højere grad for de læserkredse, som *Økonomi & Politik* snarere henvender sig til. Men det trækker fra i bedømmelsen, at biografien som sagt går meget tæt ikke blot på Ross' offentlige men tillige på hans meget private og intime liv. Det er naturligvis et spørgsmål om personlig smag, hvad man ønsker at blive underholdt om vedrørende et andet menneskes privatsfære. Imidlertid, selv nærgående fremstillinger kan retfærdiggøres, dersom forfatteren kobler dem på identificerede teser om den biograferedes psyke/personlighed. Og ikke blot lader læserens nyfikenhed diktere, hvad han/hun får ud af det stærkt private stof. Som Deres anmelder læser biografien, har han med andre ord svært ved at erklære sig enig i, at Evalds endeløse excesser ind i det dybt private har »en almen interesse og litterær egenverdi helt ud over det faglige«.⁶

Jeg gætter, at Jens Evalds forsvar for at indbefatte så mange (irrelevante) detaljer fra privatsiden formentlig er simpelt nok og antageligt dobbelt. Det lyder formentlig dels, at alle-rede bogens titel gør det klart, at biografens fokus slet ikke i første række er på retsviden-

skabsmanden og samfundsanalytikeren Ross. Objektivitet er stillet ind, på godt og ondt, på det (engang) levende menneske ved navn Alf Ross. Og dels, at privatliv og offentlig liv er to sider af samme sag i tilfældet Ross, fordi et af hans livs *Leitmotive* var at lade de samme videnskabeligt udviklede målestokke regere både i sit private og i sit professionelle liv. Ross' komplicerede familieliv, vindeltrappeagtige videnskabelige liv, hans depressioner og i øvrigt alvorlige sygdomsliv samt det mange-etapede karriereliv er, anskuet på denne måde, blot sider af samme sag. *Point taken*.

Imidlertid, for Deres anmelder udviklede sammenhængen mellem biografiens læseværdighed og dens høje koncentrationer af stof fra Ross' ikke blot privat- men intimsfære sig til meget direkte forbundne kar. De opulente beretninger fra intimsfæren endte med at trække fra på kontoen for læseværdighed. Foreholdt den vurdering vil forfatteren antagelig svare, at så skulle jeg have ladet være med at læse hans bog. Måske har han ret. Dog, nu hvor jeg havde sagt ja til at anmelde biografien, krævede juridisk anstændighed, at jeg bekendte kulør.

Den 10. juni 1969 fyldte Ross 70 år. Derfor var der dengang ifølge tjenestemandensloven ingen vej uden om for ham end at søge sin afsked og for Universitetet at bevilge det ansøgte. 70-års grænsen, som Ross faldt for, er i dag som udgangspunkt ophævet i dansk ret. Det skete for et par år siden med udgangspunkt i EU-retten, hvis hovedregel er, at det er ulovlig diskrimination at forskelsbehandle, herunder afskedige universitetsansatte på grund af deres alder.

Professor dr. jur. et phil. Alf Ross levede og døde med fuld honnør for sit videnskabelige livssyn.

Hjalte Rasmussen
Professor, dr. jur.
Københavns Universitet

1. Fra 1953, Nyt Nordisk Forlag; ss. 475. Dette værk blev oversat til en lettere tilgængelig version på engelsk med titlen *On Law and Justice*; Stevens, London (1958) og University of California Press (1959); den er på pp. 383.
2. »Ret og Retfærdighed« i engelsksproget udgave; se fn 3.
3. De fire anmeldelser er forfattet af: professor, dr. jur. Peter Blume i *Juristen*, nr. 1, 2011 (ss. 28-31) under titlen: Ross – for altid? Af Folketingets Ombudsmand, professor, dr. jur. Hans Gammeltoft-Hansen i U.2011 B.85/almindelige emner 9, under titlen »Om Ross' liv og værk«. Postdoc, ph.d. Jakob v. H. Holtermann i *Ugeskrift for Retsvæsen*, (23. april) 2011 B. 136-142, Thomson Reuters; under titlen »Således består (endnu) al verdens herlighed!« (om Jens Evald vurdering af Alf Ross' betydning). Rigsadvokat Jørgen Steen Sørensen, Alf Ross og hans eftertid – nogle refleksioner i anledning af professor, dr. jur. Jens Evalds biografi, i *UfR* 2011, litteratur nr. 21, ss. 181ff. Den femte er den nærværende.
4. Jørgen Steen Sørensen og v. Holtermann, cit. i fn 4.
5. Nyt Nordisk Forlag, 1959-60 – på i alt 730 sider.
6. Hans Gammeltoft-Hansen, op.cit. i fn. 4, s.86.

Søren Hviid Pedersen (2011)

Carl Schmitt

København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 128 s., kr. 175,-

Den tyske jurist Carl Schmitt (1888-1985) har længe været berygtet som Det Tredje Rigets kronjurist. Samtidig har han i politisk teoretiske kredse vundet stor opmærksomhed de sidste par årtier. Den interesse kommer nu også til udtryk i form af en introduktion til Schmitts forfatterskab i serien Statskundskabens Klassikere. Søren Hviid Pedersen, lektor i politisk teori ved statskundskabsinstituttet i Odense, har skrevet en knap 70 siders præsentation af de væsentligste aspekter af Schmitts politiske tænkning samt udvalgt uddrag fra Schmitts værk og oversat nogle af disse, mens andre uddrag er genoptrykt af tidligere danske oversættelser.

Hvorfor har Carl Schmitt fundet vej ind i en serie om Statskundskabens Klassikere? Det skyldes uden tvivl Schmitts refleksioner over betydningen af så centrale politologiske begreber som politik, stat og suverænitet. Hvem har ikke fået slynget Schmitt citater i hovedet så som: »Den specifikt politiske sondring, som de politiske handlinger og motiver kan føres tilbage til, er sondringen mellem ven og fjende« (s. 101-102), »Suveræn er den, der træffer afgørelse om undtagelsestilstanden« (s. 112), og: »Alle prægnante begreber i den moderne statslære er sekulariserede teologiske begreber« (s. 116). Citaterne illustrerer Schmitts kontroversielle opfattelser af politik, stat og suverænitet, som man enten kan vende det blinde øje til og afvise med henvisning til Schmitts blakkede fortid, eller som man kan lade sine tanker provokere af. Søren Hviid Pedersen kalder det »skandaløst at overse Schmitts forfatterskab« (s. 9). Så er tonen lagt.

Søren Hviid Pedersen giver i sin introduktion en grundig indføring i Schmitts forfatterskab, dets radikalkonservative anliggende, dets centrale begreber og tankefigurer og dets aktuelle reception og relevans. I den forstand favner introduktionen bredt, samtidig med den stikker i dybden, og den kæder på den måde de efterfølgende tekstuddrag sammen, så de fremstår mindre fragmentariske. Det denne anmelder derfor hæfter sig ved i introduktionen er, hvor klart den tyske kontekst i form af erfaringerne fra første verdenskrig står som forståelsesramme for Schmitts politisk teoretiske anliggende og bidrag til sin samtids radikalkonservative bevægelse. Schmitts centrale værker fra 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne, som også er trykt i bogens uddrag, inkorporerer hovedelementerne fra den radikalkonservative bevægelse, æstetisering af politik, vitalisme, politikens primat og antisemitisme med opretholdelsen af social orden og opbygning af et nyt samfund funderet i førmoderne forestillinger og myter for øje. Det giver et solidt udgangspunkt for at dykke dybere ned i Schmitts centrale begreber.

Det første centrale begreb, Søren Hviid Pedersen har valgt at præsentere, er Schmitts begreb om det politiske, som er udviklet i bogen af samme navn fra 1927. Som citatet ovenfor antyder, er det politiske kendetegnet ved en ven/fjende relation. Ven/fjende relationen er det politisk kriterium, ikke dets definition, og det indikerer en intensitetsgrad, hvor sidste instans er elimineringen af en fjende i krig. I den forstand henviser det til et folks relation til andre folk som en politisk identitetsrelation, der er forudsætning for staten som repræsentant for den politiske enhed. Med andre ord er det politiske – i form af ven/fjende kriteriet – forudsætning for staten og ikke omvendt, hvad andre statscentrerede politikbegreber antager. I kraft af sit specifikke kriterium udgør det politiske en selvstændig sfære med sin egen logik til forskel fra fx den økonomiske sfære, den æstetiske sfære, den religiøse sfære eller den moralske sfære.

Med betoningen af det politiske som en selvstændig sfære, der er forskellig fra en moralsk sfære, lægger Schmitt afstand fra positioner, der anser politik som noget, der kan afledes fra retsstatslige principper og retfærdigheder, idealer og principper om menneskerettigheder eller moralske forestillinger om retfærdighed. I forhold til hans samtidig er det Schmitts diskussion med Hans Kelsen om dennes retspositivisme, som Schmitt kalder normativisme, mens det i forhold til aktuelle positioner i politisk teori ville rumme en afstandtagen fra fx politisk liberalisme og deliberativ demokratiteori. Den schmittianske pointe er, at politik har primat over moral således at forstå, at politik er ordensskabende og på den måde forudsætning for moral. Det er den politisk skabte orden, der gør forestillinger om retfærdighed og forankring af frihedsrettigheder mulig, ikke omvendt.

Det, der driver politik, er suverænitet og autoritet. Her kommer elementer fra Schmitts andet hovedværk fra 1920'erne ind i billedet, hans *Politiske Teologi* fra 1922, hvori suve-

rænitetsbegrebet bliver behandlet. Staten er den, der beslutter, hvornår det politisk-kriterium om ven/fjende relationen skal anvendes, og det er den i kraft af sin suverænitet. Ifølge Schmitt er staten kendetegnet ved sit afgørelsesmonopol snarere end sit voldsmonopol, som Max Weber henviser til i sin statsopfattelse. Det er i det lys, at Schmitts centrale udsagn om suverænitet som en afgørelse af undtagelsestilstanden skal ses. På dette tidspunkt bliver Schmitts politisk tænkning betegnet ved sin decisionisme, dvs. den vægt den lægger på, at orden bliver skabt i kraft af en beslutning *ex nihilo*. Beslutningen er uudgrundelig og har kun sig selv som grund. Decisionismen rummer således både et element af eksistentialisme – det er i kraft af beslutningen, at det politiske liv bliver givet sin mening og identitet – og et element af nihilisme – at en hvilken som helst beslutning kan have den meningsgivende karakter, hvilket åbner for kritik af Schmitt for totalitære træk, eller med Søren Hviid Pedersens ord, gør Schmitts politiske teori »fascismelabil« (s. 40).

Søren Hviid Pedersen fremhæver imidlertid samtidig de kritiske potentialer hos Schmitt ved hjælp af hvad der kaldes Hobbes-krystallen, hvor de immanente politiske behov som beskyttelse og adlydelse i relationen mellem borger og stat og statens autoritet til at sætte loven med det dobbelte formål for øje bliver set i forhold til de transcendent forestillinger, fortællinger og myter, der kæder folket sammen til en politisk enhed. Disse er indlejret i bredere politiske og kulturelle institutioner og værdier – hvad Schmitt tilføjer senere i sit forfatterskab – hvorfor decisionismen i en revideret udgave skal ses inden for disse institutionelle rammer og begrænsninger. Og selvom de transcendent forestillinger, fortællinger og myter er omgærdet af en autoritativ fortolkning, bliver det samtidig hævdet, at der er mulighed for alternative og konkurrerende fortolkninger. Hvad enten det er Schmitts tidlige decisionisme eller den revi-

derede udgave, rummer den en modernitetskritik, som Schmitt har søgt at undersøge ved hjælp af sin begrebssociologi, især begrebsanalyserne af suverænitet. Schmitts pointe er den, at moderniteten er afhængig af en førmoderne teologisk og metafysisk forestillingsverden og ikke selvberørende på menneskets fornuft og således uafhængig og selvrefererende.

I samme ånd retter Schmitt sin kritik imod liberalismen og det parlamentariske demokrati. Schmitt søger at adskille demokrati og liberalisme med henblik på at formulere sin egen demokratisversion i overensstemmelse med sine begreber om det politiske og suverænitet. Hvor liberalismen afpolitiserer demokratiet med sin vægt på individuelle rettigheder, er Schmitts anliggende at politisere demokratiet forstået som en handling for skabelse af orden i form af en homogen politisk enhed, der er kendetegnet ved substantiel politisk lighed, fælles solidaritet og identitet og den politiske elites identitetsmæssige repræsentation af folket, hvor bl.a. folkets suverænitet kommer til udtryk ved akklamation i direkte deltagelse og interaktion med den politiske elite. Den form for politisk demokrati står ifølge Schmitt i skarp kontrast til det parlamentariske demokrati, der er kendetegnet ved en tiltagende afpolitisering, fordi den åbne offentlige debat er blevet erstattet af et partisystem præget af streng partidisciplin, lukkede forhandlinger og udvalgs- og kommissionsarbejder frem for parlamentariske drøftelser.

Søren Hviid Pedersens introduktion slutter af med at skitsere Schmitts aktualitet på både venstre- og højrefløj. Kritikken af det parlamentariske demokrati er fx blevet fremført af radikaldemokrater såvel som radikalkonservative. Og betoningen af det politisk primat har også haft sine fortalere blandt nulevende politiske teoretikere på både venstrefløjen og højrefløjen. Endvidere kan man pege på, hvordan Schmitts indsigter i suverænitets

væsen er blevet anvendt til at analysere fx det sidste årtis krig mod terror og de undtagelsesbestemmelser, der er kommet ind i en række vestlige landes terrorbekæmpelseslovgivning. I den forstand rummer Schmitts politiske tænkning nogle diagnostiske og analytiske elementer, som har aktualitet.

Det er naturligvis også diskutabelt, om den rummer nogle normative erkendelser af relevans i dag. Her kunne denne anmelder godt have tænkt sig, at Søren Hviid Pedersen udfoldede sine umiddelbare normative holdningsoverensstemmelser mere og underkastede dem en eksplicit kritisk diskussion. Det forekommer fx ikke indlysende, hvorfor det politisk primat uden videre bliver godtaget på bekostning af moralens politiske implikationer. I stedet for at afvise moral som politisk irrelevant, fordi det hører en anden sfære til end det politiske, kunne man spørge, om moral om ikke andet har sin politiske berettigelse ved at kunne forestille sig politiske forhold anderledes end de faktisk er og i den forstand skabe visioner for, hvordan man politisk kan handle til det bedre. Moral bliver på den måde en kritisk refleksion over politik, men ikke nødvendigvis apolitisk.

Ligeledes kunne man have ønsket sig en mere direkte diskussion af andre gængse politikbegreber i statskundskaben, fx David Eastons, som er blevet behandlet i en anden bog i serien Statskundskabens Klassikere. Det havde skærpet Søren Hviid Pedersens argument for det »skandaløse« i at overse Schmitts forfatterskab i statskundskaben.

Tilbage står imidlertid en grundig præsentation af Carl Schmitts politiske tænkning, som det er værd at tilbringe et par timer med, om ikke andet for at komme op af stolen igen!

Anders Berg-Sørensen
Lektor, Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Anders Henriksen (2011)

Antiterrorren, retsstaten og demokratiet
København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 130 sider plus litteraturliste, kr. 185,-

Efter 11.9.2001 øgedes antiterrorlovgivningen i den vestlige verden kraftigt. I nogle lande, herunder Danmark, er det sket over flere omgange. Det kan selv for specialister være en smule vanskeligt at få overblik over både den danske og den internationale udvikling. Det er derfor nyttigt, at der med denne lille bog gives lidt overblik over den danske udvikling, samtidig med at bogen indeholder udblik til især USA og Storbritannien. Samtidig diskuterer forfatteren de helt centrale spørgsmål, om antiterrorlovgivningen går for tæt på demokratiet og retsstaten.

Forfatteren peger på, at Danmark må være mere terrortruet end vore skandinaviske nabolande. Dels på grund af at Danmark politisk har lagt sig tættere op ad USA. Dels naturligvis på grund af de såkaldte Muhammed-tegninger. Han peger også på, at en væsentlig del af de danske antiterrorbestræbelser slet ikke er udgået fra Folketinget, men skyldes vore internationale forpligtelser. Derfor ligner den danske antiterrorlovgivning også på en række punkter, hvad der er vedtaget i andre stater. Et eksempel herpå er beslutningen fra 2002 om etableringen af en europæisk arrestordre, der letter procedurerne for blandt andet udlevering af mistænkte terrorister inden for EU's medlemsstater. Et andet eksempel er den samtidige EU-beslutning om at øge den gensidige bistand på terrorområdet og tilnærme staternes lovgivning. I 2005 vedtog Europarådet en konvention om forebyggelse af terrorisme, der forpligtede medlemslandene til at kriminalisere og retsforfølge de selvsamme handlinger. I 2008 blev det hele fulgt op med et pålæg til EU's medlemsstater om at kriminalisere en række yderligere handlinger relateret til terrorisme. Det drejer sig om offentlig tilskyndelse til

terrorisme, rekruttering til terror og terror-træning.

På dansk grund er der også truffet en række beslutninger, herunder om at udvide pengeinstitutternes indberetningspligt for at forebygge hvidvaskning af penge og finansiering af terrorisme og om at udelukke at give opholdstilladelse til udlændinge på grund af alvorlige forbrydelser, herunder finansiering og planlægning af terrorisme. Det er også blevet lettere at udvise udlændinge for forbrydelser, herunder for terrorisme. Endvidere er det blevet muligt at pålægge udlændinge her i landet på »tålt ophold« pligt til at melde sig. Antiterrorlovgivningen har kort og godt gjort det lettere at retsforfølge, registrere, overvåge, foretage indgreb i meddelelshemmigheden og undlade at give beskyttelse til personer i vores samfund, der er mistænkt for at udgøre en fare for statens sikkerhed på grund af terrorisme.

Hvor tæt er man så gået på den politiske frihed, den retlige frihed og den personlige frihed? Her anlægger Henriksen nok en noget mere tolerant holdning end visse andre, der har deltaget i disse debatter i de sidste år. Anders Henriksens opfattelse er, at det største problem ikke er den danske terrorlovgivnings indhold, men hvad han kalder de danske politikeres lejlighedsvis mangel på respekt for de vigtige krav til proces og form, som retsstaten opstiller. Der er eksempler på, at lovgivningen er blevet jaget igennem med ekspresfart. Det er også blevet påstået, at regeringen udnyttede uklarheden om de danske internationale forpligtelser til at få forslag igennem under foregivende af, at de var omfattet af vore internationale forpligtelser, uden at dette faktisk var tilfældet. Desværre går Henriksen ikke til bunds i, hvorvidt det så også var korrekte påstande. Det er endvidere blevet gjort gældende, at visse bestemmelser led af en »ganske vidtgående og ubestemt beskaffenhed«.

Et af eksemplerne på nye kritiserede beføjel-

ser til myndighederne har været, at det i praksis blev muligt for myndighederne at frihedsberøve en udlænding, der angiveligt udgjorde en fare for statens sikkerhed, uden at begrunde det. Disse bestemmelser blev prøvet ved Byretten og Landsretten i forbindelse med, at to tunesere var mistænkt for at have planlagt at dræbe tegneren Kurt Vestergaard. Her deltagte Henriksen i kritikken af vore domstole og glæder sig over, at Højesteret i modsætning til Byretten og Landsretten nåede frem til, at frihedsberøvelsen af de to tunesere ikke var lovlig. Sagen nåede senere igen frem til Højesteret, men nu med oplysninger fremlagt af Politiets Efterretningstjeneste. Højesteret fandt derefter frihedsberøvelsen begrundet i det ene tilfælde.

Højesteret berørte i denne forbindelse ikke magtadskillelsslæren, men Henriksen er i denne forbindelse af den opfattelse, at beføjelserne til myndighederne forbrød sig mod magtadskillelsslæren. Det er efter hans opfattelse kun domstolene, der bør afgøre, om der er grundlag for at foretage frihedsberøvelser.

Dette forløb har ført til en ændring af den danske lovgivning, således at der efter britisk forbillede indførtes en ordning med »særlige advokater«, der skal varetage udlændinges interesser ved retsmøder, hvor der fremlægges følsomme oplysninger, som ikke videregives til udlændingen.

Henriksen er kritisk over for, at man i forbindelse med beskyttelse mod terrorisme skelner mellem danske og udenlandske statsborgere. Han mener, at der i denne forbindelse ikke bør skelnes mellem danske og udlændinge. Det kan man derimod naturligvis udmærket gøre i forbindelse med den almindelige regulering af ophold på det danske territorium.

Henriksens overordnede konklusion er, at antiterrorlovgivning kræver en særlig grundig og omhyggelig lovforberedelse i modsætning

til det hastværk, som har præget området. Den anden overordnede konklusion er, at antiterrorlovgivning rummer en risiko for styrkelse af den udøvende magt på bekostning af den dømmende. Endelig skal det fremhæves, at Henriksen efter amerikansk og britisk forbillede også går ind for såkaldt »sunset clauses« i lovgivningen, altså bestemmelser som gør dem tidsbegrænsede.

Alt i alt er bogen et behjertet forsøg på at skabe overblik over et følsomt lovgivningsområde. Den kan anbefales. Men det må imidlertid også konstateres, at bogen langt fra når til vejs end med vigtige sider af problematikken. Det skal måske ses i sammenhæng med, at bogen er en omarbejdning af et bidrag, der i november 2010 vandt førstepræmien i Advokatsamfundets prisopgave om retssikkerhed. Teksten har oprindeligt skulle indpasses i nogle bestemmelser for en præmiekonkurrence.

Det anbefales derfor, at man læser nogle andre af de mange forfattere, som har yttet sig på området, for eksempel Vang Greve, Ida Koch, Jens Elo Rytter, Jørn Vestergaard samt Peter Højlund. De omtales i bogen, selv om Højlund er glemt i litteraturlisten, mens Greves arbejder kun i et tilfælde er nævnt. Endnu et lille tegn på at bogen langt fra gør arbejdet færdigt.

Tim Knudsen
Professor
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Henrik Bang (2011)

David Easton

København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 175,00 kr., 131 sider.

Denne bog udkommer i serien *Statskundskabens klassikere*, som har til hensigt at give læserne mulighed for i en kort og præcis tekst

at orientere sig i et fagligt væsentligt og interessant forfatterskab. Henrik Bang, der er lektor på Institut for Statskundskab ved Københavns Univesitet, har et omfattende forfatterskab bag sig og er oplagt som forfatter, da han har beskæftiget sig indgående med Easton.

David Easton, som alle med det mindste kendskab til statskundskab vil kende – i det mindste af navn – er amerikansk-canadisk politolog og fader til systemanalysen og den velkendte input-output model for studiet af politik. Som Bang understreger, har det været Eastons skæbne, at hans model, centrale begreber og politik-definition har fået karakter af politologisk børnelærdom (p. 26), mens de færreste kender hans teorier og videnskabelige sigte. Det er derfor stærkt påkrævet at præsentere hans forfatterskab i sin helhed.

Bogen er opdelt i en introduktion, fem kapitler, et tekstuddrag og en litteraturliste. I introduktionen med overskriften »Politisk systemanalyse mellem håb, realisme og kaos« beretter Bang om sit eget møde med Easton og hans forfatterskab, og hvordan han gennem Easton fik revideret sin negative opfattelse af magt. Kapitlets modstilling mellem Easton på den ene side og Parsons og Habermas på den anden side, drøftelsen af, om politikken har ligevægtsmål om økonomisk succes og social orden, og karakteristikken af systemanalysens centrale kendetegn virker noget indforstået, da Eastons begrebs- og teoridannelse endnu ikke er præsenteret for læseren.

I kapitel 1 med overskriften »Biografi« præsenteres Easton og hans baggrund. Det er et af bogens bedste kapitler. Der redegøres her for, hvordan hustruens radikale holdninger fik indflydelse på Easton, hvilke fremtrædende politologer han har haft forbindelse med, hvordan hans videnskabelige karriere har forløbet, og hvordan han efter at have været præsident for APSA i det skelsættende år

1968-69 og med sin tale om postbehavioralismen som en ny revolution i politologien blev lagt for had i store dele af den amerikanske statskundskab. Her ville det dog have været interessant, hvis Bang var gået lidt mere i dybden med, hvorfor Easton blev beskyldt for at være en opportunist og en vendekåbe. Desuden ville det have været på sin plads at få forklaret, hvad der menes med, at »det felt, som Easton ville grundlægge, var mere teoretisk politik end politik teori« (p. 21).

I kapitel 2 om »Eastons politiske systemmodel« kunne læseren have forventet en redegørelse for de centrale begreber og teorier i systemanalysen. De præsenteres da også i kort form (p. 25), men hovedparten af kapitlet rummer i højere grad Bangs nyfortolkning af Easton (p. 29, jf. p. 16) og Bangs forståelse af Eastons teoretiske tilgang til politisk autoritet som »den forskel, der gør en forskel« (p. 27). Kapitlet rummer en interessant diskussion af Eastons kritik af hierarki og forståelse af frihed (udviklet i hans ph.d.-afhandling på Harvard) som betinget af politisk autoritet (p. 31). Det er formodentlig rigtigt, at Easton er mere optaget af magt og forandring, end man umiddelbart får indtryk af i hans bøger om systemanalyse, men behandlingen af disse sider af forfatterskabet sker på bekostning af det ønskelige i en klar og fokuseret fremstilling af det centrale i Eastons teoridannelse omkring politiske systemers fortsatte overlevelse, deres persistens.

I kapitel 3 om »Inputpolitik: Hvordan Easton blev til Parsons« forklarer Bang, hvordan Eastons input-output model af Gabriel A. Almond og andre funktionalister blev overtaget og indlejret i et program for en demokratisk politik i den sociale ordens tjeneste. Bang klargør, hvordan Eastons teoridannelse indebærer, at et politisk system ikke – som hævdede af Parsons og hans efterfølgere – har noget mål i sig selv. Det er ikke forpligtet på at opretholde en ligevægt mellem legitime in-

teresser, en bestemt social orden eller en bestemt politisk styreform (som demokrati), men alene at sikre dets persistens, dvs. dets evne til at træffe beslutninger, som accepteres som bindende – i hvert fald af de fleste af systemets medlemmer det meste af tiden. Easton ser derfor politik som kontinuerlig forandring og tilpasning til skiftende omstændigheder.

I kapitel 4 med overskriften »Politik og samfund på vulkaner« udvikler Bang denne vinkel på analysen af politik med fokus på magt og forandring og på politisk magt som en omformende kapacitet. Han finder det tankevækkende, at Eastons bestræbelse på at udvikle en selvstændig politologisk disciplin er blevet misforstået, og han undrer sig over, »at der ikke er nogen, der har bemærket, i hvor høj grad Eastons tre bøger om det politiske system kan læses som et fortsat politologisk opgør med Parsons' sociologiske tilgang af det sociale system« (p.58). I bestræbelsen på at vise, hvordan det politiske system efter Eastons opfattelse ikke er bundet til bestemte politiske strukturer, går Bang dog efter denne anmelders opfattelse for langt i retning at identificere empirisk politisk analyse med forholdet mellem autoritet og forandring (p. 66). Eastons egen empiriske forskning omfattede for eksempel også studiet af politisk socialisering som en kilde til diffus tilslutning/støtte til forskel fra den specifikke tilslutning/støtte, som opbygges gennem de politiske myndigheders/autoriteters effektive transformation af krav til outputs.

Tendensen til at nyfortolke Eastons tekster i retning af et »unikkt politologisk projekt, der går ud på at formulere en analytisk helhedsbetragtning på det politiske som et selvtransformerende, selv-udviklende og selv-afviklende system« (p. 79) bliver meget tydelig i det afsluttende kapitel 5 om »Den politiske systemanalyses relevans i dag«. Her spændes Easton for alvor for Bangs eget projekt om politik forstået som åbning af politikvinduer

og evnen til »at gøre en forskel« (p. 49). Easton bruges således af Bang til at udvikle »en ny tilgang til politisk deltagelse« (p. 80) med vægt på »udgangspolitikken« frem for »indgangspolitikken« og en ny, delvis medieskabt hverdagspolitik »befolket af praktisk mere end ideologisk orienterede hverdagspolitikere, politiske journalister, politiske kommunikatorer samt offentlige, private og frivillige ledere og berømtheder« (p.77). Easton bruges desuden til at udvikle en forståelse af, hvordan »autoritetsbegrebet åbner sig op imod et begreb om demokrati som et aktivt deltagende folkestyre« (p.73). Hvor sympatisk denne demokratiforståelse end måtte være, er vi kommet meget langt væk fra Eastons hovedinteresse for politiske systemers persistens.

De udvalgte tekster er glimrende til en forståelse af sontringen mellem begreber og termer, særligt Eastons bestemmelse af »det politiske fællesskab«. Det er dog forvirrende, at oversættelsen af de samme tekstafsnit ikke er enslydende i de analyserende kapitler og i tekstuddragene (se for eksempel p. 90 sammenlignet med p. 71 og p. 74 eller p. 96 sammenlignet med p. 75). Mere gennemgående er det måske uheldigt, at Bang anvender sin egen terminologi, der afviger fra den, som Erik Rasmussen i sin tid introducerede (for eksempel »autoriteter« i stedet for »myndigheder« og »støtte« i stedet for »tilslutning«).

En grundlæggende kritik af bogen er, at Bang ofte blander helt rigtige og relevante udsagn om Eastons systemteori sammen med egne formuleringer om, hvad Easton kan inspirere til og anvendes til, uden at det står helt klart, hvornår det er Easton, og hvornår det er Bang, der taler. Det virker derfor, som om Bang har et andet formål med bogen ud over at redegøre for, hvad David Easton mener, nemlig at fortælle om, hvordan Easton har haft betydning for Bangs egen politikforståelse og forskning.

Bøgerne i serien om statskundskabens klassikere skal angiveligt indeholde »en kort biografi, en analyse af klassikerens faglige bidrag til statskundskaben, en påpejning af klassikerens påvirkning af andre statskundskabsteoretikere og en behandling af vedkommendes aktualitet for dagens politik.« Bogen om Easton lever op til denne målsætning ved at indeholde en kort biografi og en analyse af Eastons centrale faglige bidrag. Påvirkningen af andre statskundskabsteoretikere koncentrerer sig negativt om, hvordan Easton er blevet misforstået (og misbrugt) af andre politologer, og positivt om, hvordan Easton har påvirket Henrik Bang. Eastons aktualitet behandles derimod ikke særligt indgående, bortset fra at det klarlægges, hvordan vi alle – både inden for og uden for statskundskaben – bruger en række af hans begreber, eller rettere, hans termer.

Palle Svensson
Professor
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Henrik Bang og Torben B. Dyrberg (2011)

Michel Foucault:

Statskundskabens klassikere

København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 125 pp., kr. 175,-

Den hastigt voksende serie *Statskundskabens klassikere* har fået et nyt skud på stammen: en introduktion til Michel Foucaults politiske tænkning. Der er ingen tvivl om at Foucaults forfatterskab lever op til seriens fokus på »et væsentligt og interessant forfatterskab« (7), og det er desuden tiltrængt med en dansk introduktion til Foucaults nyligt oversatte forelæsninger. Bogen henvender sig til undervisere og studerende som introducerende semesterlitteratur såvel som supplerende læsning.

I tråd med seriens fokus lægger bogen op til en »politologisk læsning« af forfatterskabet med fokus på den senere tænkning idet Foucault ifølge forfatterne »over årene [bliver] mere og mere politologisk i sin tankegang« (12). Dette udgør et ambitiøst og prisværdigt projekt. At skrive en lettilgængelig introduktion til Foucault er i sig selv ikke nogen nem opgave. At lægge fokus på den senere del af forfatterskabet gør absolut ikke opgaven lettere, idet fortolkningerne af den sene Foucaults forelæsninger ikke er nær så sedimenterede i receptions litteraturen som den tidligere del af forfatterskabet – ikke mindst på grund af den sene oversættelse af disse forelæsninger til engelsk. Under sådanne omstændigheder vil en introduktion uundgåeligt være præget af en høj grad af fortolkning og bogen vil således også blive vurderet både som introduktion og fortolkning.

Omdrejningspunktet for bogen er en (alment accepteret) inddeling af Foucault's forfatterskab i en tidlig og en sen periode koblet med et argument om at Foucault flytter sit fokus fra »input« eller »indgangspolitik« til »output« eller »udgangspolitik« mellem disse to faser i forfatterskabet (f.eks. 18, 24). Oven på denne inddeling indfører forfatterne en analytisk opsplitning i tre niveauer. Tilsammen baner disse to inddelinger vejen for en typologi hvor forfatterne indplacerer hvad de vurderer som de centrale magt/styrings-begreber i forfatterskabet (24). Hos den tidlige Foucault fokuseres således på *suveræniteten*, *disciplin* og *biopolitik* på henholdsvis makro-, mikro- og meso-niveau, mens den sene Foucault behandles gennem et fokus på begreberne *sikkerhed*, *politi* og *statsræson*. Dette strukturerer løst bogens progression. I de sidste to kapitler introduceres desuden den sene Foucaults kritik-begreb *parresia*. Bogens grundlæggende argument er at der i Foucaults forfatterskab (og måske i den historisk-politiske virkelighed) er sket en forskydning fra indgangspolitik til udgangspolitik og

at det er i spændingen mellem disse to at det interessante ligger (74-75).

Som fortolkning af Foucault lægger bogen op til nogle yderst interessante diskussioner, men teksten fremstår uklar i forhold til en række centrale og mindre centrale begreber. Som introduktion rummer bogen en række gode introducerende pointer i forhold til Foucaults overordnede projekt, men den er desværre så redigerings- og strukturmæssig rodet at dens pædagogiske potentiale til en vis grad undermineres.

Især bogens første, tredje og femte kapitel er præget af en række klare og pædagogiske formuleringer (blandt andet om Foucaults generelle ærinde (10-11), om forholdet mellem suveræniteten og disciplin (28, 32) og om subjektivitet, frihed og kritik (66-71)) som helt sikkert vil kunne hjælpe den studerende til et godt basalt indblik i Foucaults grundlæggende argumenter.

Andre steder fremstår teksten noget forvirrende rent begrebsmæssigt. For det første undgår forfatterne med den typologiske tilgang til en vis grad at forholde sig til de forskellige magt/styrings-formers interne relationer. Det er f.eks. uklart hvorvidt *politi* skal forstås som en ny form for *disciplinering* eller som *disciplineringens* moderne afløser, hvorledes *biopolitik* sammenkobler *suveræniteten* og *disciplin*, og hvorvidt *biopolitik* skal ses som en del af den tidlige Foucaults tænkning, eller snarere som overgangen til den sene tænkning.

For det andet introducerer forfatterne yderligere en række Foucault-relaterede begreber teksten igennem som fremstår underbestemte både i sig selv og i deres relation til de mere centrale begreber. Det indtil videre mest centrale begreb i den politologisk orienterede reception af Foucault: *governmentality* (*gouvernementalité*) behandles således kun overfladisk (40), og begrebets forhold til og/eller

overlap med *biopolitik* og *statsræson* klarlægges ikke. Flere andre begreber fremgår desuden af bogens overskrifter uden at blive behandlet i den efterfølgende tekst (f.eks. »statsform« (46) »sikkerhedsgørelse« (50)).

For det tredje er bogen præget af en ureflekteret og, for mig at se, voldsomt karikeret forståelse af »politologi« som centreret om skabelsen af politisk stabilitet (54) og indtil nu uberørt af Foucaultiansk tænkning (12). Der skal lægges en yderst snæver forståelse af politologien til grund for et sådant udsagn, hvis det ikke skal være lodret forkert. Der inddrages yderligere en mængde politologiske begreber ad hoc teksten igennem som ligeledes optræder uden væsentlig definition eller refleksion (f.eks. input, output, policy, policyvinduer, felt, stiafhængighed, netværksstyring). De fleste af disse er mindre væsentlige for tekstens grundlæggende argument, men opdelingen mellem »input« og »output« eller »indgang« og »udgang« er tydeligvis essentiel. Denne læsning af Foucault virker fortolkningsmæssigt både ny og spændende, hvilket også understreges af den interessant men korte konklusion, der peger på spændingen mellem de to perspektiver. Problemet er blot at selv når man når til tekstens konklusion står det ikke klart hvad begrebsparret betyder. Hvad forholder denne indgang og udgang sig til? Ligger der en politisk systemtænkning bag (som i den klassiske statskundskab), og hvordan forholder en sådan sig i så fald til en Foucaultiansk tilgang? Er der primært tale om en teoretisk bevægelse i forfatterskabets tilgang eller en faktisk historisk/politisk udvikling som Foucault forsøger at beskrive?

En yderligere relevant diskussion i forhold til bogens »politologiske læsning« af Foucault er hvorvidt denne læsnings fokus på en bevægelse fra biopolitikkens »dystre kamre« (25) til »magtens mere lyse ansigt« (25) ikke virker stækkende på det kritiske potentiale også den sene Foucault's tænkning rummer.

Kræver en politologisk læsning (i tråd med den snævre forståelse af politologi nævnt ovenfor) at vi nødvendigvis må anlægge et mere lyst syn på de sofistikerede, moderne magtteknikker Foucault beskriver? Kan politologisk tænkning og videnskab ikke også være frygtløs tale (*parresia*) selvom vi accepterer at denne ikke kan stille sig udenfor magten?

Strukturermæssigt er bogen beklageligvis præget af en grad af hastværk der i høj grad underminerer det pædagogiske og introducerende potentiale den rummer: Først halvvejs gennem analysedelen præsenteres læseren for bogens disposition, og delvis grundet manglende metatekst fremstår en del af afsnittene uforklærede. Læseren hjælpes heller ikke af delkonklusioner eller opsummeringer undervejs, og der fremstår hverken introduktion til eller begrundelse for udvalget af bogens tekstuddrag fra Foucault. I kombination med de begrebslige uklarheder gør dette desværre teksten yderligere uklar, og risikerer at overskygge de fremragende, klare formuleringer af Foucaults projekt som er fremhævet ovenfor.

Alt i alt må man sige, at forfatterne – de nævnte svagheder til trods – har taget en tiltrængt og ambitiøs opgave på sig, og at de leverer både en interessant og ny fortolkning af den sene Foucault samt en række klare introducerende pointer i bogen. Der er helt sikkert både potentiale for at få bedre rustede studerende og oplæg til gode fortolknings-diskussioner. Man kan blot håbe at forfatterne måske vil overveje at lægge det yderligere arbejde i en evt. anden-udgave af bogen der ville kunne bringe dens pædagogiske potentiale ordentligt frem i lyset, samt forfølge en begrebslig specificering af deres Foucault-fortolkning i fremtidige publikationer.

Rune Bolding Bennike
PhD studerende
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Abstracts

Danish Party Politics 2001-2011

Lars Bille, Lektor,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet, lb@ifs.ku.dk

The general election in 2001 resulted in a new and unusual situation in the Danish Parliament. For the first time since 1929, it was possible to form a minority bourgeois government (Liberals and Conservatives) only with the support of a party (Danish Peoples' Party) to the right for government. The seats of the traditional pivotal party, the Social-Liberal Party, was no longer necessary for the majority formation process. The Social Democratic Party was seriously defeated and lost its governmental position as well as its position as the leading party. In a narrative way, the article traces the impact of this new situation on the respective parties and on the pattern of cooperation and conflict in Parliament in the period from 2001 up to the summer of 2011.

The Danish Voters 2001-2010: Stability, dynamism and complex angles

Johannes Andersen, lektor,
Institut for økonomi, politik og forvaltning,
Aalborg Universitet, johannes@epa.aau.dk

By the election in 2001 more than half of the Danish voters voted for a bourgeois party, and they repeated this at the elections in 2005 and 2007. The Danish voters have made a turn to the right, but in the same period, they

did move towards the left, when it comes to political attitudes, both in the matters of economic distribution and of social values, i.e. immigration. This development is most obvious for the bourgeois voters, who have turned left and continued to vote on the rightwing parties at the same time. Maybe because the right wing parties also moved to the left, because the left wing parties moved even further to the left, or because of the voters' increasing ability to combine attitudes from different ideological positions. The result is that the voters are becoming more and more dynamic, and they are inspired both by political and aesthetical matters, especially when it comes to the young voters.

Changing General Election Campaigns

Karina Kosiara-Pedersen, lektor,
Center for Valg og Partier,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

Danish political parties campaigning up to general elections have undergone significant changes in 1998-2011. Parties have professionalized their campaigning. Preparations begin earlier, experts in political communication are incorporated, and both polls and focus groups are applied. Election campaigns have become more expensive. Parties vary in their access to money and volunteering labor, and hence in whether their campaigns are capital or labor intensive. The changes in parties' campaign activities is not only that there are new modes of campaigning, primarily enab-

led by the technological development, such as websites, blogs and social media. Parties also make use of traditional campaign methods in a more targeted way than before, for example canvassing or distribution of leaflets in key strategic areas, and advertisements in media that are specifically read by potential voters. Some traditional campaign methods are still used such as election posters in light posts, election meetings and pamphlet distribution at the local square.

Contractual Politics, Cultural War and Ideology 2001-2011

Peter Kurrild-Klitgaard, professor,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet, pkk@ifs.ku.dk

The article outlines the concepts of »contract politics« and »cultural war« as elements in the strategy of the Liberal-Conservative coalition governments and places them in a theoretical framework. A cursory survey of the period 2001-2011 shows that the concepts underwent various reinterpretations, and that the policies and rhetorics of the governments on central issues were in conflict with the original ambitions. That, and Anders Fogh Rasmussen's move of the Liberal Party into the centre of Danish politics, may very well what caused a visible »de-liberalization« of the policy views of Danish voters since 1998.

In Search of Lost Time: The Political Economy of Danish Defence, 2001-2011

Mikkel Vedby Rasmussen, professor mso,
centerleder, Center for Militære Studier,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet, mvr@ifs.ku.dk

The article outlines four structural options for the Danish Armed Forces. The Armed Forces can become a Stabilisation Defence, a Campaign Defence, an Intervention Defence or a Combination Defence. These four modes of organising armed force is framed by the length of missions and the military's role in these missions. From 2001 to 2011 the Danish Armed Forces was transformed from a Stabilisation Defence to a Campaign Defence. The way in which the armed forces was organised and financed, however, was based on the conception of the Armed Forces as an Intervention Defence. This imbalance between means and ends has left the Danish Armed Forces in a financial crises while facing large budget cuts at the same time as the organisation has little concept of how to prioritise missions. The article points out that one way to prioritise the missions of the Danish Armed Forces is to adopt a combination approach which places the armed forces as one element of a whole-of-government approach to national security.